

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

Мастер рад

Београдска штампа и избори од 5. 5. 1935. године

Ментор:

Љубодраг Димић

Студент:

Далибор Кукић

ИС 17/46

Београд, септембар 2018.

“Да је на мени било било да донесем одлуку о томе да ли нам треба влада без штампе или земља са штампом без владе, ни за тренутак не бих оклевао већ бих се одлучио за ово друго”

Томас Џеферсон

Структура рада:

1) Предговор.....	3
2) Увод.....	7
3) Прво поглавље.....	18
а) Припрема за изборе.....	18
4) Друго поглавље.....	62
а) Избори.....	62
5) Треће поглавље.....	74
а) Резултати избора.....	74
6) Закључак.....	89
7) Списак извора и литературе.....	95

Предговор

Овај мастер рад је посвећен истраживању писања београдске штампе о изборима који су били одржани 5.5.1935. године. Ова тема није посебно разматрана у историјском истраживању до сада те је стога представљала велики изазов за проучавање. У раду су приказани сви аспекти који су окруживали изборе од 5.5.1935. године. Структура рада се састоји од предговора, увода, три поглавља и закључка. У уводу су разматрани унутрашње – политички и спољно – политички односи Краљевине Југославије, који нам служе за боље схватање друштвено – политичке ситуације непосредно пред изборе. Прво поглавље посвећено је писању штампе од момента објављивања избора до самог дана избора. Друго поглавље посвећено је самим изборима и прати новинарске чланке који описују догађаје неколико дана након избора. Треће поглавље посвећено је политичкој ситуацији након што су објављени изборни резултати и након што је дошло до промене на челу владе. У закључку се налази оцена писања београдске штампе о самим изборима уз осврт на последице ових избора на даљу судбину Краљевине Југославије.

Новине припадају графичкој групи производа, тачније они су периодичне публикације и самим тим убрајају се у групу масовних медија. Дневне новине припадају групи информативних публикација, јер нас информишу о догађајима из околине и света. Треба узети у обзир чињеницу да су тачне и правовремене информације од велике важности за свако демократско друштво. За ово истраживање коришћене су новине: „Политика”, “Време” и “Правда”. Међутим због, чињенице да није сачуван довољан број примерака новина “Време” и “Правда”, у истраживању и навођењу најчешће је коришћена “Политика”. “Политика” је подробно писала о изборима. Чланци су углавном били на првим страницама новина. Често су заузимали насловно место на првим страницама. На тај начин је “Политика” стављала до знања да су ови избори изузетно битни за даљи државни развитак. Наведене новине су биле најтиражније новине свога времена, са великом циркулацијом бројева, а сачуване дигитализовани примерци су били лако

доступни за проналажење на интернету. Новине су богато средство извора за историчара. Захваљујући успешној дигитализацији повећала се могућност лакшег и бржег приступа информацијама што је од изузетно велике важности за истраживачки рад једног историчара. “Политика” је сматрана за највеће и најпопуларније новине у Краљевини Југославији. Треба имати у виду да је “Политика” спадала у ред најстаријих и најпрестижнијих новина на Балкану.

Захваљујући коришћењу новинарских чланака попуњавају се празнине у истраживању и потврђују се информације које су сакупљене на други начин. Новине омогућавају боље и целокупније посматрање ствари. Коришћење више новина у истраживању методом компарације тада актуелних и читаних новина омогућава историчару – истраживачу нови увид у друштвено – политичку и социо – економску ситуацију која је владала у прошлости. Фокус истраживања био је на новинама са великим тиражом јер су се оне бавиле разним друштвеним, социјалним и политичким проблемима, што је омогућило да се склопи једна шира слика функционисања једног друштва и државе. Чланци у новинама у току предизборне кампање бавили су се питањима од општег и националног интереса. Ранија издања новина била су доступна захваљујући дигиталним архивама, самим тим и приступ жељеним чланцима је био бржи.

Фокус истраживања је био на тридесетим годинама прошлог века, што је створило могућност подробног испитивања новинарског писања да би се дошло до једне шире слике која је објашњавала поменути период. Управо је лака приступачност новинарским чланцима дозволила да се истраживају кључни аспекти теме. Сакупљање и анализирање великог броја новинарских чланака допуњено је читањем одговарајуће стручне литературе. На овај начин је дошло до балансирања приликом анализе сакупљених извора.

Материјал који је био сакупљен коришћен је за дубљу анализу чланака. Југословенско друштво је било захваћено вртлогом времена, јер су то биле бурне 1930 – е. Ови избори су судбински одређивали даљи државни пут. Овај период карактеристичан је по стварању нових политичких теденција које су биле актуелне током 1930 – их. Значај теме који обрађујем је у томе што она употпуњава већ постојећу слику и доприноси бољем разумевању друштвено – политичких токова током 1930 – их. Рад представља покушај да се изолују, опишу и анализирају неке заједничке теме и проблеми који су тада били карактеристични за југословенско друштво у периоду избора. Наведена литература је изабрана са циљем да допуни ово истраживање јер на адекватан начин допуњује чињенице које се дају растумачити на основу новинарских чланака, јер најбоље описују ситуацију у Краљевини Југославији.

Новине су током 1930 – их, играле веома важну улогу јер су биле важно и јединствено средство политичког информисања. Улогу преносиоца информација и обавештавања друштва о важним догађајима задржали су управо до 30 – их година

прошлог века, када је радио почео да заузима место које су новине до тада држале за информисање друштва.

Новине имају значајну улогу у политичком информисању јер дају конкретне информације о времену избора, регистрацији бирача, изборној кампањи и догађајима око ње, дакле новине пружају све оне информације које су од виталног значаја за организовање бирачког тела. У својим чланцима новине покривају акције које је предузела влада, описују карактеристике изборних кампања и покривају стратешке аспекте државне политике. Новинарски чланци су значајни јер захваљујући објављеним информацијама успевају или не успевају да мобилишу гласаче. Модерна репрезентативна демократија је увек захтевала употребу новина као вид транспарентног обавештавања бирачког тела. Грађани виде новине као средство политичког информисања, док влади новине служе за објављивање жељених информација грађанима.

Јавност у новинама види могућност контроле рада државних институција и њихову евентуалну корекцију. Фокус новинарских чланака добрим делом је ослоњен на личност самих кандидата (у овом случају преовлађују владини кандидати) и предизборним стратегијама за придобијање гласачког тела. Избори се могу посматрати у контексту кратког, интензивног периода у демократски уређеним друштвима и служе као нека врста “демократског ритуала”. У новинарским чланцима углавном је доминирала изборна кампања коју је влада спроводила. Новине играју битну улогу јер могу да обликују једно друштво. Треба имати у виду да новине утичу на друштво приликом доношења кључних одлука за општи, заједнички интерес унутар једног друштва јер омогућавају сучељавање различитих мишљења и доприносе стварању широког спектра различитих идеја.

Новине као врста медија које постоје у процесу комуникације између приватног и јавног интереса, морају узети у обзир чињеницу да мора остати однос поверења између извора информисања и јавности. Изборне кампање у већини модерних демократија прате се преко средстава јавног информисања. На тај начин се лидери политичких партија директно обраћају потенцијалним бирачима.

За писање овог мастер рада коришћена је доступна литература. У питању је више књига, али се својим значајем нарочито истичу књиге следећих аутора: Бранка Петрановића, “Историја Југославије 1918 – 1988”, књига 1, Нолит, Београд, 1988; Тодора Стојкова, “Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929 – 1935”, Просвета, Београд, 1969; и Иване Добривојевић, “Државна репресија у доба краља Александра 1929 – 1935. “, ИСИ, Београд, 2006. Ове књиге су биле веома значајне за истраживачки рад јер су омогућиле да се боље схвати целокупна ситуација у Краљевини Југославији. На изврстан начин они су допуњавали грађу која је била сакупљена на основу прочитаних новинарских чланака. Додатно су коришћени и многи чланци који су требало да допуне схватање политичке ситуације у Краљевини Југославији.

Коришћене књиге су се идеално уклопиле у истраживачки задатак јер су допуњавале податке до којих сам дошао у свом истраживачком раду. Циљ је био да се упореде и анализирају друштвени и политички процеси који су претходили изборима 5.5.1935. године у Краљевини Југославији. На овај начин обухваћен је широк спектар питања од социјалних, економских, друштвених, политичких и других који су оубличавали друштво Краљевине Југославије током тридесетих година прошлог века. Проучавање штампе је веома значајно јер нам може омогућити доста корисних информација које нам помажу да боље схватимо дух једног времена, како се у њему живело и размишљало. Новине су биле значајно средство информисања јавности у Краљевини Југославији и на основу читања новинарских чланака може се приметити начин тадашњег размишљања као и стил писања који доста говори о ауторима ових текстова.

Карактеристика ових избора била је везана за чињеницу да су то били први избори коју су одржани након смрти краља Александра. Избори су требало да преломе на коју страну ће Краљевина Југославија, тачније какав је њен даљи пут након што је постало јасно да се идеја интегралног југословенства није имплементирала у западним деловима земље. Новине су преко својих чланака и натписа пратили цео предизборни ток, саме изборе, као и последице ових избора. На овај начин стекла се потпунија слика о политичкој ситуацији у Краљевини Југославији. Нажалост нису била написана имена аутора новинарских чланака, тако да не можемо знати ко стоји иза одређених текстова. Чланци су извештавали о политичкој ситуацији из свих делова земље. Покривене су биле све теме од општег и националног значаја, од пољопривреде, економије, преко социјалних односа. Требало би имати у виду да је ово период велике економске кризе, када се Краљевина Југославија суочавала са последицама које је криза оставила на њу.

Новине су опширно писале о предизборној кампањи, кандидатским листама, о ситуацији у појединим срезovima. Такође, преношено је и писање стране штампе о изборима у Краљевини Југославији јер су пре свега суседи Краљевине Југославије били заинтересовани за стабилност Балкана, а самим тим и југоисточне Европе. Петомајски избори су у себи крили црту суочавања два супротна принципа, једног којег је представљало владино гледиште да се остане на постојећим основама унитаризма и централизма, док је са друге стране била опозиција која је иако у политичком смислу хетерогена, захтевала демократизацију политичког живота, уз идеју преуређења државе на федералистичком принципу. Дакле, избори су представљали борбу два супротна становишта која су требало да одреде даљи државни пут. Треба узети у обзир и чињеницу да је долазило и до новог прегруписавања снага на старом континенту. Таква ситуација није заобилазила ни Краљевину Југославију која се суочавала са дилемом - куда даље?

Увод

Кнез Павле као први намесник није желео да сарађује са непопуларном Узуновићевом владом. Добро је резонаовао да је то влада која је припадала странци која је основана по намери краља Александра. Након Александрове смрти та странка је морала бити жртвована зарад виших државних циљева. ЈНС је створена одозго, без икаквог упоришта одоздо. Кнез Павле није желео да настави са експериментом краља Александра у којем су у власти требало да учествују у влади заједно ЈНС, Г.О НРС и СЛС. Павлов избор за Узуновићевог наследника био је Богољуб Јевтић, министар спољних послова у влади Николе Узуновића. Јевтић је дошао у немилост владајуће гарнитуре унутар ЈНС-а и био је идеална опција за новог председника министарског савета. Влада коју је формирао Богољуб Јевтић потрајала је нешто више од шест месеци (20.12.1934 - 24.06.1935). Програм владе најбоље је одсликавао тадашње политичке прилике. Нова влада требало је да буде фактор измирења. Јевтић је себе представљао као човека који је стајао на “бранику народног и државног јединства”. Долазак Богољуба Јевтића, као и чињеница да је помилован вођа највеће опозиционе партије навела је многе да помисле како је то у ствари наговештај прекида са прошлошћу, да се раскида са политиком која је била актуелна од 06.01.1929, када је Петар Живковић формирао прву владу, па све до Николе Узуновића; да је то раскид са системом који је био осуђиван како у земљи тако и у иностранству. Јевтић јесте раскрстио са људима који су били компромитовани као људи старог режима и чланови ЈНС-а, али није напустио методе карактеристичне за ранији период. Управо то се најбоље може видети у чињеници да су речи Богољуба Јевтића о смени генерација више била пука фраза, него некакво реално размишљање о промени политичке климе. Богољуб Јевтић је деловао у време када се спољнополитички положај Краљевине Југославије почео мењати. Није више било краља Александра и почели су дувати неки нови ветрови у европској политици.

На самом почетку 1935. године у југословенским круговима је негативно одјекнуло италијанско- француско зближавање до кога је дошло након посете Пјера Лавала Риму 07.01.1935. Сматрало се да то представља неугодно изненађење јер је задат ударац југословенско- француском споразуму који је потписан 11.11.1927. Још веће изненађење представљала је смена власти у Бугарској, када је са власти уклоњен Кимон Георгијев, а на власт је дошао генерал Златев. Сматрало се да је то крај једног доброг таласа приближавања који је започео доласком групе око Звена на власт током 1934. године. У Мађарској је 02.03.1935. дошло до реконструкције владе Ђуле Гембеша. И ово је протумачено као вид приближавања Мађарске Италији и стварања обруча непријатељских земаља око Краљевине Југославије. Грчка је доживела још један у низу државних удара који су били карактеристични за ову државу у међуратном периоду. Венизелос, противник уговорних обавеза које је Грчка имала у оквиру Балканског пакта уз помоћ својих присталица покушао је да свргне владу на чијем челу су били Цалдарис – Максимос - Кондилис.

У опште узевши изгледало је да Краљевина Југославија има тежак спољнополитички задатак испред себе. Била је окружена ревизионистичким државама, које су имале територијалне захтеве и претензије на делове територије краљевине, а ни савезници попут Грчке нису били спремни да до краја испуњују обавезе које су стајале пред њом као чланом Балканског пакта. Италија као држава која је претендовала на делове југословенске територије и имала територијалне претензије на источну обалу Јадрана тврдила је преко свога посланика у Београду грофа Виоле да Мусолини према Југославији има најбоље намере.¹

Редовни сазив Сената и Народне скупштине био је заказан за 20.10.1934. Треба имати у виду са је задржан дотадашњи број посланика и сенатора без икаквих измена. Први редовни састанак Народне скупштине одржан је 26.10.1934. и том приликом је влада Николе Узунковића пред Народном скупштином прочитала декларацију која је била дата сва у духу традиције и личности краља Александра.²

У унутрашњој политици Богољуб Јевтић је имао пред собом све оне проблеме које претходне владе нису могле да реше. У првом реду истицала се чињеница да тзв. хрватско питање није било решено, и да је влада стајала на становишту национално - унитаристичког и централистичког политичког курса. Влада је наставила да спроводи политику на основама шестојануарског режима и Октоисаног устава. Било какав помен ревизије устава није долазио у обзир, тако да по овом питању, питању решавања устава и његових одредби није било могуће било какво консултовање са опозицијом.³ У таквој констелацији снага, када се требало бирати да ли одржати дотадашњи поглед на државно

1 Ferdo Čulinović, "Jugoslavija između dva rata", knj.2, Zagreb, 1961, str.74-75.

2 Чедомир Митриновић, Милош Н. Брашић, "Југословенске Народне скупштине и Сабори", Београд, 1937, стр.407.

устројство или размотрити захтеве опозиције за федералистички принцип државног преуређења, било је сасвим јасно шта ће одабрати Богољуб Јевтић и његова влада-очување принципа унитаризма и централизма. Јевтић је морао да се супростави и протестима који су се јављали против његове владе. Нарочито су били значајни протести које су извели радници и студенти 03.01.1935. године. Власт је брутално одговорила на овај протест. Студенти су били похапшени и послати у први концентрациони логор у Југославији који је отворен у Вишеграду. Студенти са Београдског универзитета чувши за своје похапшене другове и начин на који се са њима поступало у логору, окупирали су Правни факултет. Током сукоба са полицијом погинуо је и студент права Мирко Срзентић. Власт је покушавала да на сваки могући начин утиче на студентски покрет не би ли га имало одобривољила и ставила под своју контролу. Током 1935. године формиран је П. О. Ф. (Патриотски омладински фронт) као режимска организација. Ту је био и ОРНАС (Организација националних студената).⁴ Опозиција је знала да каналише широко народно незадовољство које је огорчени народ гајио према представницима власти, у првом реду према полицији и жандармерији која се прочула по својој строгости и тренирању правде. Српска опозиција је такође иступала против самовоље представника власти и њихових послушника за које су сматрали да су се издигли изнад народа и да злоупотребљавају своје законом предвиђене дужности. Иста ситуација је била и у пречанским крајевима. Два опозициона центра ујединила је жеља за борбом против самовоље власти и они су били спремни да јој одговоре. Све ово је доводило до чињенице да је број присталица владе и њених симпатизера почео да се осипа, а да је број присталица опозиције почео да расте. Влада Богољуба Јевтића сматрала је да је право време за изборе. Рачунали су на чињеницу да им изборни закон иде на руку, јер су све полуге државног апарата биле на њиховој страни. Поред тога и средства јавног информисања попут штампе и радија била су у њиховој потпуној контроли. Закон о избору народних посланика донет је 10.09.1931, а измене су донете 24.03.1933. Број народних посланика 1931. године износио је 306, док се на изборима 1935. године бирало 370 народних посланика.⁵

Влада Богољуба Јевтића остала је на курсу интегралног југословенства, јер је желела да сачува аманет преминулог краља који је био везан за државно и народно јединство. Декларација владе која је прочитана у Народној скупштини и Сенату управо је потврђивала Јевтићеве речи. Поштовање Устава из 1931. је основни политички постулат, уз очување јединства југословенске државе као закон који их обавезује да следе пут краља Александра. Из владиног угла било је евидентно да након сагледавања опшних

3 Ferdo Čulinović, "Jugoslavija između dva rata", knj.2, Zagreb, 1961, str.76.

4 Ferdo Čulinović, n.d., str.82-83.

5Ferdo Čulinović, n.d., str.85.

политичких, економских, културних и других прилика у земљи, влада је та која треба да заузме јаснију политику у циљу јачег државног и националног јединства.⁶

Био је евидентан утицај снага које су пропагирале племенске различитости, што је доводило до тога да се створи патолошка мржња према свему што је истицало југословенство. Опозиција се осилила у нападима на носиоце идеологије југословенског унитаризма, јер је власт и даље желела да остане политички систем централизма и унитаризма. У таквој констелацији снага влада Богољуба Јевтића није знала и није умела да се снађе, јер уместо да смирује немирне политичке духове и да постепено омогућава демократизацију друштва, она је све више распаљивала мржњу опозиције према власти.⁷

Преовлађује мишљење да је најважније питање тј. проблем у Краљевини Југославији било нерешено национално питање, које је у други план потисло сва остала питања, а која су такође била од изузетног значаја за државу, попут социо - економских или неких других. Непрестано јачање позиције хрватских политичких првака довело је до отварања тзв. хрватско питања, које је у суштини било национално - политичко. Због овог питања многи привредни и социјални проблеми су бивали стављени на маргине. Требало је да решење овог питања у државно- правном смислу као и у политичком, доведе до решавања и других социјалних и економских питања. Два су битна питања која се постављају у овом периоду. То су питање демократије и хрватско питање. Ту би се могло додати и привредно - социјална питања. Уместо да се реше ова питања, пре свега она везана за привреду, економију и социјални положај становништва у држави, она су остављају за неко друго време што у ствари доводи до нових подела у друштву и политици. ХСС се у то доба већ и афирмисао као неоспорни представник национално - политичких тенденција хрватског народа, а преговори са њима показали су се као изузетно тешки и мучни.

Шестојануарски режим је акцијама везаним за декретирано југословенство покушао да ојача националну свест, али је то у ствари за последицу имало покопавање идеје југословенства као једнонационалне праксе и идеологије у политичком и другим сферама јавног живота. Циљ је био да се спрече националне тежње, али се оне ипак за кратко време постојања заједничке југословенске државе нису могле угасити.⁸

Узалудни су били покушаји и настојања представника власти оличених у краљу Александру и његовим следбеницима који су се надали да ће успети са експериментом синтентизације југословенске нације, која је требало да доведе до наднационалне културе која би надјачала све племенске супротности, као и сукобе узмеђу православља и

6 Љубодраг Димић, "Културна политика Краљевине Југославије", књ.1, Београд, 1996, стр.330.

7 Љубодраг Димић, н.д, стр.331.

8 Branko Petranović, "Istorija Jugoslavije", knj.1, Beograd, 1988, str.211.

католичанства који су представљали слику супротстављања два света истока и запада.⁹ Најзначајнији проблем који је мучио све балканске државе, а не само Краљевину Југославију, био је везан за сељштво које је чинило доминантан популациони фактор у овим земљама. Сељаштво је било суочено са слабом производњом и пренасељеношћу која је на селу знала да ствара пуно проблема. Земљишне реформе у међуратном периоду нису испуниле своје циљеве јер сељаци нису добијали семе, алате и модерне пољопривредне машине које су им биле преко потребне, а које је само новац могао да обезбеди. Планови везани за индустријализацију нису одмицали даље од почетка јер је постојао проблем у виду недостатка капитала или стручне радне снаге. Буџети готово свих балканских земаља били су конципирани тако да подмире војску. Економска криза која је почетком тридесетих захватила простор Балкана довела је до повећања државних дугова балканских земаља. Постојао је још један значајан проблем. Већина балканских земаља је базирала своју спољну трговину на извозу сировина, а увозу готових производа. Балканске државе морале у да се суоче и са питањем демократије. У многим балканским државама није постојао култ партиципације у демократском животу што је доводило до тога да политика све више постане игра ситничарења и политичких препуцавања.¹⁰ Доласком тридесетих година на простору Балкана завладао је култ диктатуре и ауторитаризма. Устави су били укинати или изнењени у појединим члановима да би владари могли неометано да држе сву политичку власт у својим рукама.¹¹

Током 1934. године изгледало је да краљ Александар намерава да у држави изврши фундаменталне промене које би довеле до побољшања тешке политичке ситуације. Александар је сматрао да је јака и унитарна држава спас за младу југословенску државу, јер ће је учинити јачом у односу на њене непријатељски оријентисане суседе који су желели да јој на бази реваншизма узму територије. Насупрот краљу Александру у хрватском националном корпусу је преовладало мишљење да је потребно извршити федерализацију земље чиме би Хрвати као један од конститутивних народа задовољили своја права.¹²

Свакако се мора узети у обзир и чињеница да је краљ Александар пред собом имао изазове вођења једне вишенационалне државе, препуне супротности које се нису могле тако лако избрисати, а племенске разлике се нису могле некаквим декретима забранити. Александар је у унитаризму видео решење и спас за младу југословенску државу, а његово

9 Branko Petranović, n.d, str.206.

10 Bernd J, Fišer, "Balkanski diktatori", Beograd, 2009, str.13.

11 Bernd J, Fišer, n.d, str.13.

12 Bernd Fišer, n.d, str.99.

одбијање да Хрватима изађе у сусрет у погледу федерације створило је много неријатеља који су му на крају и дошли главе.¹³

Велке силе нису имале разумевања за јаче повезивање и интеграцију балканских земаља. Простор Балкана био је сачињен од различитих етничких, верских, културних и језичких група. Балканске државе су радије биле спремне да пронађу спољнополитичког заштитника у некој од великих сила, него што су желеле да се чвршће повежу са својим суседима.¹⁴

Период од 1929 - 1932 карактеристичан је по аграрној кризи која је погодила сељаке који су били у немогућности да отплате своје кредите који су били под великим каматним стопама. Уз то појавили су се и зеленашки кредити који су довели до нових недаћа за сељаштво у држави у виду пропадања сељачких газдинстава, губљења поседа итд.¹⁵

Током 1935. дошло је до промена у међународним односима. До значајнијих промена дошло је и у Краљевини Југославији која је била под све већим притиском политичких и привредних тешкоћа. Велика депресија је највише погодила најшире народне слојеве, у првом реду сељаштво. Цене пољопривредних производа су падале, а сељаци нису могли да продају своје производе на тржишту. Држава је настојала да својим мерама држи ствари под контролом, али је сиромаштво постајало све веће. Сељаци су напуштали масовно село да би стекли додатну зараду у граду, али због недовољног развоја индустрије њихове жеље за додатном зарадом нису биле услишене. Цене аграрних производа током 1934. биле су око упола ниже у односу на 1926. Сељаци су током 1934. могли да рачунају на само 121 динар прихода, у односу на 1928. када је приход износио 3 414 динара.¹⁶ Краљевина Југославија је била пре свега земља ситних сељачких газдинстава. Газдинства мања од 5 ha чинила су преко 2/3 земљишних поседа.¹⁷ Све ово је довело до пада дневница, тако да је просечна дневница смањена за 20% између 1930. и 1935. Приход запослених у држави опао је у годинама кризе за више од 70%.¹⁸ Дрastiчно је смањен и број људи који су били чланови државног социјалног осигурања и то за више

13 Bernd Fišer, n.d, str.101.

14 Бранко Надовеза, "Југославија и балканска интеграција", Југословенска држава 1918 - 1998, Београд, 1999, стр.224.

15 Петар Марковић, "Пољопривреда Југославије", Југословенска држава 1918 - 1998, Београд, 1999, стр.308.

16 Мари-Жанин Чалић, "Историја Југославије у 20 веку", Београд, 2013, стр. 148.

17 Љубодраг Димић, "Културна политика Краљевине Југославије", књ.1, Београд, 1996, стр.25.

18 Мари-Жанин Чалић, "Историја Југославије у 20 веку", Београд, 2013, стр. 149

од 100 000.¹⁹ Министарство социјалне политике сматрало је да је број незапослених у свим секторима привреде износио преко 500 000 људи.²⁰

Гледајући ширу слику и историјску поделу Краљевине Југославије, примећује се да су источни пољопривредни крајеви претрпели веће губитке у односу на северне и западне крајеве где је преовладало занатство и разноврснија привреди.²¹ Удар велике депресије довео је до тога да поред приватне и јавна потражња почну да стагнирају, привреда је почела да посрће, а незапосленост да расте. Рецесија је превазиђена тек 1934, што је било доста касније у односу на земље западне Европе.²² За време светске економске кризе дошло је до пада цена пољопривредних производа што је довело до повећања разлике између цена индустријских и пољопривредних производа, а то је за последицу имало још јаче дејство тзв. маказа цена на штету пољопривредних произвођача и то је био главни разлог који је смањио куповну моћ робних произвођача у пољопривреди.²³

Сређином тридесетих година XX века Версајски мировни систем је почео да попушта под притиском ревизионистичких сила које су покретале такозване локалне ратове да би измениле границе тадашње Европе. То су чиниле са намером да виде чврстину и одлучност победница из Првог светског рата у вези одбрана граница пост-Версајске Европе.²⁴ То је створило недоумице код држава које су посматрале како велике силе кроје судбину Европе. Постављало се отворено питање: Да ли ће версајски систем издржати или ће будућност припасти силама које руше версајски систем?²⁵

У влади је постојало неслагање које се највише манифестовало у чињеници да су постојале несугласице између групе коју су чинили Маринковић – Сршкић - Узуновић на једној страни, а на другој страни је био Богољуб Јевтић за кога се говорило да има претензије на место председника владе још пре Марсејског атентата.²⁶ Богољуб Јевтић је покушао да у владу укључи чланове СЛС, НРС и ЈМО, и да на тај начин створи комбинацију какву су желели да створе радикали током 1934. године.²⁷ Јевтић је био члан

19 Мари-Жанин Чалић, н.д, стр.366.

20 Мари-Жанин Чалић, н.д, стр. 350.

21 Мари-Жанин Чалић, "Социјална историја Србије, 1815- 1941", Београд, 2004, стр. 338.

22 Мари-Жанин Чалић, "Историја Југославије у 20 веку", Београд, 2013, стр. 148.

23 Sergije Dimitrijević, "Privredni razvitak 1918- 1941", Beograd, 1961, str.86.

24 Dragoslav Janković, Mirko Mirković, "Državnopravna istorija Jugoslavije", Beograd, 1984, str.409.

25 Dragoslav Janković, Mirko Mirković, n.d., str.409.

26 Sabrina P. Ramet, "The three Yugoslavias, State- building and Legitimation, 1918- 2005", Bloomington, Indiana, 2006, p. 92

27 Alex N. Dragnich, "The first Yugoslavia: Search for Viable Political System", Stanford, California, 1983, p. 100.

Југословенске националне странке и министар у пет претходних влада, а у новој Узуновићевој влади је задржао ресор министра спољних послова који је и раније обављао.²⁸

Краљевина Југославија се суочавала са проблемима аграрне пренасељености, опадањем куповне моћи масе сељаштва, презадужености сељака, ширењем узгредне зараде, јачањем миграционих и емиграционих кретања, убрзаним процесом пролетеризације на селу, незапослености. Разлози су се могли тражити и у чињеници да је владало заостало стање пољопривреде и да је било огромно сиромаштво сељака. Поред чињенице да су југословенске земље биле раздиране нерешеним националним питањем и препуштене сукобима интереса грађанских политичких странака, битно је и напоменути и тешко и разарајуће дејство Велике депресије. Светска економска криза изазвала је својим разорним дејством дубоке структурне поремећаје у привредним системима капиталистичких земаља. Радни слојеви градског и сеоског становништва доспели су у тежак положај. Краљевина Југославија је тих година осећала све недаће светске економске кризе. Имајући у виду чињеницу да је Краљевина Југославија била пре свега аграрна, привредно заостала и оптерећена многим нерешеним проблемима, она је теже подносила бреме која је наметала светска економска криза него развијеније земље западног света. Аграрна криза је тих година дубоко задирала у друштвене односе на селу и у граду, што су обилато знале да искористе грађанске политичке странке које су то користиле за пропагирање својих политичких циљева.

Било је евидентно да након убиства краља Александра у Марсеју режим мора да се трансформише да би могао да активно одговори изазовима будућих времена. У први мах након атентата чинило се да је дошло до збијања редова између народа и представника власти. Треба имати у виду чињеницу да је у личности краља Александра била нит која је спајала различите етничке, политичке и верске групе које су у оквиру режима требало да прикажу јединство краљевине. У ту сврху је и нова влада на чијем челу је био Богољуб Јевтић решила да настави по курсу који је поставио краљ Александар, да сачува државно и народно јединство оличено у идеји интегралног југословенства. Влада је декларацијом од 03.01.1935. пропагирала и даље поштовање Устава из 1931. и очување јединствене Југославије као закона за све и свакога. Уочавајући опште карактеристике како политичке, културне, тако и економске влада Богољуба Јевтића је била спремна на све да би учврстила унутрашњу консолидацију земље, и све то зарад тога да би предњачила у националној и државној политици. Било је присутно и осећање патолошке мржње према свему што је југословенско, пре свега под утицајем снага које су афирмисале племенске различитости. Пошто је власт исказивала намеру да пошто- пото задржи постојеће стање установљено шестојануарским режимом и Уставом из 1931. године, то су напади опозиционих политичких група били све већи и јачи. Влада Богољуба Јевтића је решила

28 Wayne S. Vuchinich, Jozo Tomashevich, "Contemporary Yugoslavia: Twenty years of Socialist Experiment" University of California Press, 1969, p.22

да на све нападе одговори тако што ће постепено попустити стеге диктатуре, смирити политичке страсти и постепено враћати политички парламентарни живот у реалност.

Британија као светска сила је била заинтересована за изборе у Краљевини Југославији. Британци када говоре о Краљевини Југославији напомињу да се и даље влада по одредбама устава из 1931, да је влада одговорна круни, а не Народној скупштини. Избори предвиђени за 05.05.1935, представљени су као избори који ће се одржати по одредбама устава из 1931.(уз додатне амандмане) омогућавали су странци која освоји просту већину да оствари преваласт. Било је предвиђено да свака странка сакупи најмање 30 потписа у најмање половини свих изборних округа, у најмање две трећине бановина. Скупштина се састала 03.01.1935. да би саслушала политички извештај новог председника владе Богољуба Јевтића. Народна скупштина је распуштена 06.02.1935., а нови избори су расписани за 05.05.1935. Том приликом Богољуб Јевтић је позвао да је преко потребна национална консолидација и да све странке треба да помогну. У том тренутку влада није била спремана да започне политичке реформе, већ се пре свега ограничила на издавање декрета о координисању државног зајма и доношењу мера које су имале за циљ да влада добије веће поверење у економској и финансијској политици. Међутим, треба имати у виду да су сви финансији успеси у ствари дело једног човека - Милана Стојадиновића. Са друге стране ту је и бескомпромисни став Богољуба Јевтића, који није остављао никакве наде у почетак новог раздобља мира. По речима Богољуба Јевтића ово је била једна национална влада која није била спремна да трпи страначке и етничке разлике, те је због тога и сам Богољуб Јевтић одбијао било какве понуде о сарадњи са СЛС, ЈМО и ГО НРС. Преговори који су вођени са представницима опозиције, у првом реду са СЛС и Г.О НРС завршили су неуспешно јер Богољуб Јевтић није био спреман да испуни неке од захтева представника опозиције, у првом реду да Антон Корошец и Аца Станојевић буду сенатори, а затим и да опозиција добије још и министарство без портфеља. На овај начин Богољуб Јевтић је свима јасно ставио на знање да не жели компромисе, што је довело до тога да сам кнез Павле и умерени елементи у влади осете атмосферу дубоке нелагодности.²⁹

Након што је пала влада коју је као председник предводио Никола Узуновић, формирана је нова на чијем челу се налазио Богољуб Јевтић. Оно што је свима било јасно у том тренутку било је да је то у суштини изборна влада тј. влада која је требало да води земљу до расписивања нових избора који би одредили даљи политички ток дешавања у земљи. Богољуб Јевтић је покушао да прваке старих политичких странка Ацу Станојевића, Антона Корошца и Мехмеда Спаху да уведе у владу, али су ти покушаји пропали. Оно што је Богољуб Јевтић нудио било је управо оно што је опозиција и желела да чује, наиме Јевтић је нудио опозицији нове парламентарне изборе, као и релативну либерализацију политичког и страначког живота у држави. Неслагања је највише било око места министра унутрашњих послова јер је ово министарство имало велике политичке

29Živko Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji 1931 – 1938, knj.2, Zagreb, 1986

ингеренције, а за њега су били заинтересовани пре свега радикали. Требало би имати у виду да је и Богољуб Јевтић био доста резервисан и да није веровао у могућности да се споразуме са представницима опозиције и да их уведе у владу. Нова изборна влада била је састављена углавном од мање познатих политичких личности, а једини значајнији представник опозиције који је приступио влади био је Милан Стојадиновић, истакнути финансијски стручњак који је у владу ушао по жељи и сугестији првог краљевског намесника кнеза Павла. Од почетка 1935. године све гласније су биле гласине да ће нови избори бити расписани. Гласине су се нарочити почеле ширити након православног Божића 07.01. У прва два месеца 1935. Влада је преузела низ мера које су за циљ имале поправљање тешког економског и социјалног положаја широких народних маса. Наравно ове мере се пре свега морају посматрати у једном широм контексту предизборне кампање. Да би поправило сопствени положај у западном делу краљевине, учињен је уступак Хрватима и пуштен је из затвора вођа ХСС Влатко Мачек који је служио трогодишњу казну затвора на коју је осуђен током 1933. Намесништво је преузело ствар у своје руке и распустило народну скупштину која је изабрана на митровданским изборима 1931. и расписало нове изборе за 05.05.1935. У изјави коју је дао представницима стране штампе види се да је кнез Павле намеравао да Намесништво спроведе заокрет у унутрашњој политици и да предстојеће изборе спроведе по слободној демократској вољи народа. Кнез Павле је био у том тренутку уверен у јединство државе и тврдио је да ће и Хрвати и Словенци увидети да им је најбоље да остану у заједничкој држави него да допадну туђинске власти.

Избори су били специфични јер је коришћен модификовани изборни закон донет 1933. године који је предвиђао да кандидатска листа мора бити подржана у половини најмање половини административних срезова Краљевине са 30 потписа, уместо 60, како је пропагирао Септембарски устав донет 1931. године. Промене су задесиле и начин на који су посланички мандати били распоређени. На основу ранијег закона изборна земаљска листа која је освојила релативну већину гласова добијала је том приликом 2/3 посланичких места у Народној скупштини, док су измене које су биле имплементиране 1933. омогућавале да партија која освоји највише гласова на изборима може рачунати на 3/5 места у парламенту. Свакоме је омогућено да буде кандидован у три изборне јединице, док је ранијим законским одредбама могао бити кандидован само у једној изборној јединици.

Као наследник краља Александра након његове погибије у Марсеју, кнез Павле је био свестан чињенице да је Александар тај који је створио Југославију, а да је на Павлу тј. њему остављено као задатак да то Александрово дело сачува и одржи. Зато су добродошле наводне речи које је краљ Александар изговорио непосредно пред смрт: "Чувајте ми Југославију". Те речи требало је да служе за даље учвршћивање заједничке државе, за њену унутрашњу консолидацију и излазак из кризе. Краљ Александар је имао велике

планове, али смрт га је предухитрила да све своје замисли спроведе у дело. Конкретно те промене су се тичале јачање положаја Југославије у међународним односима.³⁰

Павле је увидео да је након смрти Краљевина Југославија доспела у незавидан политички положај, тако да је убрзо и императив југословенских интереса био упућен ка спољној политици. Требало је не само очувати, већ и ојачати међународни престиж Југославије у свету. То се пре свега односило на стабилизацију односа са суседима-Малом антантом и Балканским савезом.³¹ Али Павле није био попут свог брата од стрица. Њему је недостајало оне одлучности, снаге и воље које је поседовао краљ Александар.³² Павле је био свестан да доста тога зависи од Енглеске и Француске које међутим зарад својих интереса нису подржавале југословенску иницијативу да се казне сви кривци који су били укључени у припрему и организовање марсејског атентата, рачунајући ту и Италију са којом су Енглеска и Француска хтеле да нађу начин међусобног споразумевања. На овај начин био је уздрман међународни положај Југославије. Једино решење да се то исправи било је да се земља ојача изнутра унутрашњом консолидацијом и евентуалном променом државног уређења до којег би дошло пре свега договором између српских и хрватских политичких елита.³³

Влада Богољуба Јевтића морала је да се побрине за придобијање студената. У ту сврху је основан и ПОФ (Патриотски омладински фронт) као организација која је требало да служи интересима власти. Против ПОФ-а и ОРНАСА наступали су студенти левичарских и демократских схватања.³⁴ У другој половини јануара месеца, 18.02.1935, студенти су организовали масовне демонстрације. Почетком фебруара (01.02.1935.) преко хиљаду студената је започело штрајк глађу.³⁵ Од чланова некадашње владе Николе Узуновића остали су само Петар Живковић као министар војни и Драгутин Којић у Узуновићевој влади министар пољопривреде, а у влади Богољуба Јевтића министар правде. Нови члан владе као министар унутрашњих послова постао је Велимир Поповић, некадашњи бан Дринске бановине, што је изазвало позитивно расположење у влади блиским круговима.³⁶ Председник Савеза земљорадника Јован Јовановић Пижон на констатацију да је Богољуб Јевтић формирао владу кратко је одговорио:“ Не ваља“.

30Бранислав Глигоријевић, "Краљ Александар у европској политици", Београд, 2010, стр.343.

31 Бранислав Глигоријевић, н.д., Београд, 2010, стр.338.

32Бранислав Глигоријевић, н.д, стр.340.

33 Бранислав Глигоријевић, н.д., стр.341.

34 Милица Бодрожић, "ЈНС под владом Богољуба Јевтића и петوماјски избори 1935. године", Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 1991, стр.148.

35Милица Бодрожић, н.д, стр.149.

Пуштање Влатка Мачека требало је да представља покушај споразумевања државних власти са најјачим опозиционим представником који је боравио у затвору где је био осуђен на трогодишњу робију. Одмах након пуштања Влатко Мачек је упутио телеграм захвалности кнезу Павлу: ”Захваљујући Вашем Височанству на враћеној ми слободи, надам се и вјерујем да је тај Ваш чин први знак да се кани приступити правилном ријешењу хрватског питања”.³⁷ Након трагичног марсејског атентата, режим је схватио да је неопходно да одговори духу новог времена и да се сам трансформише. Први прави тренутак зближавања између власти и народа био је након Марсејског атентата. Речи “Чувајте ми Југославију” служиле су као уједињујући фактор југословенске нације, јер је краљ био спона која је спајала све различитости у држави, биле оне верске, политичке или неке друге. У оквиру режима остала је идеја о јединственој југословенској држави. Да би сачували интегритет Југославије требало је наступити одважно попут непробојне фаланге.³⁸

ХСС је знала често да потенцира питање преуређење Југославије на федералној основи. Знали су да често да граде имиџ хрватског националног покрета на коришћењу разних политичких формулација које су означавале Хрвате као експлоатисан и опљачкан народ, који је изабљиван од стране Београда. Током времена и под утицајем одређених фактора у хрватском друштву, они су још више радикализовали своје ставове, који су чак ишли и до издвајања Хрватске из оквира Краљевине Југославије.³⁹

ХСС као најдоминантнија политичка странка у западном делу краљевине чврсто је заступао ставове који су се косили са званичним владиним политичким циљевима. Они су као неоспорни представници хрватског народа стајали при становишту да треба да дође до државног преуређења на принципу федерализма. Сматрали су да је федерализам најбољи јер остварује неке од следећих циљева:

1. Федерализам је гаранција разнолокости и различитих идентитета
2. Федерализам омогућава заштиту посебности сваке мањинске заједнице
3. Федерализам омогућава очување индивидуалности сваке анције, федералне државе или региона⁴⁰

36 Милица Бодрожић, н.д., стр.141.

37 Mato Artuković, "Katoličko svećenstvo na parlamentarnim izborima 5. svibnja u percepciji nositelja vlasti", *Croatica Christiana periodica*, Vol.41 No.79, svibanj 2017, str. 84.

38 ,стр.329.

39 Љубодраг Димић, "Историја српске државности, Србија у Југославији", Нови Сад, 2001, стр.165.

40 Др Драган Батављевић, "Федерализам као облик државне организације- да или не? ", *Гласник права VIII (2)*, 2017, стр.134.

Прво поглавље

Припрема за изборе

Након што је одржана седница Министарског савета 06.02.1935. године у политичким круговима се почела преносити вест да ће Народна скупштина бити распуштена и да ће бити расписани избори. Поједини чланови владе који су напуштали поменуту седницу потврђивали су окупљеним новинарима ову информацију у Председништву Министарског савета. После министарског савета саопштен је указ о распуштању Народне скупштине који је гласио: „ У име Њ.В. Петра II по милости Божјој и вољи народној Краља Југославије, Краљевски намесници, на предлог министра унутрашњих послова и по саслушању министарског Савета, на основу члана 32. Устава и 1. и 2. Закона о избору народних посланика за Народну скупштину, решили су и решавају:

-Народна Скупштина изабрана на дан 8. новембра 1931. године распушта се

-Избори народних посланика за четворогодишњу скупштинску периоду (члан 54 устава) извршиће се у целој Краљевини у недељу 05. маја 1935 године по прописима закона о избору народних посланика за Народну скупштину.

-Народна скупштина, изабрана на дан 5 маја 1935 год. сазива се у ванредан сазив на дан 03 јуна 1935 год.

-Министар унутрашњих послова нека изврши овај указ.

Павле с.р

др. Р. Станковић с.р

др. Ј. Перовић с.р

6 фебруар 1935 год. у Београду”⁴¹

41 “Распуштена је Народна скупштина и расписани избори народних посланика за 5. мај”, Политика, 07.02.1935, стр.1.

Поводом предстојећих избора огласио се и министар финансија у влади Богољуба Јевтића, Милан Стојадиновић који је том приликом истакао да указ о распуштању народне скупштине значи да ће се о новом буџету расправљати у новој Народној скупштини после избора. У питању је био буџет за 1935/1936. годину. Пошто је било предвиђено да се нова народна скупштина састане 03.06.1935. године, дотадашњи буџет је истицао 31. марта и да се не би ушло у једно нерашчишћено стање, Устав је предвиђао да се продужи стари буџет путем указа за још четири месеца тј. за април, мај, јун и јул.⁴² Том приликом Милан Стојадиновић је истакао и да влада није још ништа дефинитивно решила по овом питању, али да је уставом било предвиђено да се и буџетско питање реши на повољан начин. Због одлуке министарског савета да распише изборе за нову народну скупштину и да распусти стару, била је отказана седница финансијског одбора заказана за 11. фебруар.⁴³ Законом је било предвиђено да се о изборима народних посланика бави Државни одбор којег су сачињавали: председник и потпредседници сената, председник и потпредседници Народне скупштине, председник и потпредседници Државног савета, председник Касационог суда у Београду, Стола седморице у Загребу, Врховног суда у Сарајеву и Великог суда у Подгорици. Председник Државног одбора је председник Сената. Одбор се састајао по позиву председника Сената. Закон о избору народних посланика је дефинисао да одбор мора да се састане најдаље четвртог дана после указа о распуштању Народне скупштине и расписивања избора. Државни одбор је на почетку имао дужност да прибави сав материјал у вези са изборима, да утврди бирачка места, да одреди председнике бирачких одбора, затим да на основу закона утврди број посланика који треба да се изаберу, а после да руководи изборним радњама.⁴⁴ Сазнање да је распуштена народна скупштина је изазвала најживље комешање у свим политичким круговима. Народни посланици којих је у Београду било у великом броју, само су о томе говорили, исказујући намеру како да поново задобију симпатије бирача. Вест о распуштању народне скупштине и о расписивању нових избора изазвала је најживље кретање у свим политичким круговима. Већина заинтересованих обилазила је кабинет председника владе Богољуба Јевтића и министра унутрашњих послова Велимира Поповића, али и других министара да би сазнали нешто ново о новонасталој ситуацији.⁴⁵ То се најбоље може видети у посланичком клубу Југословенске народне странке где се у последње време осећао врло активан рад. Расписивање избора је појачала активност Југословенске народне странке. Извршни одбор Југословенске народне странке одлучио је

42 "Изјава министра финансија г. др. Стојадиновића о буџету", Политика, 07.02.1935, стр.1.

43 Политика, Исто.

44 "Састанак и рад државног одбора", Политика, 07.02.1935, стр. 1.

45 "После распуштања скупштине Југословенска народна странка већ је одредила носиоца своје земаљске листе", Политика, 08.02.1935, стр. 4.

31.12.1934. године да на следећим изборима носилац земаљске кандидатске листе буде председник странке Светислав Хођера, народни посланик. “Политика” доноси и његове биографске податке.⁴⁶ Седница Државног одбора који је био задужен да руководи свим активностима везаним за предстојеће изборе била је заказана за 09.02.1935. године, и почињала је у 10 сати пре подне. Државни одбор су сачињавали: председник Сената др. Љубомир Томашић, председник Народне скупштине Коста Кумануди, потпредседници Сената: др. Урош Круљ, Мирослав Плој, потпредседници Народне скупштине: г. Карло Ковачевић, др. Коста Поповић и Шукрија Куртовић као заменик потпредседника, председник Државног савета: г. Драгољуб Радојковић, потпредседник Државног савета: др. Барић, заменик председника Касационог суда у Београду г. Веља Ристић, председник Стола седморице: г. Чимић, председник Врховног суда у Сарајеву: др. Миливој Симић, заменик председника Великог суда у Подгорици: г. Ђукан Спасојевић. На овој седници Државни одбор је је требало да прими изборна акта о сенатским изборима, који су били одржани 3. фебруара, а затим је требало да наставе рад на припремама за посланичке изборе који су били расписани за 05.05.1935. Председник Државног одбора био је председник Сената, г. Љубомир Томашић. Државни одбор имао је задатак да утврди колико ће у којој општини бити бирачких места, односно колико ће општина представљати једно гласачко место, а затим која ће лица бити председници бирачких одбора. Било је предвиђено да Државни одбор заврши ове послове, а да потом то буде објављено у “Службеним новинама”, најдаље 30 дана пре одржавања избора.⁴⁷ Једна од битних ставки по распуштању Народне скупштине било је и распуштање Сената, и његово сазивање у вандредном сазиву који је заказан за 03.06.1935. године.⁴⁸ Указом краљевских намесника од 06.02.1935, распуштена је Народна скупштина и расписани нови избори за 05.05.1935. Скупштина која је била распуштена радила је нешто више од три године и донела је три државна буџета, закон о градским општинама, закон о избору народних посланика, закон о наменама и допунама закона о удружењима, зборовима и договорима, и донет је био и велики број закона из области привреде.

Такође ова скупштина одобрила је и велики број закључених конвенција. Избори за Народну скупштину која је распуштена извршени су 08.11.1931. и то су били први избори по одредбама Устава од 03.09.1931. Тадашња влада је тражила поверење бирачког тела, односно сарадњу целог народа на националној и државној политици која је била предвиђена по одредбама Устава од 03.09.1931. Ти избори су били специфични јер јер је била истакнута само једна земаљска листа, и то је била листа коју је предводио тадашњи председник владе Петар Живковић.⁴⁹

46 “Г.Светислав Хођера, носилац листе Југословенске народне странке”, Политика, 08.02.1935, стр. 4.

47 “Састанак државног одбора”, Политика, 08.02.1935, стр. 4.

48 “Седнице Сената су закључане”, Политика, 08.02.1935, стр. 4.

Била је приметна све већа активност међу политичарима након распуштања Народне скупштине због заказивања нових парламентарних избора за 05. мај. Београд је политички оживео јер је састав кандидатске листе зависио од партијских штабова, који су се већином налазили у Београду, уз изузетак Загреба. Због свега овога председник владе Богољуб Јевтић је примио бивше народне посланике, који су долазили углавном да се информишу о ситуацији пред предстојеће изборе. Исто тако је и кабинет министра унутрашњих послова Велимира Поповића био пун посетилаца. Из унутрашњости Краљевине су многи будући посланички кандидати долазили у Београд да да би евентуално повезали са меродавним факторима у краљевској влади, као и са осталим партијским првацима, разуме се сваки по своме опредељењу. У кабинетима председника владе Богољуба Јевтића и члановима његове владе било је најживље, али и у осталим политичким круговима запажено је живо кретање и конферисање. Нарочито су била уочљива саветовања код опозиције, која до тада није активно учествовала у политичкој акцији. Сама опозиција је дискусовала о питањим авезаним за учествовање на предстојећим изборима.⁵⁰ Главни одбор Југословенске народне странке није заказао седницу ради припрема за изборе, али је истакао шефа странке Светислава Хођеру за носиоца земаљскњ листе. Ова странка је већ одржала први изборни збор у Бежанији, а њен секретаријат се припремао да изда и први изборни плакат.⁵¹ Такође, ова странка је већ на скупу у Александровцу Жупском 08.02. представила свој програм на конференцији на којој је главни говорник био Милорад Јовановић члан главног одбора странке, иначе инжењер из Београда. Тема свих разговора у политичким круговима била је свуда иста: колико ће бити кандидатских листа и ко ће их предводити. Југословенсак народна странка је преко свог званичног гласила „Борба” избацивала изборне паролe типа: “Борбаши будите спремни”, “ Избори су на прагу “ или „На изборе “. Циљ је био да се иако малобројене, присталице Југословенске народне странке мобилишу и изађу на изборе да гласају за Југословенску народну странку.⁵² У сврху бољег пропагирања идеја и политичког програма странке Светислав Хођера је направио мини- туренеју и посетио западне делове земље- Загреб, Љубљану и Сплит.⁵³

Изборни систем који се тада користио у Краљевини Југосалвији био је мешовити изборни систем између средског система и система земаљске листе. Изборни закон је давао предност већини да би она могла да успешније функционише. Било је предвиђено да

49 “И владини и опозициони кругови живо су поступили припремама за изборе народних посланика”, Политика, 09. 02. 1935, стр. 2.

50 “Све већа живост међу политичарима”, Политика, 09.02.1935, стр. 2.

51 “ Југословенска народна странка“, Политика, 09.02.1935, стр.2.

52 Милица Бодрожић, Југословенска национална странка под владом Богољуба Јевтића и петомажски избори 1935. године, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 1991, стр.163.

53Исто, стр.164.

Народна скупштина има 368 народних посланика. Томе броју требеало је додати још онолико посланика колико је било носилаца земаљских кандидатских листа које су добиле преко 50 000 гласова. По Бановинама се бирало: У Дравској 29, Савској 75, Врбаској 25, Приморској 24, Дринској 39, Зетској 33, Дунавској 52, Моравској 41, Вардарској 45 народних посланика. Овај број мандата по Бановинама распоређен је на сваки изборни срез по један, на срезове: Љубљански, Мариборски леви брег, Осјечки, Бјеловарски, Сплитски и Мостарски по два, а на градове ван седишта Бановина који имају преко 100 000 становника по један. Остатак кандидата распоређен је на бановска седишта и то: Згреб 4, Љубљана 2, Сарајево 2, а на Бања Луку, Сплит, Цетиње, Нови Сад, Ниш и Скопље по 1. Београд је бирао пет посланика.⁵⁴ Да би једна кандидатска листа испунила услове по закону потребно је да има носиоца и кандидате за сваку изборну јединицу у држави. Поред осталих формалности техничке природе које су биле предвиђене за састав кандидатске листе, битан услов је био да земаљску кандидатску листу потпишу као предлагачи њих најмање по 30 (правних бирача) из сваког административног среза од половине укупног броја административних срезова у држави, с тим да су сви административни срезови на територији бар две трећине бановина. Неписмене предлагаче потписивали би по њиховом пристанку други, који би се такође потписали том приликом. Уз земаљску кандидатску листу предлагачи су били дужни да поднесу суду писмену изјаву носиоца, сваког кандидата и његовог заменика који треба да гласи: “Потписани као носилац земаљске кандидатске листе-као посланички кандидат-заменик народног посланика за срез ... изјављујем да пристајем на ову кандидатуру и обавезујем се, да ћу у своје политичком раду чувати државну целину и радити за народно јединство, и да нећу приступити верским, племенским, и регионалним партијско-политичким удружењима”. Уз кандидатску листу подносило се уверење надлежног средског суда да су предлагачи уведени у бирачки списак. Овако постављену кандидатску листу у два примерка требало је да поднесу пет предлагача најмање 15 дана пре избора на потврду Касационом суду у Београду и да је предају председнику или његовом заменику. По потврди Касациони суд враћа на реверс један примерак предлагачима, а други задржава за суд. Копије се објављују у “Службеним новинама” под насловом: “Кандидати за народне посланике”.⁵⁵

И околне земље су биле заинтересоване за унутрашњеполитичку ситуацију у Краљевини Југославији. Нарочито се то односи на писање грчке штампе јер се целокупна грчка штампа бавила распуштањем Народне скупштине као и свим мерама које је југословенска влада предузела за санирање и оздрављење привредних и финансијских прилика у Југославији. Грчка штампа је подвлачила да је расписивање нових избора од великог значаја за политички живот у суседној земљи и истакла је да сматра да ће промене у Југославији имати позитивне последице и да ће појачати поверење које је влада Богољуба Јевтића стекла у народу и иностранству. Такође, даље се наводило и да је

54 “368 посланика” Политика, 09.02.1935, стр. 2.

55 “Услови за подношење кандидатских листа”, Политика, 09.02.1935, стр. 2.

одлука да се распусти Народна скупштина изазвала у целој земљи велико одушевљење , као једина мера која апсолутно одговара новом расположењу југословенског народа. Многи листови су наводили и да је намера покојног краља Александра била да дође до оваквог стања у држави кје је тда намеравао да уведе председник министарског савета Богољуб Јевтић. Грчки листови су сматрали да већ сам састав владе представља велики корак ка враћању земље у нормално стање. Све оно што је Богољуб Јевтић од дана састава свог кабинета па до тада, а нарочито чињеница да је распуштена Народна скупштина, представљало је допринос од непроценљиве вредности за даљу консолидацију земље, и један највећи допринос унутрашњој стабилизацији Краљевине Југославије.⁵⁶

Крајњи рок за подношење листа био је 19.04.1935. године. Листе се како је то законом било предвиђено, подносе Касационом суду на потврду најдаље 15 дана пре почетка избора. Иуборна кампања се могла поделити у две фазе: прва у којој су биле постављење кандидатске листе, тј. до 19.04., а друга фаза од потврде кандидатских листа до избора. Прва фаза је увек са собом носила фазу неизвесности. Она је носила обележја борбе појединих истакнутих личности да поставе своје кандидатуре. Са обзиром на одредбе изборног закона ситуација у погледу постављања и састава земаљске кандидатске листе налазила се у политичким центрима. Пошто је краљевска влада имала у својим рукама пуну иницијативу у погледу у погледу спровођења избора, то је сваки наредни корак владе будно праћен у свим релевантним политичким круговима. Сви кабинети били су пуни посетилаца, махом потенцијалних посланичких кандидата. Председник владе Богољуб Јевтић је проводио цео дан у Председништву владе. Богољуб Јевтић је проводио сате у конференцијама с другим политичким људима из целе земље. Управо је на предлог Богољуба Јевтића за бана Дравске бановине изабран Динко Пуц, дотадашњи председник љубљанске општине. Југословенска национална странка у погледу изборних припрема још ништа није предузимала, сем пар конференција између појединих чланова главног одбора. Тих дана у Народној скупштини боравили су чланови Југословенске националне странке: Воја Маринковић, Милан Сршкић, Божа Максимовић, Илија Шуменковић, Алберт Крамер. Говорило се о могућности да Милоје Јвановић, бивши сенатор иступи из странке. Под председништвом Љубомира Томашића одржана је прва седница Државног одбора, који је био највиши изборни орган. Овој седници присуствовао је и председник Народне скупштине Коста Кумануди. Прва седница је одржана у сенату, а затим настављен ау Народној скупштини где је било одређено да рди државни одбор до даљњег. Административни одбор чије функције нису престајале све до састанка нове скупштине, одржао је седницу под председништвом Василија Трбића .“Политика” је забележила и живље договарање које је обузело дотадашње ванпарламентарне опозиције о учешћу на изборима. Државни одбор под председништвом Косте Куманудија. На овој седници је прегледан списак изабраних сенатора на дан 08.02.1935 године. Овај списак са изборним

⁵⁶ “Грчка штампа о распуштању Југословенске скупштинеи расписивању нових избора”, Политика, 09.02.1935, стр. 2.

актима Државни одбор је упутио Сенату. Том приликом је Државни одбор донео одлуку да се хитно приступи прикупљању потребних података за одређивање броја мандата за оне изборне јединице у којима број посланика зависи од броја становника, затим податке за одређивање потребног броја гласачких места у појединим изборним јединицама, за одређивање председника бирачких одбора и осталих материјала везаних за предстојеће изборе. Државни одбор је остао у Београду док се избори не заврше. Предвиђено је да се наредна седница Државног одбора састане чим буду стигли потребни податци који су се прикупљали.⁵⁷ Након што је распуштена Народна скупштина и након што су расписани нови избори, у Загребу се јавила политичка живост која се нарочито примећивала у редовима Југословенске националне странке и међу бившим радићевцима.⁵⁸ Кандидати Југословенске националне странке који су били изабрани на прошлим изборима и овог пута су решили да активно учествују на изборима расписаним за мај. Многи од њих су се запутили у Београд да сазнају нешто више о предстојећим изборима. Југословенска народна странка је већ сазвала прву изборну скупштину у Загребу. Такође, загребачка општина је издала проглас грађанима о предстојећим изборима. У прогласу је скренута пажња грађанима да се исправке спискова могу тражити до 22. фебруара, као и да се за исправке спискова морају поднети потребна документа.⁵⁹

И Словенија је била заинтересована за предстојеће изборе. СЛС се истицао нападима на лист “Јутро” за које су сматрали да је гласило Југословенске националне странке. Ово је било нарочито приметно од доласка Богољуба Јевтића на чело владе у децембру месецу 1934. године. Приметно је било да су словеначки клерикалци распуштање народне скупштине дочекали са одушевљењем, као и у осталом цела Словенија, изузев политичке групе око Алберта Крамера.⁶⁰ Живо је било у редовима словеначких клерикалаца и напредњака (групе окупљене око Алберта Крамера), док су се “Бојовници” још двоумили какав став да заузму према изборима. Преговарали су и са групом око Димитрија Љотића и са клерикалцима. Односи између клерикалаца и “Бојовника” постали су доста заоштренији него што су били раније. Клерикалци су изузетно ценили Милана Стојадиновића, министра финансија у Јевтићевој влади. Углавном политичка борба у Словенији је отпочела пре него што се иједна политичка група определила са киме ће и како на изборе, али оно што је било свима јасно било је да политичке странке из Словеније морају пронаћи неку сличну политичку странку у другим деловима земље ако су рачунали на било какав успех. Због тога су словеначки политичари почели да воде двоструку политику: политику придобијања сличних политичких група из других делова Краљевине Југославије и политику скретања пажње на себе међу

57 “Државни одбор прегледао је акта за изборне сенаторе”, Политика, 10.02.1935, стр.2.

58 “Припреме у Загребу”, Политика, 10.02.1935, стр. 2.

59 Политика, Исто

60 “Политичка живост у Словеначкој”, Политика, 10.02.1935, стр. 2.

становништвом у Словенији. Политичка борба се водила преко дневне и недељне штампе која је била у партијским рукама.⁶¹ Политика од 11.02.1935. године доноси вест да је Богољуб Јевтић предвиђен да предводи владину листу на изборима.⁶² Чланак говори о историјату Јевтићеве владе кој аје образована 21.12.1934. године и кој аније радила ниједног дан аса Народном скупштином, иако је влада Николе Узуновића скупштини упутила предлог буџета за 1935/1936. годину због чега је била заказана седница Финансијског одбора. Дошло је до распуштања Народне скупштине која је изабрана на изборима 08.11.1931. и то је протумачено као завршетак једног политичког периода који је започет доношењем Октроисаног устава 1931. године. Јевтић је покушао да прошири своју владу тако што би у њу били укључени поједини истакнути чланови скупштине, као и поједини опозициони политичари. Јевтић је у преговоре укључио и представнике НРС Ацу Станојевића и Крсту Милетића, као и вођу СЛС Антон Корошца. Пошто је донета одлука о распуштању скупштине није ни отпочела буџетска дебата, већ је било одлучено да се стари буџет продужи за још четири месеца, што би било довољно времена док се не изабере нова скупштина која би донела нови буџет и све законе који би били повезани са њим.⁶³ Лист даље наводи да је влада на чијем челу је од децембра 1934. године био Богољуб Јевтић одржала свега неколико седница, али да су на тим седницама донете важне одлуке привредног карактера. Влада је тврдила да је наследила нерешене проблеме наслеђене од претходне владе које су захтевале да буду што пре решене.

Изашло се у сусрет сељацима јер је стигло на наплату извршење обавеза сељачких дугова и земљорадници дужници су морали платити око 400 000 000 динара интереса на своје меничне дугове. Земљорадници нису могли то да изврше и зато је влада донела уредбу којом су до 01.09.1935. године била одложена сва плаћања сељачких дугова. Осим ове мере влада је преузела и неколико финансијских мера којима се рашчишћава финансијска ситуација и које су донете са циљем да се помогне и занатлијама и трговцима. Ове мере биле су у ствари владина платформа за оздрављење тешког привредног живота у које је држава упала током Велике депресије, а свакако су биле и важан моменат у изборној кампањи.⁶⁴ Прошла скупштина оставила је многа нерешена питања, а једно од најважнијих питања која је наредна скупштина морала да реши тицало се доношења закона о уређењу банских самоуправа. Очекивало се да у решавању овог важног питања узме учешћа велики број народних посланика. Пошто су Уставом из 1931. године биле одређене границе бановина, требало их је тада коначно утврдити. Сматрало

61 Политика, Исто

62“ Пред изборе за Народну скупштину Јевтић ће бити носилац владине земаљске листе”, Политика, 11.02.1935, стр.2.

63 “Политичка ситуација је живља”, Политика, 11.02.1935, стр.2.

64 “Рад владе”, Политика, 11.02.1935, стр. 2.

се да ће решењем овог проблема наћи најбоља база за решавање унутрашњих политичких питања.⁶⁵

Од 1931. године Југословенска национална странка је била на власти, и она је стално подвлачила једну бескомпромисну политичку линију. Влада коју је предводио Богољуб Јевтић названа је владом помирљивости и новог духа. Због тога и не чуди што је Богољуб Јевтић одређен за носиоца владине земаљске листе, која је требало да буде стожер окупљања нових људи који су требало да регенеришу југословенски политички и парламентарни живот.⁶⁶ Богољуб Јевтић је сматран за великог пријатеља сељака јер је као активан министар већ неколико година учествовао као члан Главног савеза српских земљорадничких задруга. Земљораднички задружни покрет је политички неутралан, због тешке привредне кризе и због тога је овај економски покрет кроз парламент желео да се спроведу нека питања која су му била важна. Због тога је било и потребно што веће укључивање земљорадника у Народној скупштини. Земљорадничка странка је такође почела активније да се занима за изборе, и био је евидентно да један број вођства Земљорадничке странке желео да се кандидује на листи Богољуба Јевтића.⁶⁷ Међутим, највећа живост је била код припадника радикала, као и код словеначких клерикалаца који су се препуцавали углавном са својим локалним противницима у Словенији. Ово је разумљиво јер су ове две политичке странке узеле активног учешћа у преговорима који су вођени са Богољубом Јевтићем када је Јевтић формирао своју владу.⁶⁸

Свака земаљска листа требало је да има по 30 предлагача у половини срезова у држави која се распростирала у 6 бановина. Из овога је произишло да би свака племенска, верска или покрајинска група била онемогућена да учествује на изборима јер су постојале законске одредбе које они не би могли да испуне. Међутим, ако би се створиле јаче и шире политичке групације онда би било могуће и да оне поставе своје кандидатске листе. Влада Богољуба Јевтића је благонаклоно реаговала на овакву могућност, јер би онда учешћа у изборима узеле веће политичке групе, а то би се могло сматрати неким видом демократизације политичког живота у Краљевини. Југославији.⁶⁹

У Славонском Броду одржана је у дворани хотела “Три гаврана” скупштина Југословенске акције на којој су су и узели учешћа делегати главног одбора из Загреба, и месних одбора из Осијека и Нове Градишке. Скупштину је отворио председник месног одбора судија Виктор Бенажић, а после тога је одржао говор и председник средишњег

65“ Важна политичка питања пред новим парламентом”, Политика,11.02.1935, стр.2.

66 “Земаљска листа са носиоцем г. Јевтићем”, Политика, 11.02.1935, стр.2.

67 “Што већи број земљорадника у скупштини”, Политика, 11.02.1935, стр.2.

68 “И у осталим групама је живо”, Политика, 11.02.1935, стр.2.

69 “Поступак за истицање земаљске листе није отежан”, Политика, 11.02.1935, стр.2.

одбора у Загребу Јурај Коренић који је том приликом истакао да циљ Југословенске акције пре свега економско оздрављење ситуације у земљи. Истакао је да ценио рад Николе Узуновића, као и да има потпуно поверење у рад владе Богољуба Јевтића. Даљи ток састанка протекао је у објашњавању да постоје сличне политичке групе које имају програм идентичан Југословенској акцији, те да се ради боље политичке ефикасности они спајају у једну фалангу.⁷⁰ У ову организацију ушли су поред Југословенске акције, словеначки “Бојовници”, група убор под вођством Ратка Парезанина из Сарајева и група Димитрија Љотића из Шумадије. За вођу ове организације изабран је Димитрије Љотић.⁷¹

Чињеница да су расписани избори довела је да београдски и загребачки опозициони центри почну да јаче преговарају око заједничке изборне кампање. Политичке странке које су до тада чиниле ванпарламентарну опозицију почеле су да активније раде на заједничкој изборној тактици, поштујући у исто време уставом и законима прописане одредбе о земаљским кандидатским листама као и о њиховим носиоцима.⁷² Југословенска национална странка је тврдила да ће подржавати рад владе Богољуба Јевтића након што је он изабран на челу владе децембра 1934. године пре свега због успешнијег рада владе са скупштином. Требало би имати у виду да је поред Богољуба Јевтића у влади било и неколико истакнутих чланова главног одбора ЈНС: Драгутин Којић, Светислав Поповић и Људевит Ауер. Међутим, чим је Богољуб Јевтић добио прилику да изврши изборни мандат, било је евидентно да Југословенска национална странка нема утицаја на припремања предстојећих избора. У владиним круговима личност председника владе је означена за носиоца владине земаљске листе. Из овога је проистицао сасвим логичан закључак да је сам Богољуб Јевтић бити слободан да бира кандидате за своју изборну листу. У штампи су се појављивала имена попут: Ивана Пуцеља, Алберта Крамера и Илије Михаиловића. ЈНС је био пред дилемом шта чинити. Председништво је одржало конференцију на којој су присуствовали: Никола Узуновић, Воја Маринковић, Иван Пуцељ, Алберт Крамер, Коста Кумануди, Коста Тимотијевић, Љубомир Томашић, Јурај Деметровић и Илија Михаиловић. Конференцији нису присуствовали Милан Сршкић и Божо Максимовић. Због одсуства двојце истакнутих чланова није донета никаква значајнија одлука.⁷³

“Политика” преноси писање “Обзора” који је на следећи начин дефинисао шестојануарску диктатуру: „Шестојануарска политика изражена је у краљевом манифесту истог датума. Манифест даје политици сасвим јасн белег привремености. По њему имала је она бити краткотрајна политика само једног извесног периода. Осим у манифесту краљ

70 “Југословенска акција, бојовници, Збор и Љотић створиле су заједнички покрет”, Политика, 11.02.1935, стр. 2.

71 Политика, Исто

72 “Један део опозиције ради на стварању заједничке земаљске листе”, Политика, 12.02.1935, стр.1.

73 “Изборна влада г. Јевтића и Југословенска национална странка”, Политика, 12.02.1935, стр.1.

је рекао Жилу Соервену: „Далеко од тога да поведем земљу у ауторативни режим без контроле, намеравам да јој додам касније прави парламент и праву демократију помоћу праведног изборног реда”. Краљ је 06.01. укинуо Видовдански устав, али није укинуо уставност. Он је само суспендовао Устав. Краљ је укинуо парламентаризам, али опет само привремено, јер у манифесту стоји да је парламентаризам остао његов идеал. Шестојануарска политика у својој суштини престала је 3. септембра 1931. године. Њеној ликвидацији приступио је сам покојни краљ, давши истог дана Краљевини Југославији устав. Док је почевши од 06. јануара 1929. године био краљ носилац све власти у земљи, а то је била суштина режима после 06. јануара дотле тих речи нема у новом уставу, јер је у њему краљ поделио власт са народом. Краљ је овај устав сматрао само само средством или прелазном фазом ка пуној демократији и парламентаризму. Шестојануарска политика је уведена да омогући демократију и парламентаризам. Устав од 03. септембра је ликвидирао политику 06. јануара, али је ипак сачувао државно и народно јединство.⁷⁴ Загребачке “Новости” су писале да је било у интересу свих Јужних Словена да настане Југославија, да сви Срби, Хрвати и Словенци живе у једној држави и да није било Југославије многи крајеви би били под туђинском влашћу.⁷⁵

У Загребу је на бирачким списковима било уписано 54 000 бирача, али се очекивало да ће њихов број бити већи и да ће износити 60 000.⁷⁶ “Нови пут”, гласило Југословенске акције обавестио је своје присталице да ће бити благовремено обавештени о предстојећим корацима странке.⁷⁷ Пред сенаторске изборе одржао је говор преко радија председник владе Богољуб Јевтић. Том приликом он се осврнуо на тешку привредну ситуацију у којој се земља налазила. Истако је да је влада донела одлуке о пореским олакшицама, о одлагању плаћања земљорадничких дугова и о извођењу јавних радова за које је био одобрен кредит од 1 милијарде динара. Захваљујући владиној декларацији која је била донета 03.01, као и говора Богољуба Јевтића преко радија становништво у држави могло је да стекне увид у то како влада намерава да се позабави тешким питањима који су морили државу.⁷⁸ Влада Богољуба Јевтића је била спремна да да пред бирачко тело изађе са својим политичким програмом. То је било неопходно јер се већ знало да ће владину земаљску листу предводити сам председник владе Богољуб Јевтић. Било је предвиђено да се у изборном прогласу владе изнесу главна начела политике и програм рада којег је влада намеравала да се придржава. Након владиног прогласа очекивало се и да се чује глас опозиције. Било је за очекивати да ће тада доћи до великог политичког комешања јер је требало да дође до стварања земаљских кандидатских листа и везивања среских кандидата

74 “Обзор о тумачењу шестојануарске диктатуре”, Политика, 12.02.1935, стр.1.

75 “Загребачке “Новости” о ситуацији”, Политика, 12.02.1935, стр 2.

76 “Загребачки бирачки спискови”, Политика, 12.02.1935, стр. 2.

77 “Југословенска акција и избори”, Политика, 12.02.1935, стр 2.

78 “Напори опозиције да се оствари заједничка земаљска листа”, Политика, 13.02.1935., стр. 1.

за поједине већ означене носиоце листа. Због тога је био и приметан велики број људи из унутрашњости који су долазили у Београд ради договора о предстојећим изборима.⁷⁹ Убрзо је дошло до договора између представника опозиције. Између ЈДС Љубе Давидовића, ХСС Влатка Мачека и СЗ Јоце Јовановића постигнут је споразум. Базу овог споразума требало је да представља писмо које је Влатко Мачек упутио Љуби Давидовићу и Драгољубу Јовановићу. Том приликом Мачек је изјавио да прима предлог српских опозиционих кругова да буде носилац земаљске листе и да тај предлог сматра као базу за даље уближавање.⁸⁰

Вођство Југословенске националне странке је разматрало ситуацију након расписивања избора. Састанак водећих политичких кругова био је у згради Народне скупштине. На овом састанку су били присутни: Никола Узуновић, Војислав Маринковић, Милан Сршкић, Коста Кумануди, Алберт Крамер, Љубомир Томашић, Коста Тимотијевић, Илија Михаиловић, Иван Пуцељ, иначе најистакнутији чланови Југословенске националне странке. Том прилоком Никола Узуновић је изјавио присутним новинарима да нису донети никакви закључци и да ће саветовање поводом нових избора потрајати нешто дуже.⁸¹ У Новом Саду је било регистровано 17 000 бирача. Изборни закон је предвиђао да град Нови Сад са срезом бира два посланика. До тада су то били: Милан Секулић и Бранко Николић. Очекивало се да ће новосадска организација Југословенске националне странке изабрати Богољуба Јевтића за носиоца кандидатске листе. С друге стране партијска организација Југословенске народне странке из Новог Сада чекала је упутства из београдске централе да би знала како да се оријентише на предстојећим изборима. Немци из Новог Сада су одлучили да прихвате листу коју је предводио Богољуб Јевтић.⁸² Посеба чланак посвећен је ситуацији у јужној Србији. Од престанка рада Џемијета, овде није постојала ниједна политичка странка која је свој рад базирала на племенском или верском елементу. И у јужним деловима је било политички живо. Људи из ових крајева ишли су у Београд да се информишу о ситуацији везаној за предстојеће изборе, док су људи из Београда ишли у срезове јужне Србије да виде какво је стање на терену. На југу се нарочито коментарисао положај Југословенске националне странке. Сматрало се да је странка изгубила и оно мало престижа што је имала, те да је влада Николе Узуновића доста учинила да странци углед спадне на ниске гране.⁸³

Генерални секретар Југословенске акције након збора који је био организован у Славонском Броду дао је следећу изјаву новинарима: „Истина је да су Југословенска

79 “Изборни проглас владе”, Политика, 13.02.1935, стр.1.

80 “Споразум са др. Мачеком”, Политика, 13.02.1935, стр.1.

81 “Седница вођства југословенске националне странке”, Политика, 13.02.1935, стр.1.

82 “Новосадска организација Ј. Н. С је за г. Јевтића”, Политика, 13.02.1935, стр.1.

83 “Предизборна ситуација у Јужној Србији”, Политика, 13.02.1935, стр. 1.

акција, са групама “Збор”, “Бој”, “Отаџбина” створиле јединствена основна начела и смернице новог Југословенског народног покрета “ЗБОР” и изабрала заједнички привремени Акциони одбор под председништвом г. Димитрија Љотића”.⁸⁴ Јурај Коренић је истакао да вођство Југословенске акције, а и Збора још није донело коначну одлуку о изласку на изборе, а да он неће износити сопствено мишљење о предстојећим изборима.⁸⁵ У Дунавској бановини је одржана конференција Југословенске народне странке коју је отворио Андрија Пифат, члан главног одбора и секретар месне организације странке. О програму, предстојећим изборима и другим политичким питањима говорили су сви чланови одбора, као и председник месног одбора Нови Сад Сава Мојић, Славко Узелац и Танасије Милинов. На конференцији се расправљало и о припремама за велики бановински збор који је требало да се одржи у Новом Саду 02.03. и на коме је главни гост и говорник требало да буде председник странке Светислав Хођера. Као кандидат у име Југословенске народне странке изабран је Славко Узелац, иначе по професији лекар.⁸⁶ Југословенска народна странка је била активна одржавајући зборове у Каћу, Шајкашу, Светом Ивану, Бачкој Паланци и Бачком Петровцу. На зборовима су говорили: Милош Драговић, бивши народни посланик, адвокат из Новог Сада Душан Обрадовић и многи други.⁸⁷ Убрзо се активност Југословенске народне странке осетила и у другим деловима земље. На збору који је одржан у Сплиту говорило је седам говорника. Том приликом они су изнели програм странке, али нису могли а да не нападну Југословенску националну странку.⁸⁸

Државни одбор одлучио да установи још један нови суботички срез, користећи при том тачку 4. изборног закона да сваки административни срез бира по једног посланика. Пошто је Суботица имала преко 100 000 становника одлучено је да може да бира још једног посланика. Државни одбор је то учинио јер је сматрао да Суботица има право да изабере још једног посланика јер се територија среза суботичког поклапа са територијом вароши Суботица. Такође, овом приликом државни одбор је одлучио да не постоји срез модрички, тако да је ова област ушла у састав среза градачког.⁸⁹ У Сремској Митровици било је уписано у бирачке спискове 3200 бирача, али пошто се јављало све више људи који су желели да се нађу на бирачком списку, то се очекивало да ће број бирача у Сремској Митровици бити повећан на 3500 бирача.⁹⁰ У Земуну је било уписано у бирачке спискове 6495 бирача, а очекивало се да ће их бити око 7000. Повољна околност за

84“Изјава генералног секретаријата Југословенске акције”, Политика, 13.02.1935, стр. 2.

85 “Објашњење др. Јураја Коренића”, Политика, 15.02.1935, стр. 2.

86 “Предизборна конференција Југословенске народне странке у Новом Саду”, Политика, 14.02.1935, стр. 1.

87 “Зборови Југословенске народне странке”, Политика, 17.02.1935, стр. 2.

88 “Први агитацијски збор у Сплиту”, Политика, 17.02.1935, стр. 2.

89 “Државни одбор”, Политика, 16.02.1935, стр.1.

становнике Горње Вароши била је чињеница да се ишло са тим да се што већи број земљорадника укључи у рад скупштине, јер је овде било доста земљорадничког становништва.⁹¹ Члановима католичког клера било је изричито забрањено да узму било каквог активног учешћа на изборима. Одлуку је донео загребачки надбискуп Антун Бауер.⁹² У Бања Луци је уписано 5456 бирача, али се очекивало да ће тај број бити повећан на преко 6000. Врбаска бановина била је састављена од 24 среза, а јавило се чак 150 кандидата за народне посланике. Кроз кабинет бана Б. Кујунџића прошао је велики број људи који су заинтересовани за новонасталу политичку ситуацију и изборе. У Босанској Градишци било је 10 кандидата, од којих је један био и бивши народни посланик прота Душан Кеџмановић.⁹³

У Мостару су се на изборима 5. маја бирања два посланика, за разлику од избора из 1931. године када је биран само један посланик. У бирачким списковима у Мостару било је уписано 4592 бирача, али због сталних захтева за увођење у бирачки списак очекивало се да ће тај број достићи 5000 гласача.⁹⁴ У Крагујевцу је до тада било уписано 7500 бирача, али за нове изборе је уписано преко 8000, а очекивало се да ће Крагујевац дати и свих 9000 гласача.⁹⁵ И националне мањине су биле заинтересоване за предстојеће петомајске изборе. У Новом Саду је одржан састанак на коме су представници Словака који живе у Југославији, под председништвом Јана Булика истакли да они као Словаци сматрају Југославију за своју народну државу, у државноправном и политичком погледу и да се потпуно осећају Југословенима. Истакли су да ће на предстојећим изборима изаћи као југословенски грађани. Том приликом је истакнуто и да се приликом избора сваки Словак треба имати у виду корист за саму државу, за Југославију.⁹⁶ Јевреји су предали један меморандум Јевтићу. Изразили су жељу да се очува традиција да на београдској кандидатској листи буде и један кандидат из редова јеврејског народа. Замолили су да Јевтић на своју листу прими Морица А. де Маја.⁹⁷

Врбаска бановина је можда била и најживља када се говори о предизборној кампањи. Бивши народни посланици су показивали највећу активност. Није било среза у
90 "Број уписаних бирача у Сремској Митровици", Политика, 14.02.1935, стр.1.

91 "Земун има преко 7.000 бирача", Политика, 18.02.1935, стр. 2.

92 "Надбискуп др. Бауер забрањује католичким свештеницима да се кандидују за изборе на било којој листи", Политика, 17.02.1935, стр. 2.

93 "У Бања Луци је уписано 5456 бирача", Политика, 16.02.1935, стр. 1.

94 "Мостар са срезом овога пута бираће два посланика", Политика, 16.02.1935, стр.1.

95 "У Шумадији", Политика, 16.02.1935, стр. 1

96 "Југословенски Словаци су против племенског или верског опредељивања", Политика, 15.02.1935, стр. 2.

97 "Жеља Београдских Јевреја", Политика, 29.03.1935, стр.4.

коме није било мање од 3 до 6 кандидата. Кроз кабинет бана Кујунџића прошао је велики број бивших народних посланика и осталих политичких личности. Бановинска организација Југословенске националне странке чији се секретаријат налазио у Бања Луци до тада није показивала никакву политичку активност. На захтев многих грађана пристао је да се кандидује бивши народни посланик Коста Мајкић. Једна већа група сељака из Которварошког среза посетила је Михајла Бојовића бившег пољопривредног референта из Котор Вароши и замолила га да он буде кандидат за овај срез. У Зрињу, срез Двор одржан је политички збор Југословенске народне странке на којем је присуствовао Светислав Хођера.⁹⁸ Ситуација у Словенији на почетку није била најјаснија. Присталице Југословенске националне странке поздравиле су одлуку вођства странке да сваки кандидат може да се кандидује по своме нахођењу. Предвиђено је да чланови Југословенске националне странке одрже зборове у свим срезовима на којима је требало да се заузме дефинитивни став према изборима. Ни у редовима клерикалаца ситуација није била јасна. Они су били подељени на два табора: један табор је био окупљен око Антона Корошца и његових присталица који су означени као табор старијих. Њихов циљ је био да задрже онај утицај на Антона Корошца какав су имали и раније. Оно што је било заједничко за оба табора била је чињеница да су и једни и други били за то да странка узме активног учешћа на изборима, јер су сматрали да то њихови бирачи очекују од њих. Млађа групација је желела да млађи људи преузму већу политичку одговорност и да пронађу своје место на политичкој позорници. Борба се водила око ове две групације. Оно што је било заједничко за обе фракције била је чињеница да су они имали поверење у партијског шефа Антона Корошца. Млађа групација се плашила да би се велики део бирача СЛС уздржао од гласања ако би и даље старија групација водила главну реч у странци. СЛС је намеравао да се јаче укључи у политичке токове јер им је доста било опозиционог деловања.⁹⁹ Одбор Југословенске националне странке одржао је седницу у поцерском срезу. На њему је присуствовао и бивши народни посланик за срез поцерски Нинко Перих. Том приликом је једногласно решено да месни одбор странке на изборима гласа за владину земаљску листу за чијег носиоца је одређен Богољуб Јевтић.¹⁰⁰

Са друге стране представници Југословенске народне странке Светислава Хођере истицали су да ће спровести организацију у целом срезу и да ће успети да сакупе бар 200 потписа. Њихов кандидат још није био одлучен, након што је др. Маричић одступио. Желели су да уместо њега кандидат буде др. Јерковић кога су покушавали да приволе да прихвати ову кандидатуру. И Јевтићева листа је почела да прикупља потписе.¹⁰¹

98 "Предизборна ситуација у Врбаској бановини", Политика, 14.02.1935, стр.1.

99 "У Словеначкој (Љубљана)", Политика, 19.02.1935, стр. 2

100 "Ј.Н.С среза Поцерског је за г. Јевтића", Политика, 16.02.1935, стр. 1.

101 "Дубровчани још резервисани", Политика, 16.02.1935, стр.1.

У кафани “Шарић” у Максимиру одржан је сатанак функционера организације Југословенске народне странке за загребачки срез. Састанак је отворио Ото Гавранчић дотадашњи посланик за овај срез. Било је приметно негодовање окупљених због става главног одбора странке да се не учествује на изборима. Том приликом изразили су и нерасположење према појединим функционерима у самом врху Југословенске националне странке. Са овог састанка упућен је телеграм председнику владе Богољубу Јевтићу у коме окупљени изражавају захвалност председнику владе на активном раду за добро државе и народа. Истакли су и да ће бити окупљени око њега као председника владе и око саме владе. Од осталих одлука значајан је позив упућен председништву странке где окупљени траже хитан састанак Главног одбора где би се донела одлука о учествовању на изборима. Телеграм је потписао Ото Гавранчић који је и том приликом обзанио да ће поново бити срески кандидат на изборима.¹⁰² У Ђевђелији је такође одржана конференција Југословенске националне странке на којој није прихваћена одлука Главног одбора странке, већ је одлучено да се приступи владиној листи коју је предводио Богољуб Јевтић. Конференција је осудила поступак Главног одбора странке који је одлучио да странка не излази на изборе. За овај срез спомињала су се четири кандидата Југословенске националне странке. Слична ситуација везана за Југословенску националну странку владала је и у Дорјанском, Неготин - Вардарском и Кавадрском срезу.¹⁰³

У Сплиту је владала велика неизвесност, необавештеност и стање ишчекивања. Нису долазиле ни новине из Загреба, ни из Београда јер је личка пруга била затрпана снегом, а уз то био је у прекиду железнички, телефонски и телеграфски саобраћај па су људи недовољно били обавештени о изборној кампањи. У редовима још увек владајуће Југословенске националне странке очекивали су вести од Грге Анђелиновића који је отишао у Београд да се информише о ставу странке према изборима. Југословенска народна странка коју у Приморју води Оскар Тартаља већ је започела прикупљање потписа у свим срезovima Приморске бановине. Странка је већ и раније показивала знаке активности на овом подручју јер је у протеклих неколико месеци већ одржала 86 јавних зборована. Сплитски срез који је до тада бирао 1 посланика, на изборима од 5.5.1935. бирао је 3 посланика, и то за град Сплит - једног посланика, а за срез сплитски 2 посланика. Сплитски срез је имао 34 000 гласача, а од тога нешто преко 10 000 гласача било је у самом граду Сплиту.¹⁰⁴ Први збор у Сплиту одржала је Југословенска народна странка. Укупно је било седам говорника који су изнели програм странке. Уједно је збор искоришћен да се нападне Југословенска национална странка. Збор је одржан под ведрим небом на Трумбићевој обали.¹⁰⁵

102 “Организације ЈНС за срез Загребачки траже хитан сазив главног одбора странке”, Политика, 18.02.1935, стр.2.

103 “ЈНС у Ђевђелији против одлуке главног одбора”, Политика, 16.02.1935, стр.2.

104 “Предизборна кретања у Сплиту”, Политика, 16.02.1935, стр.1.

Приликом боравка у Загребу министар Марко Кожул одржао је неколико састанака са привредницима из Савске бановине. Привредници су том приликом истакли потребу заштите појединих сталежа у друштву какве су имали земљорадници и новчани заводи. Истакли су том приликом и жељу да Кожул буде један од кандидата на изборима у Загребу. Након што је пажљиво саслушао захтеве и молбе привредника Кожул је истакао да ће их влада пажљиво размотрити и узети у обзир. Поручио је и да влада настоји да повиси цене пољопривредних производа да би се на тај начин подигла економска снага широких народних слојева јер је по његовим речима влада Богољуба Јевтића имала сељачко - задругарски карактер. На крају је истакао да су настојања Богољуба Јевтића таква да се узме што више људи који су спремни да се одано посвете раду, без обзира којој групи или старнци да припадају.¹⁰⁶ На земаљској листи Јевтића у Мостару први кандидат био је Никола Прека, бивши министар и народни посланик, док је за другог кандидата на истој листи био изабран Љубомир Билић, шеф интерног одељења Државне болнице у Сарајеву. Његова кандидатура примљена је са јако повољно од стране великог броја људи у Мостару.¹⁰⁷

Присталице Југословенске националне странке из Скопља су са великим негодовањем прихватили вест да странка не намерава да учествује на изборима. Одлука о неучествовању изазвала је осуду и неверицу. Очекивало се да ће у Скопље доћи из Београда представник Југословенске националне странке Александар Буквић, бивши народни посланик који је требало да по мишљењу присталица из Скопља донесе вести о учешћу на изборима на листи Богољуба Јевтића. Кроз секретаријат југословенске националне странке који је водио Јован Алексић, као и кроз кабинет бана Вардарске бановине сваког дана је пролазило много људи који су се живо занимали за изборе. За поједине изборне јединице пријавило се чак по 5, 6 кандидата, а понегде чак и 10 кандидата.¹⁰⁸

У Иришком срезу одржане су конференције Раковцу, Лединцима, Каменици, Крушедол - селу, Крушедол - Прњавору, Нерадину и Павловцима. Одржан је и збор у Држњачи, срез Сребнички.¹⁰⁹ За то време у Београду је одржан састанак на којем је одлучено да за председника месног клуба омладине Југословенске народне странке буде изабран Стеван Алексић, адвокатски писар, а за потпредседнике су одабрани: Александар

105 "Први агитацијски збор у Сплиту", Политика, 18.02.1935, стр.2

106 "Министар грађевина др. Кожул и привредници из Савске бановине", Политика, 19.02.1935, стр.2.

107 "Никола Прека на листи претсетника владе", Политика, 19.02.1935, стр.2.

108 "На југу има много кандидата", Политика, 20.02.1935., стр.2.

109 "Конференција Југословенске народне странке", Политика, 20.02.1935, стр.2

Стевановић, студент права и Милош Илић, официер у пензији. Управа је поред тога имала још 27 чланова.¹¹⁰

Акциони одбор Југословенског народног покрета Збор донео је одлуку да на изборима за Народну скупштину наступа самостално са својим земаљском кандидатском листом, чији ће носилац бити Димитрије Љотић. Свестан да се његова идеологија и програм могу остварити само непосредним и одлучним учествовањем у изборној борби и под најтежим приликама, покрет није могао седети скршених руку. Љотић је био уверен у неминовну победу својих начела која су по њему била израз стварних народних потреба Југословенског народног покрета Збор упркос свим тешкоћама заснивао је своју одлуку на рђавом искуству које је народ имао са дотадашњим народним првацима, те је стога решио да иде самостално на изборе.¹¹¹

Окружницу коју је католичким верницима упутио загребачки надбискуп Бауер прихватио је и ђаковачки бискуп Акшамовић који је према писању “Гласника Ђаковачке бискупије” забранио свим свештеницима да на простору Ђаковачке бискупије учествују као кандидати на изборима.¹¹²

Слична ситуација била је и у Словенији. Љубљански бискуп Рожман је био против учешћа католичког свештенства у изборној кампањи. У окружници коју је бискуп Рожман упутио католичком клеру ишло се још даље у захтевима за бојкотом ових избора. Бискуп Рожман је од католичког свештенства захтевао да се апсолутно не екпонира у политичкој борби приликом избора. Рожман се истицао не само против кандидовања католичког свештенства, него и против сваког њиховог учешћа у изборној кампањи.¹¹³

Занимљиво је истаћи да је Миљенко Видовић, предводник Етичког покрета намеравао је да на изборима постави своју земаљску листу. Намеравао је да отпутује у Београд да се договори са својим пријатељима.¹¹⁴

“Обзор” је донео вест да се загребачки политичари неће кандидовати у Дравској бановини, јер сматрају да нема потербе да се тамо кандидују.¹¹⁵

110 “Нова управа месног клуба омладине Југословенске народне странке”, Политика, 20.02.1935,стр.2.

111 “Димитрије Љотић носилац листе Југословенског народног покрета „Збор“”, Политика, 21.02.1935, стр.2.

112 “И Ђаковачки бискуп забрањује свештеницима да се кандидују”, Политика, 21.02.1935, стр.2.

113 “Љубљански бискуп забрањују свештеницима свако учешће у изборној кампањи (Љубљана)”, Политика, 26.02.1935,стр.2

114 “Г. Видовић истиче своју листу (Сарајево)”, Политика, 21.02.1935, стр.4.

115“ Загребачки политичари се неће кандидовати у Дравској бановини”, Политика, 21.02.1935,стр.4.

Страна штампа је са великим занимањем пратила ситуацију у Југославији. Угледни лист “Лидове новине” које су излазиле у Брну у Чехословачкој објавили су чланка о изборима у Југославији. Као што се очекивало после образовања владе Богољуба Јевтића унутрашњи политички живот почео је радикално да се мења. За то је било много доказа од којих је најинтереснија чињеница да су на конференцијама за образовање нове владе учествовале и неке познате политичке личности које су се повукле из политичког живота после 6. 1. 1929 године. Лист наводи да је то очигледно био доказ да постоји жеља за прекидањем политике усамљености. Ова очекивања су потврђена су даљом делатношћу владе. Цео народ је имао осећај као да је скинуо са себе терет јер је дошло доба људи који управљајући државом не траже за себе монопол права да управљају судбином народа, већ позивају све који су вољни да учествују у раду за побољшање живота и за бољу будућност. Влада је желела да најзад дође до могућности да несметано ради, те је ради тога била приморана да распусти Народну скупштину јер је дотадашња скупштина није представљала тело са којим би била могућа плодносна сарадња. Посланици су тешко подносили околност што су пре времена морали да напусте парламент и то зарад новог политичког прегруписавања. Након овога ствари су почеле да добијају нови облик. Политичари старих политичких странака поново су се јављали да би учествовали у даљој конструктивној делатности јер више није било повратка у назад.¹¹⁶

Пољски лист “Глас народа” доноси чланак о изборима у Југославији. Полазећи од чињенице да је прошло четири месеца од смрти краља Александра, лист наводи да се његов нестанак осетио у свим пољима живота у земљи. Краљ Александар је био веома популаран и имао је велики утицај на вођство целокупне политике, спроводећи при том корак по корак планове унутрашњег и спољашњег јачања државе. Он је био творац тога плана и дело је стварано према његовим нарочитим индикацијама. Тадашња влада је у потпуности усвојила његову идеологију. Богољуб Јевтић је био на челу владе, а уживао је и највеће поверење убијеног краља јер је показао велику способност на терену спољне политике, како у некада чувеној Хиртенбуршкој афери, тако и по питању Трогирских лавова и најзад приликом претреса убиства у Марсеју пред Друштвом народа. Пред владом Богољуба Јевтића стајали су важни и тешки задаци. Најтежи су били задаци унутрашње политике. Влада је по писању пољског листа исказивала намеру да сарађује са опозицијом и управо та околност је довела до распуштања Народне скупштине и расписивања парламентарних избора за 5. 5. 1935. Године. Лист наводи очекивања да ће ови избори бити знатно слободнији у односу на изборе од 8. 11. 1931. године уз много већу слободу и заштиту права бирача.¹¹⁷

Једна од најзначајнијих епизода у предизборној кампањи био је догађај из Сибиња. Наиме још 12.02. око 400 сељака окупило се испред општине у Потцркављу. Они су

116 “Лидове новине о изборима у Југославији”, Политика, 22.02.1935, стр.2.

117 “Пољски лист о изборима у Југославији”, Политика, 22.02.1935, стр.2.

захтевали хитно пуштање ухапшених сељака који су били на саслушању због скидања двојезичних табли које су биле написане на ћирилици и латиници, а које су скинуте са основне школе у Потцркављу.¹¹⁸ Ради смиривања нереди и жеље да не дође до погоршавања ситуације ухапшени су пуштени кућама, али се касније утврдило да су заиста скинули таблице са двојезичним натписима и то по саветима Миховила Праскића, католичког жупника, познатог фрањевачко - сепаратистичког агитатора из Славонског Брода.¹¹⁹ Али то није било све. Приликом прославе “Папинског дана” 17.02.1935. године у селу Сибињу жупник Праскић је сељацима одржао један бунтовички говор са сепаратистичким циљем у којем је истакао да је папа поручио да би сви Хрвати требало да буду на окупу. Након ове прославе жупник Праскић је отпутовао у село Ориовац где је поново пред једном групом одржао говор у сепаратистичком духу. За време његовог говора чули су се поклици распаљене масе: “Доле Југосалвија”. Жандармерија која је била присутна искористила је своја овлашћења и ухапсила је три особе које су биле главни организатори и подстрекачи ових изгреда. Поводом овог догађаја почели су да се окупљају сељаци из села Сибиња и Старог Слатика који су се кретали према жандамеријској станици Ориовац. Њих двестотине окупљених је тражило да се ухапшени ослободе, а командир станице је немајући куд решио да их ослободи.¹²⁰ Срески начелник са командантом жандармерије добио је наређење да се ухапсе коловође овог инцидента. Тако је у Ориовцу ухапшено 8, а у Сибињу 6 лица. Одмах после овог догађаја сељаци су почели негодовати и око 100 сељака је кренуло за Сибињ, где су планирали да разоружају жандарме и ослободе ових 14 ухапшених лица. Жандарми су сазнали за овај покрет и кренули сељацима у сусрет. Када су се жандарми сусрели са сељацима, пред селом Сибињем, један сељак је без икаквог повода испалио метак из револвера према жандарму. Други сељак је ударио по глави другог жандарма, Након овога жандарми су испалили по један метак у ваздух и сељаци су побегли. Оба ова сељака су ухапшена. И опет након ових догађаја још једна већа група сељака се поново сакупила између села Сибиња и Андријеваца. Жандарми су упозорили сељаке да се мирно разиђу својим кућама, упозоравајући их ако то не учине, на тешке последице њиховог отпора. Један сељак са оружјем у руци појурио је на жандармеријског мајора. Мајор је због овакве ситуације испалио један метак у ваздух у знак упозорења, али сељак је и даље јурио за њим. Видећи да је живот мајора у опасности, један жандарм који је био у близини мајора испалио је метак у сељака, који је погођен пао на земљу. И сељаци су почели пуцати на жандарме, али и ови на њих. Након овог догађаја један сељак је погинуо док су три рањена. И три жандарма су рањена.¹²¹ Дана 20.02.1935 године 200 сељака дошло је пред

118 “Први инцидент”, Политика, 25.02.1935, стр.2.

119 Политика, Исто.

120 “Говори жупника Праскића”, Политика, 25.02.1935., стр.2.

121 Политика, Исто

Славонски Брод. Жандарми су их упозорили да се разиђу, али они то нису хтели, већ су отворили ватру из наоружања и пуцали на жандарме. У овоме сукобу погинуло је пет сељака, док су три теже рањена. Пошто је утврђена кривица жупника Праскића, он је приведен у среско начелство у Славонски Брод. Његовом изјавом, као и испитивањем неколико људи утврђено је да је он створио организацију од неколико људи који су завели неупућене сељаке против власти.

У Марибору је одржан предизборни сатанак председника општинских организација Југословенске националне странке. Састанку су присуствовали и члан владе, министар социјалне политике и народног здравља Драго Марушич и Иван Пуцељ бивши министар. Конференцијом је председавао потпредседник Сената Мирослав Плој који је одмах дао реч министру Марушичу. Том приликом Драго Марушич је истакао да су врата на политичкој позорници отворена свима који желе озбиљно да сарађују у духу досадашњих владиних интенција, за народ и државу, али да се никако не може сарађивати са људима који не могу да забораве стара партијска времена, када је била странка над народом. Ново време трежило је нове, боље људе. Марушић је још истакао да је у Југословенској националној странци било 90% добрих људи са којима се могло радити, али се са преосталих 10% није могло рачунати. Осврнуо се и на политичку ситуацију у Словенији. Истакао је неодређеност погледа у клерикалним круговима који никако не могу да се снађу у тадашњој политичкој ситуацији. После Марушича реч је преузео Пуцељ. Он је рекао да за промену владе у суштини није крива Ј. Н. С него неке вође Ј. Н. С који никако нису хтели да схвате да државна лађа може пловити и без њих. Само вођство Ј. Н. С није правилно пратило развој политичког живота. Истакао је да те вође нису на време разумеле да садашњост захтева правилно вођење државне политике. Како то ова господа није могла да увиди, онда није преостајало ништа друго него да се прикључе листи Богољуба Јевтића, рекао је на крају говора Пуцељ. На крају је одлучено да Марушич одреди у сваком срезу људе који би сазвали председнике свих друштава и организација на којима би се одредио сваки кандидат за посланичке изборе.¹²²

Дана 25.02.1935. године у 18 часова одржана је конференција на којој су присуствовали сви чланови краљевске владе и утврђен је текст прогласа бирачима за изборе. Проглас су потписали сви чланови краљевске владе био је објављен на радију 26.02.1935. године у 20 часова, а штампана верзија говора појавила се 27.02.¹²³ Једна делегација допутовала је из Никшићког среза са намером да издејствује пристанак од Милана Стојадиновића, министра финансија да пристане да буде кандидат никшићког среза на изборима. Стојадиновић је иначе био почасни грађанин Никшића. Стојадиновић је изнео разлоге због којих није био спреман да се прихвати понуђене кандидатуре. Након овога делегати су на основу партијских овлашћења које су имали од својих партијских другова,

¹²²“ Предизборна конференција у Марибору”, Политика, 25.02.1935, стр.2.

¹²³ “Влада је израдила изборни проглас”, Политика, 26.02.1935, стр.2.

пријавили у председништву владе као свог среског кандидата Чедомира Сладојевића, судију окружног суда у Никшићу.¹²⁴

Социјалистички листови „Радничке новине” из Београда, “Радничке новине” из Загреба, “Делавска политика” из Љубљане, “Фолкс штиме” из Марибора, “Снага” из Сарајева, ”Мункаш - Ујшаг” из Новог Сада, доносе изборни проглас југословенских социјалиста. У прогласу се изражава одлучност за активно учешће у изборној борби и жеља да листа социјалиста не носи партијски карактер већ да се на њој окупе социјалистима блиски демократски и социјално расположени грађански елементи и интелигенција. Издата је одлука да се потписи прикупљају у свим крајевима земље. Требало је да носилац листе буде касније одређен договором. Социјалисти су били спремни по свој прилици да предложе или Живка Топаловића или Јосифа Петејана, бившег народног посланика из Марибора.¹²⁵ Последњи број “Радничких новина” објавио је проглас социјалиста за учешће на изборима. У том прогласу они су истакли да је учешће на изборима једини пут на коме се може постићи промена унутрашњих политичких односа и промена дотадашње економске, социјалне, финансијске и културне политике. Проглас истиче и тежак положај радничке класе за које се истиче да живе незбринуте и у страшној привредној кризи, уз чињеницу да је њихов положај погоршан суровим обарањем радничких надница и плата, беспотребним продужењем радног времена, губљењу осигурања и свих других ствари које су гарантовале положај радника. Предвиђено је да се предузму припремне мере које би омогућиле активно учешће радничке класе на изборима. Требало је ради успеха борбе за радничка права ујединити све антикапиталистичке снаге у једну целину. Припреме су виђене као нужно средство јер је требало савладати тешкоће које је стварао изборни закон које су предвиђале пропис о јавном гласању и начин како ће се расподелити изборни мандати. Упућен је позив на заједничко иступање на овим изборима са радницима и намештеницима, као и са свим грађанима који подржавају идеје социјалиста. Социјалисти су захтевали да се испуне њихови захтеви који су предвиђали : закључење међународног споразума о контролисању и смањењу наоружања, сузбијање фашизма, гаранције међународног мира кроз Друштво народа, активну борбу са привредним криминалом, унапређење привреде, при том не допустити да капиталисти имају од тога користи, омогућити пристојну зараду самосталним произвођачима животних намирница и сировина у селима и варошима, радницима и намештеницима обезбедити пуну слободу политичког и привредног организовања, штитити радну снагу од свих незгода и нарабљивања, радна недеља од 40 сати. Проглас се завршава цитатом: „ Сви ви који сте присталице социјалне правде, једнакости и слободе, који сте противници фашистичког задављивања, слободе и

124 “Др. Милан Стојадиновић није се примио понуђене му кандидатуре за срез Никшићки”, Политика, 24.02.1935, стр.4.

125 “Изборна акција југословенских социјалиста”, Политика, 23.02.1935, стр.2.

бушкања на ратове, који одбијате капиталистичко нарабљевање над самосталним и најамним радницима вароши и села, на окуп у борбу за хлеб, једнакост и слободу”.¹²⁶

Крајем јануара било је у Сарајеву 20 595 гласача, са накнадно уписаним бирачима тај број је повећан и износио је 22 471 бирача. Требало би имати у виду да је неколико дана по сазнању да су избори расписани за 5. мај повећана рекламација који је достигао цифру од 6 000 рекламација. Од тог броја суду је упућено 1876 рекламација које је судија среског суда Димитрије Калуђерчић уважио све без изузетка.¹²⁷

У декартацији коју је влада објавила крајем фебруара истакнуто је да се обавља Народно представништво: Народна скупштина и Сенат. Истакнуто је да су допунски избори за Сенат већ били окончани 03.02.1935, а да предстоје да се одрже избори за Народну скупштину 05.05.1935. На тим изборима народ би јасно морао да каже своју реч о будућности земље. Народ је морао бити свестан одговорности да одбрани и очува велико дело творца југословенске државе краља Александра, јер је краљ Александар погинуо на бранику државе, и била је дужност свих синова земље да стану на тај браник. Дело народног уједињења није смело бити угржено ни на један начин ни са једне стране. Власт је тврдила да ће Југославија остати недељива и вечна, јер су по влади народно јединство и државна целина неприкосновена начела унутрашњег развоја и напретка југословенске државе. То јединство треба да стоји изнад сваког појединца и партије. Требало је очувати нацију у тим тешким и суморним временима, када више није било тако јаке политичке фигуре попут краља Александра који би знао како да управља државним кормилом. У том смислу требало је одбацити све заблуде које су разједињавале, које нису давале југословенској држави да се чвршће интегрише и очува у тим тешким временима. Дат је и осврт на деловање некадашњих политичких партија, где је истакнуто да су оне имале многе заблуде. Влада је пропагирала поглед у будућност, окупљање свих стваралачких снага у земљи, јер је требало тражити шире покрете и веће замахе за развој земље. Носилац владине кандидатске листе Богољуб Јевтић је представљен као противник свих сепаратистичких, федералистичких и превратничких тежњи. Сама влада као носилац земаљске листе издала је свој програм којим су била обухваћена многобројна питања која су се тицала положаја радника, сељака, занатлија, чиновника. Сматрало се да су финансијска питања од суштинске важности за земљу. Ради тога влада је била спремна да смањи земљарину, таксе, железничке тарифе не би ли на тај начин оживела привреду. Нарочито је потенцирано оживљавање привреде, а пољопривреда је оцењена као основ народног богатства. Требало је пажњу посветити сељку, раднику, занатлији. Задругарство је сматрано за најбољи облик сељакове организоване привреде и начина живота. Проглас је пажњу посветио и о организовању бановина, јер су оне биле важан део унутрашњег уређења земље. Потребно је било показати националну слогу и чувати и очувати

126 “Проглас југословенских социјалиста за учешће на изборима”, Политика, 24.02.1935, стр.4.

127 “Сарајево има 22 471 бирача”, Политика, 25.02.1935, стр.2.

Југославију и на тај начин испунити аманет покојног краља Александра, чији малолетни син је тек за седам година требало да преузме власт у земљи. Због тога су сви напори народа требало да иду ка циљу унутрашње консолидације, како националне тако и оне политичке, јер је требало показати у тим тренутцима гвоздену вољу, челичну одлучност да се сачува Југославија онаква каква је била. Не подлећи, не сустати то је био највећи закон националног опстанка. На самом крају прогласа упућен је позив народу да гласа за Јевтића.¹²⁸

Јевтић је примио депутацију привредника из Војводине коју је предводио Ђорђе Дунђерски. Депутација је изразила своје поверење влади Богољуба Јевтића. После Јевтића делегацију је примио и Велимир Поповић министар унутрашњих послова. Захвалио је Војвођанима на подршци влади и истакао је да му је драго да ти поздрави влади долазе из Војводине која је најнапреднија привредна област у земљи. Истакао је да ће влада неуморно и доследно спроводити програм пуног и бескомпромисног народног јединства, друштвене правде и економског напретка.¹²⁹

Занатлије су исказале велико интересовање за петомажске изборе. Наиме, акциони одбор занатлија издао је саопштење у којем је истакнуто да занатлије имају интереса да узму учешћа на овим изборима. У ту сврху у Београду је одржана конференција на којој се расправљало о изборима. Акциони одбор је почео одмах са радом и на својој првој седници је решио да сазове збор занатлија из Београда на којем би занатлије заузеле став према предстојећим скупштинским изборима. Предвиђено је и да се збор одржи у биоскопској сали Занатског дома.¹³⁰

Варшавски и провинцијски листови у целини су преносили изборни програм владе Богољуба Јевтића. Под насловом “Југославија на путу снаге и јединства ” и ”Државна политика Југославије – “Куњер Лођеки” пише да изборни проглас Богољуба Јевтића представља нову етапу развоја Југославије. Влада ће окупити стваралачке снаге народа око великог програма економске реконструкције. Привредни потези владе Јевтића, као што су смањење пореза на каматне стопе и железничких тарифа, учинили су најбољи утисак у југословенском народу. “Република” је подвлачила да је проглас владе Јевтића означава историјски моменат када ће југословенски народ сконцентрисати све своје конструктивне снаге за осигурање своје будућности. Затим лист истиче да је влада приступила реализовању великог програма блаженопочившег краља Александар за дефинитивно уједињење југословенског народа, које никакве силе више не могу раздвојити. Глас “Порањи” истицао је да ће влада Јевтића извести административну деконцентрацију да би

128 “Изборни проглас владе г. Богољуба Јевтића”, Политика, 27.02.1935, стр.1.

129 “Ми ћемо неуморно и одлучно спроводити наш програм бескомпромисног народног јединства”, Политика, 27.02.1935, стр.1.

130 “Учешће занатлија на изборима”, Политика, 27.02.1935, стр.2.

задовољила локалне потребе појединих својих крајева., што ће у знатној мери олакшати рад централне власти за постепено учвршћивање народног јединства.¹³¹

Словеначки “Бојовници” о чијој се снази много писало и говорило и који су себе и своју организацију сматрали за једну од најјачих политичких организација у Словенији одлучили су да остану само надстраначки покрет.¹³²

Након што је одржана седница министарског савета, министар грађевина Кожул је пред новинарима истакао да је влада донела две уредбе које су биле посвећене извођењу јавних радова на основу ранијих кредита који су били одобрени у износу од 25 милиона динара. Две уредбе су се односиле на јавне радове у Дравској и Вардарској бановини, јер су друге бановине већ раније добиле и потрошиле новац. Кредити који су добиле Дравска и Вардарска бановина износили су 1 300 000 динара према плановима које су банске управе израдиле и послале Министарству грађевина. Поред ових кредита одобрени су кредити Вардарској бановини у износу од 300 000 динара, Моравској бановини од 100 000 динара, Дравској бановини од 150 000 динара и Дунавској бановини од 135 000 динара.¹³³ На последњој седници Министарског савета на предлог министра грађевина Марка Кожула усвојена је уредба о извођењу јавних радова из одобеног кредита. Вредност јавних радова по усвојеном плану министра Кожула који ће се изводити у ресору грађевина износио је 568 000 000 динара. Министар Кожул је истакао да ова уредба захтева велике радове, и имала је за циљ да се удовољи потребама државе и народа на тај начин што би се изгардњом интернационалног пута који би кретао од Мађарске границе, преко Суботице, Новог Сада, Београда, Тополе, Крагујевца, Јагодине, Ниша до границе са Бугарском, требао у првом реду да задовољи једну велику државну потребу, а са друге стране да да сиромашном народу прилику да нешто заради. На тај начин би се подупрла и домаћа индустрија. На другом великом државном путу који је водио од Београда преко Загреба до Љубљане требало је издвојити нешто мање пара. То је требало да буде почтак изградње једног пута који би повезивао најзначајније градове унутар Југославије. Трећи пут би био повезивање обалских градова од Сушака до црногорског приморја, и на тај начин би се створила повезаност са Италијом у Приморју, а са друге стране са Албанијом. Овај пут је имао нарочито туристички, али и економски значај.¹³⁴

Влада Богољуба Јевтића је предузела и извесне мере у циљу смањења пореских терета који су оптерећивали народ, као и мере које су служиле за подизање привреде. Биле су укупно три нове олакшице за пореске обвезнике које су биле садржане у новим уредбама. Прва уредба је била везана за бановинске буџете, друга је била везана за укидање таксе на

131 “Пољска штампа о прогласу владе г. Јевтића”, Политика, 28.02.1935, стр.2.

132 “Словеначки бојовници остају и даље само надстраначки покрет”, Политика, 27.02.1935, стр.2.

133 “Влада је синоћ усвојила две уредбе о извођењу јавних радова”, Политика, 01.03.1935, стр.2.

134 “Министар Кожул о извођењу јавних радова”, Политика, 23.03.1935, стр.3.

аутомобиле и регулисању такси на аутобуски саобраћај у земљи, а трећа уредба се односила на уређење односа између произвођача шећерне репе и фабрика шећера.¹³⁵

“Јутарњи лист” је пренео кратку изјаву министра унутрашњих послова Велимира Поповића који је истакао да влада не намерава да забрани никакву листу која је у скалду са прописима изборног закона. Све остало су лажне гласине. Истакао је да се ова његова изјава може слободно објавити.¹³⁶

Државни одбор одржао седницу на којој се расправљало о техници посла у Државном одбору. Затим је саопштено да су стигли тражени подаци, на основу којих би државни одбор на једној од првих седница требао да направи поделу гласачких места и да том приликом одреди председнике бирачких одбора.¹³⁷

Значајна предизборна кампања владиног програма била је у Сиску. Том приликом говорио је министар физичког васпитања народа у влади Богољуба Јевтића, Људевит Ауер. Конференцију је отворио сенатор Петар Теслић. Ауер се обратио окупљеној маси следећим речима: ”Од вашег рада и заузимања зависи изборна победа. Ја сам уверен да ћемо извојевати победу. Ови избори морају бити победа националне мисли у ширем смислу него то је може дати иједна партијска група. Разлика између избора 1931. и ових 1935. је следећа, избори 1931. били су плебисцит политике великог краља Александра, а ови избори су плебисцит југословенског народа да се проводи југословенска политика покојног краља. Његовим путевима треба ићи и чувати његов велики аманет “Чувајте ми Југославију”. Авети, политички мртваци подигли су се да униште Југославију. Веће и слободније Хрватске не може бити него у саставу велике и моћне Југославије, јер се хрватски грб види од јужне до северне границе наше велике отаџбине. Наш јуначки народ ће одбити навалу ових авети ма где се оне појавиле. Има политичара који су 15 година проспавали и не знају шта је данас. Нове генерације су рођене у слободи и оне су спремне да слободу своје велике Југославије чувају и бране. Јединство можемо чувати: Завет покојног краља нам је циљ и сврха и ми стојимо на бранику да очувамо светиње наше народне будућности. Наша жеља је да опозиција иде на изборе и да се на изборима огледамо и да разбијемо фаму о великој снази незадовољне опозиције. Опозиција није могла изнети програм за ново уређење наше државе и најбоља је воља краљевске владе да се да могућност опозицији да изнесе пред народ свој програм. Господа из опозиције су изгубила контакт са народом. 5. мај ће показати да је опозиција надувани балон без садржине. Ми не дозвољавамо да се у овој земљи води друга политика осим југословенске. Идеја велике Југославије је највећа гаранција за светски мир и она пружа

135 “Нове олакшице за пореске обвезнике спроведене су кроз бановинске буџете и кроз најновије мере владе у циљу оживљавања привреде”, Политика, 01.04.1935, стр.1.

136 “Влада неће забранити листе које су у скалду са прописима изборног закона, Политика”, 02.03.1935, стр.1.

137 “Рад Државног одбора”, Политика, 05.03.1935, стр.4.

гаранцију за успешан напредак у унутрашњости државе. Само у сређеним приликама може се водити и добра привредна политика”. У даљем говору Ауер је изнео владин привредни програм и тумачио изборну декларацију владе. На крају је Ауер изабран као једини кандидат за посланика у сисачком срезу.¹³⁸

Говор министра Ћирића започет је речима сећања на преминулог краља и његове чувене речи - “Чувајте ми Југославију”. Јевтићева влада је по његовим речима значила баш то, прибирање свих конструктивних снага у друштву, јер је влади потребна помоћ народа. Јер, ако су сви удружени у једну јединствену снагу и ако нико не остане по страни, тек тада ће Јевтић успети да испуни аманет краља Александра. Јевтић је тражио помоћ и поверење свих конструктивних снага које су до тада стајале ван политичких дешавања, јер је у том тешком тренутку требало учинити оно што је дужност, очувати јединство југословенског народа. Политика привредног развитка је по Ћирићевим речима била основни циљ владе. Најпре се требало помоћи сељаку, а онда и трговцима, занатлијама и индустријалцима. Зашто почињати од сељака? Јер је сељак онај који храни, онај који држи земљу. Одавно Војводина није имала вођу какв је био Милетић. Војводина и Југославија значе једну јединствену нераздвојну целину. На његов говор надовезао се и министар Кожул који је истакао да се све променило, а да је само сељак остао исти, јер он чува своју груду. Зато се треба ослонити на сељака, јер сељак је чувар државног темеља. Зато се влада и одлучила да помогне сељаку. Истакао је и значај Војводине за југославенску државу, и чињеницу да је влада издвојила средства за бановину у износу од 350 000 динара. Сељачки дугови се морају решити, њихова поседи морају бити боље заштитићени од поплава и сви проблеми финансијске природе морају бити решени. Влада је спремна да се бори са искушењима и зато би сви требало да изађу на изборе и да гласају за владину листу, јер оно што влада обећа то и учини. Трећи говорник је био Драго Марушич. Његов став на почетку говора био је да је темељ добре политике максима да се мора гледати у прошлост да би се изградила лепша будућност, јер је владин циљ да се уз слогу и рад подигне и изгради домовина. То је владин пут - правац којим се треба ићи - државно и народно јединство. Треба радити пуно да би се у земљи осећао бољитак свих њених грађана. То ће влада и урадити, ако буде имала поверење на изборима, она ће снажно наставити свој рад на даљој изградњи земље. Скупштина која би се формирала после избора требало би бити скупштина народног јединства и напретка. На крају говора Марушич је истакао да свако ко да потпору краљевској влади може очекивати да ће влада учинити све најбоље за свој народ.¹³⁹

Министар Авдо Хасанбеговић је приликом свог говора у Тузли истакао да је у декларацији владе изнет програм на коме је влада одмах почела да ради. Хасанбеговић је

¹³⁸ “На конференцији у Сиску говорио је др. Ауер, министар за физичко васпитање народа”, Политика, 11.03.1935, стр.4.

¹³⁹ “На збору у Новом Саду министри Ћирић, Марушић излагали изборни програм,” Политика, 25.03.1935, стр.3.

истакао да је Јевтић решио да изађе на изборе и да је југословенски народ спреман да прими аманет преминулог краља. Приликом свог говора осудио је оне снаге (личности) које су до тада биле неактивне, и које су критиковале све оно што је било добро урађено у земљи, а својим негативним ставом су омогућиле стварање емиграције која је непријатељски била настројена према својој земљи. Они као да заборављају да ће на изборима људи који воле своју земљу рећи шта желе и да ће гласати за заједничку државу, за владину листу. Проглас владе је по његовим речима био прави позив истинским синовима и родољубима да се окупе око владиног програма и њене листе. Говор је завршио речима да ће муслимани правилно проценити ситуацију на изборима, вољни да очувају своја огњишта тј. Југославију.¹⁴⁰

У Петровграду је одржан збор на којем су учествоавли министри Димитрије Вујић, Авдо Хасанбеговић и Драго Марушич. Говор је започео министар Димитрије Вујић одавањем поште преминулом краљу Александру. Влада је по његовим речима имала задатак да хитним и обимним мерама убалжи многе проблеме са којима се држава сусретала. То би на крају довело до победе државне националне политике. Пошто приватна лица нису у стању да помогну народу, ту је влада да помогне, јер није било ценкања када је у питању државно и народно јединство. Требало је довести младе и свеже снаге који ће успешно повести земљу напред. Пажња владе биће усмерена ка напретку пољопривреде. Истакао је да је правосуђе темељ сваке државе, па и Југославије. Влада је била спремна да помогне у нивелисању цена између пољопривредних и индустријских производа. Залагао се за борбу против опозиције која је покушавала да превари раднике и сељаци. Залагао се да учени и школовани људи помогну влади у заштити народа од опозиције. Министар Авдо Хасанбеговић се осврнуо на аманет краља мученика и на чињеницу да док влада има свој програм и спроводи га, опозиција је без програма и не зна шта да ради. Драго Марушич је апеловао на јединство и слогу у одбрани свете земље и слободе. Опозиција по његовим речима жели да само раздвоји и посвађа народ и расипа даље мржњу и неслогу. Међутим упркос свим напорима опозиције влада је јака и не дозвољава опозицији да цепа земљу. Влада се бави изградњом земље и целокупног живота и спремна је по његовим речима да подреди и највеће жртве за добробит земље.¹⁴¹

Дана 04.05.1935. године одржан је збор за подручје Београда, Земуна и Панчева. На овом предизборном митингу говорио је Богољуб Јевтић. Збор је почео сећањем на преминулог краља и његово дело - јер постоји само једна недељива Југославија. Спољна политика није имала никаквих трајних циљева ни смерова, али је требало одбрани међународни положај Југославије. Устав је по речима Богољуба Јевтића био чврст ослонац и здрава основа за развој државе. Опозиција је оптуживана да ћути и да није у стању да одбрани интегритет Југославије. Мачек је означен као политичар који није

140 "Министар Авдо Хасанбеговић", Политика, 31.03.1935, стр.4.

141 "На збору у Петровграду говорили чланови владе", Политика, 08.04.1935, стр.3.

одржао ниједну конференцију, ниједан збор, нити је икакав проглас упутио народу. Насупрот Влатку Мачеку други представник опозиције Љуба Давидовић је био знатно активнији и одржао је неколико зборова. Јевтић је у говору потенцирао да је ово борба за победу правде и истине, за победу морала против неистина. Народ је то схватио и неће се обманути и скренути са правог пута јер се бирала Народна скупштина које је требало да одговара захтевима времена, која је морала да одговара краљу и народу. Владин економски пакет ће бити посвећен истицању економске правде и социјалне бриге, уз разне олакшице која је влада намеравала да спроведе у дело у оквиру јачања привредног живота земље. Обећано је побољшање економских, здравствених и културних услова живота свих грађана. Позвани су сви грађани да се одазову у што већем броју да изађу на изборе и да дају свој глас владиној листи. Јер само удруженим снагама у један народни покрет који би се борио за одбрану и очување државе, могло се очекивати да ће Југославија доживети напредак и благостање.¹⁴²

У говору који је одржан у Бања Луци министар Јанковић је истакао да народ дугује верност и живот наследнику краља Александра, Петру II. Југославија је кућа свих нас и она нам је потребна. Опозиција не зна ни шта хоће, ни шта неће. Оно што Мачек жели је да се обележе границе Хрватске у Југославији. Мачек је по његовим речима желео да Хрватска има сопствене финансије, своју војску, а то влада није намеравала да му да. И у овом говору сељак је означен као темељ, ослонац државе и зарад интереса многобројног југословенског сељаштва треба одложити плаћање сељачких дугова и требало је омогућити да се сва слободна земља преда сељацима. Најбоља је она политика када је сељак задовољан. Ако је добро сељаштву добро је и другима (занатлије, трговци...). Ново време је захтевало нове људе, а влада Богољуба Јевтића била је спремна да се одазове изазовима новог времена. Говор је завршен речима да свако има право на поштену зараду и на економску слободу. На крају је позвао све да гласају за владу јер само влада нуди могућност бољег живота и боље дане у будућности. Ћирић и Хасанбеговић су говорили у сличном тону. Сматрали су да су избори носили знаке обележја пуног националног и привредног препорода и да је на влади да учини све да уколони оно што кочи политички и привредни живот. Опозиција је означена као рушилачка алијанса без програма, који чак и да постоји остаће без подршке народа. Јевтић је симбол одлучности и испуњивања циљева. На крају се позивају просветне власти да изједначе уџбенике да се учи једна заједничка историја Југославије.¹⁴³

У Сарајеву је говорио Велимир Поповић. И он је као сви чланови владе потенцирао идеје и циљеве убијеног краља Александра које су биле конципиране у идејама националног јединства које су за ову владу биле светиња. Само јака и снажна, уз то и

142 "Предизборни говор председника владе Јевтића на збору у Београду", Политика, 04.05.1935, стр.1.

143 "Министри Јанковић, Хасанбеговић и Ћирић говорили у Бања Луци", Политика, 15.04.1935, стр.2.

добро организована целина могла је оделети свим слабостима. Мачек је оцењен као непријатељ народне целине који настоји да искористи хрватски народ за своје циљеве. Његови (Мачекови) снови су једно, његова франковачка околина снује друго, а група око Радићеве породице нешто сасвим треће. Од представника српског дела Удружене опозиције приказани су у негативном светлу Љуба Давидовић и Јован Јовановић Пижон. Упутио је овом приликом и позив свим муслиманима да подрже владину листу. Његове речи је потврдио и министар Кожул који је истакао да рад опозиције није добар за добробит народа.¹⁴⁴

На агитационом збору у Сушаку говорио је министар саобраћаја Димитрије Вујић. Министар Вујић је истакао да Краљевина Југославија жели мир и пријатељске односе са суседним државама споља, као што жели да постигне унутрашњи мир изнутра. „Наши суседи нека знају да ће у нама имати верне суседе и чуваре мира на Балкану све дотле док воде рачуна о нашем националном поносу”.¹⁴⁵ Том приликом Вујић је истакао да влада намерава да спроводе модел социјалне правде према свима и свакоме у земљи, као и да је циљ владе да интересе појединаца и појединих група подреди општим државним интересима. Свој говор је министар Вујић завршио набрајањем свега онога што је влада до тада учинила и шта је тек требало да учини да би задовољила опште народне захтеве, успут спомињући значај овог дела земље - Приморја.¹⁴⁶

Драгутин Којић је на предизборном митингу на Цетињу окупљеној маси говорио о значају петомажских избора. Избори су били специфични јер су се одигравали након смрти краља Александра, под намесништвом и за време малолетности краља Петра II. Уз то земља је била под притиском светске економске кризе. Због тога су избори захтевали велики самопрегор, озбиљност и предан рад на очувању отаџбине. По речима Драгутина Којића влада је желела да на изборима постигне следеће резултате: државно јединство под влашћу једнога краља и наставак политике коју је спроводио краљ Александар. У ту сврху предлагане су реформе да би се добило што ефикасније правосуђе, што боља управна власт, финансијска администрација, школска и пољопривредна администрација. Желело се постићи да државна управа буде тако организована да што мање материјално притиска своје грађане. На самом крају свог предизборног говора Драгутин Којић је позвао све окупљене грађане Цетиња да изађу на изборе са само једним задатком да напредак и добитак Југославије буде идеја водиља свих окупљених. Последње речи су му биле: „Живела Југославија”.¹⁴⁷

144 “На збору у Сарајеву говорили су министри Велимир Поповић и Марко Кожул”, Политика, 15.04.1935, стр.3.

145 “На агитационом збору на Сушаку говорио министар саобраћаја Димитрије Вујић”, Политика, 23.04.1935, стр.4.

146 Политика, Исто.

Француска штампа је повољно писала о Богољубу Јевтићу. За њих је он био ратни херој из Првог светског рата. Подробно је описан његов пут са српском војском, његове битке и успеси. Описан је као човек који је заслужан за одлагање сељачких дугова, за смањење каматних стопа, смањење цена монополских артикала, смањење пореза, смањење железничке тарифе, смањење бановинских такси и цео низ мањих или већих мера које су требало да помогну народу. Представљен је као човек цењен и вољен у народу, као човек који је из водничке улоге одмах ускочио у улогу државника и чувара југословенске државе.¹⁴⁸

“Народни Освобозени” донео је чланак о предстојећим изборима у Југославији. Много се пажње посвећивало питању истицања кандидатских листа политичких партија које су биле формиране за изборе, као и о кандидатурама појединих политичара. У центру великог предизборног кретања стоји као највећи догађај који је у почетку предизборне борбе 26.02. упутила југословенском народу влада Богољуба Јевтића. Лист наводи следеће: „Политички део овог изборног и истовремено програмског прогласа Јевтићеве владе наглашава да основна идеја државе не сме више да се бори са онаквим кризама, са каквима се борила у последње време пре 6. јануара. Влада је била свесна где су биле слабе стране привредне ситуације и шта је требало да се промени и исправи. Влада се већ бавила питањем, методама и начинима како да се изврши економска обнова. Проглас Јевтићеве владе имао је већ тада резултат, пошто ниједна изборна група није могла да изађе на изборе, а да не говори о конкретним стварима на онакав начин како је то влада чинила.¹⁴⁹

Државни одбор утврдио је гласачка места у Савској, Приморској, Зетској бановини. Затим је одбор прешао на одређивање представника бирачких одбора по гласачким местима. Том приликом су постављени представници бирачких одбора у бановинама: Дравској, Савској, Приморској, Моравској, Врбаској, а остало је било да се одреди и у другим бановинама: Дунавској, Дринској, Вардарској, Зетској бановини и територији која је обухватала Београд, Земун И Панчево.¹⁵⁰

Завршено је сређивање бирачких одбора по појединим бановинама. Постављени су представници бирачких одбора у Вардарској, Дунавској, Дринској, Зетској бановини и на територији града Београда.¹⁵¹

147“Министар правде Драгутин Којић говорио о значају избора 05.05 у Цетињу”, Време, 27.04.1935, стр.2.

148 “Данашње вође Југославије- госп. Јевтић Богољуб, бивши ратник и шеф владе”, Време,27.04.1935, стр.1.

149 “Чешки листови о прогласу Јевтићеве владе”, Политика, 12.03.1935, стр.4.

150 “Државни одбор утврдио је утврдио је гласачка места у Савској, Приморској и Зетској бановини”, Политика, 14.03.1935.стр.4.

Према одлуци надлежног министарства унутрашњих послова председници бирачких одбора који су се одржали 5.5.1935 имали су следећа права: 1. На дневницу од по 150 динара за време путовања и за време трајања рада у бирачком одбору 2. На накнаду стварног учињеног путног трошка и то употребом II класе на државним железницама или I на бродовима 3. На накнаду путног трошка по 4 динара од 1 км где не постоји саобраћај железницом или бродом 4. На бесплатну возњу у другој класи на државним железницама и бродовима у државној експлоатацији с тим да су уверења од Државног одбора служе као бесплатна возна карта за одлазак из места становања до гласачког места. За свака пуна 24 сата припада пуна дневница. За остатак 12 или мање од 12 часова припада пола дневнице, а за остатак већи од 12 часова припада цела дневница.

152

У дворани хотела “Златни дом” одржан је збор занатлија који је отворио председник акционог одбора Крста Гиновић. Након што је одата пошта преминулом краљу Александру минутом ћутања и након што је аплаузом поздрављен краљ Петар II занатлије су прешле на главне тачке свог састанка. Истакнуто је да занатлије треба да активно учествују на изборима, а самим тим и у политичком животу земље. Требало би имати у виду да је мали број занатлија учествовао у парламентарном животу државе, а да су занатлије то желели да промене тако што ће што више представника занатлијског staleжа бити делегирано у будући парламент. Том приликом прочитана је и резолуција која се састојала од три тачке. У првој тачки истакнуто је да занатлије и остали привредници као најбољи познаваоци привредних питања, а у интересу државе треба да узму учешћа у државној политици, нарочито тада, када су привредна питања од виталног значаја за сваки народ. Друга тачка је била посвећена одлуци збора да се направи један апел целокупном југословенском занатству да узме најактивнијег учешћа у наступајућим изборима и да свестрано помогне земаљску листу председника владе Богољуба Јевтића. Трећа тачка је била посвећена привредног програму владе Богољуба Јевтића. Сматрало се да је неопходна и потребна сарадња између владе Богољуба Јевтића и Југословенског занатског staleжа. Да би програм успео требало је да Јевтић прими на своју листу све оне кандидате – занатлије који имају подршку у своме крају. На овом збору специјано за Београд изабран је једногласно и са великим одушевљењем као посланички кандидат за Београд на листи Богољуба Јевтића - Милан Стојадиновић, председник Београдске занатске коморе, Главног земаљског савеза занатлијских удружења, занатске банке Краљевине Југославије и дугогодишњег вођу занатлијског покрета. Одлучено је да се резолуција збора преда Богољубу Јевтићу. Након што је резолуција прочитана присутним делегатима чули су се и знаци неодобравања када је прочитано име Милана Стојадиновића као кандидата на изборима. Једна група занатлија сматрала је да је Милан

151 “Рад државног одбора”, Политика, 15.03.1935, стр.4.

152 “Председници бирачких одбора”, Политика 05.04.1935, стр.2.

Стојадиновић, индустријалац, а не представник занатлија. На крају је ипак одлуком већине делегата прихваћена кандидатура Милана Стојадиновића.¹⁵³

У Скопљу је у дворани Радничке коморе одржан збор радника и приватних намештеника . Био је то први политички збор социјалиста након што су отпочели кампању за изборе. Том приликом говор је одржао вођа социјалиста из Београда Живко Топаловић који је говорио о учешћу радничке класе на изборима. Говор је трајао два сата и у њему је истакнут програм са којим ће акциони одбор социјалдемократа у недостатку организоване политичке партије иступити на предстојећим изборима. Топаловић је истакао да је радничка класа, као уосталом и сви друштвени слојеви у држави поздравила изборе са надом да ће они бити први одлучан корак ка укидању политичког монопола и враћању народне владавине и политичке демократије земљи. Изборни програм је по речима самог Топаловића био је базиран на интересима радника, приватних намештеника и осталих ситних предузетника. Социјалисти су се залагали за народне слободе, народну владавину, унутрашњи мир у земљи и чување међународног мира у спољној политици. Говорећи о унутрашњој политици социјалисти су били за обезбеђивање народних слобода, слобода штампе, једнако и тајно гласање и слободно политичко удруживање у политичке партије. Решење привредне кризе социјалисти су видели у томе да се чиновничка влада замени једном општом радном заједницом која би затим прешла на планску привреду и која би се старала о социјално необезбеђеним грађанима. Говор је завршен одобравањем окупљене масе.¹⁵⁴

Представници београдских занатлија изабрале су Љубу Шушаковића за свог представника на изборној листи Богољуба Јевтића. Претходно су одбацили кандидатуру Милана Стојановића председника Београдске занатске коморе. На овом скупу донете су и неке значајне одлуке: 1. Захвалност краљевској влади на мерама предузетим да се олакша положај занатлија 2. Одбачен је предлог да кандидат на листи Богољуба Јевтића буде Милан Стојановић 3. Занатлије су истакле да су једногласно за то да учествују у спровођењу привредног програма владе и 4. Одлучено је да њихов кандидат буде Љуба Шушаковић, обућар.¹⁵⁵

Неколико дана касније у Београду је заседао Главни акциони одбор социјалиста који је био састављен од представника акционих одбора из целе земље. Након темљног разматрања општег политичког положаја у држави одлучено је да се истакне земаљска кандидациона листа на чијем челу би био Живко Топаловић, новинар из Београда. Као носилац земаљске кандидатске листе Живко Топаловић требало је да наложи основне програмске захтеве на јавним зборовима који су током марта требало да се одрже у:

153 "Кандидациони збор Београдских занатлија", Политика, 02.03.1935, стр.4.

154 "Изборни проглас акционог одбора социјалдемократа (Скопље)", Политика, 04.03.1935, стр.4.

155 "Београдске занатлије одбацују кандидацију Милана Стојановића", Политика, 18.03.1935, стр.4.

Нишу, Загребу, Љубљани, Марибору, Сплиту, Сарајеву, Новом Саду. Обласну и среску кандидатуру требало је да организују обласни и срески одбори. Среске кандидације вршиле би се у срезима и биле су подложне одобрењу обласних одбора.¹⁵⁶

У великој сали Радничке коморе одржан је први предизборни збор југословенских социјалиста за град Београд, на којем је говорио носилац земаљске листе Живко Топаловић. Том приликом Живко Топаловић је истакао да се на изборе излази без партијских организација, али да су социјалисти били активни и поред свих тешкоћа које су се јављале у предизборној кампањи. По речима Топаловића раднички интереси се поклапају са највишим интересима државе и националне целине. За извођење једног привредног програма који би требало да помогне Краљевини Југославији Топаловић сматра да је неопходно организовати и обезбедити мир у свету. Социјалисти полазе у свом привредном програму од чињенице да програм који спроводи влада није довољан јер социјалисти траже да се држава организује као једна велика народна заједница. То би се постигло увођењем професионалне самоуправе. Истакнуто је да и земљорадници треба да добију своју своју професионалну комору коју до тада нису имали. Професионално представништво у коморама би се бирало путем општег, једнаког и тајног права гласа. Када би се завршили избори по коморама они би дали представнике за државни привредни савет који би имао широка привредна овлашћења и који би имао задатак да створи привредни план за дужи временски период. Топаловић се залагао и за социјализацију великих привредних предузећа, новчаних установа и кредита који су требало да се троше за извршење овог привредног плана. Предлагано је и да се један велики део привреде у коме је владао монопол требао да се национализује, док су пољопривреда, ситно варошко, занатство и ситна индустрија требало је да остану још један временски период као приватна својина. Преко централе би задружни покрет био задужен и за увоз и за извоз. Држава би као социјална заједница имала задатак да обавља социјалне задатке. Говорећи о буџету Топаловић је истакао да укупни непосредни порези износе испод две милијарде динара, а да је укупан чист расход око седам милијарди динара. Две трећине пореза добијало се из посредних пореза. Ови порези добијали су се на трошарине, таксе, царине и монопол који су углавном теретиле сиромашне народне масе. На самом крају говора Живко Топаловић је истакао да време да се радничка класа групише и заједнички иступи у изборној борби ради остваривања истакнутих циљева не само ради остваривања циљева радничке класе већ и целе државне целине.¹⁵⁷

На збору који је одржан у дворани хотела “Унион” у Љубљани Живко Топаловић је истакао да је неопходно ујединити снаге читавог радничког народа у Југославији при том не рачунајући само на раднике и намештенике већ и сељаке и ситне занатлије јер су сви оно представници радничке класе народа, који је био експлоатисан. Након што је

156 “Акција југословенских социјалиста”, Политика, 09.03.1935, стр.4.

157 “Први изборни збор Југословенских социјалиста у Београду”, Политика, 16.03.1935, стр.4.

изложио свој програм Топаловић је говорио о тешком положају широких народних маса, о положају који највише оптерећује најсиромашније, затим о политичким приликама под којим радници морају да се боре. На крају говора у Љубљани Живко Топаловић је позвао све раднике да сложено изађу на изборе.¹⁵⁸

Топаловић је током предизборне кампање у Сарајеву изнео програм југословенских социјалиста и том приликом је говорио о развоју политичке ситуације у Југославији. Топаловић је веровао у успех социјалиста на овим изборима. Кандидат за Сарајево био је Сретен Јакшић.¹⁵⁹

Следећи састанак представници социјалиста су одржали у Нишу у кафани “Стара Србија”. На овом збору је председник социјалиста Живко Топаловић поред излагања везаних за опште политичке и социјално - економске захтеве, говорио о повезаности економских интереса широких народних слојева вароши и села. Предлагао је да поред радника у заједничкој политичкој акцији треба да учествују и занатлије и земљорадници. Само заједничком политичком акцијом они би могли да створе услове за побољшање свога тешког положаја и да спрече фашизам да у ограничавању њихових политичких права. Говор је Топаловић завршио речима да ће оним акоји ометају и растерују туђе скупове доћи време кад ће и они искусити такву судбину кад- тад. То је Топаловић истакао јер је његов говор био прекидан комешањима масе.¹⁶⁰

Касациони суд је потврдио земаљску листу Богољуба Јевтића, а поред владине листе биле су поднете још три земаљске листе: Влатка Мачека, Светислава Хођере, Живка Топаловића. Листа Светислава Хођере састојала се од 36 покрета за сваки изборни округ, по једна за град Београд, Земун и Панчево. За сваку изборну јединицу био је по један кандидат. Листу коју је предводио Мачек донели су: Анте Трумбић, Божа Марковић, Јурај Шутеј, Махмуд Бехмен, Савко Дуканац, Божидар Влајић, Већеслав Вилдер итд. На листи Влатка Мачека било је укупно 441 кандидат. Листу Југословенских социјалиста (Живко Топаловић) имала је потписе предлагача из 205 срезова, а по закону је било потребно да по 30 предлагача буде из 171 среза. Живко топаловић је имао предлагаче из 24 среза у Дравској, 28 у Савској, 19 у Врбаској, 10 у Приморској, 36 у Дринској, 11 у Зетској, 42 у Дунавској, 11 у Вардарској и 24 у Моравској бановини. Укупан број потписа на среским листама износио је 7175. Број кандидата на земаљској листи Богољуба Јевтића је био следећи: Дравска 64, Савска 139, Врбаска 58, Приморска 40, Дринска 86, Зетска 76,

158“ На социјалистичком збору у Љубљани говорио је Живко Топаловић”, Политика, 20.03.1935, стр.4.

159 “Топаловић одржао збор у Сарајеву”, Политика, 28.03.1935, стр.4.

160 “Топаловић одржао збор у Нишу”, Политика, 08.04.1935, стр.4.

Дунавска 125, Моравска 92, Вардарска 93, Београд, Земун и Панчево 5, што је износило укупно 778 кандидата.

Касациони суд је одбацио листу коју је предводио Живко Топаловић јер је сматрао да листа не испуњава битне законске услове да би била потврђена. Неиспаравне листама су сматране оне листе којима су пристанци за листу извесног броја кандидата и заменика нису билиоверени код надлежних судова. Надлежни су судови онга среза где се једно лице кандидује или ако има више среских судова на територији дотичног срез, то је надлежан било који од тих судова.¹⁶¹

Збор је истако засебну земаљску листу шији је носилац био Димитрије Љотић. Покрет је истицао да се они залажу да престане морално пропадање народа. Истицали су да желе да се врати част ранијим високим народним уверењима, Зато је морало да престан еуверње да је политика брлог и каљуга. Зато је морало престати схватање да је политика уживањеви пировање. Снматрали су да мора у народу раширити схватање да је политика мучна борба и часна служба у којој се не може уживати, а још мање богатити. Истицали су да се боре за општенародну и државну политику, а против политике странака и клика. Закони су донешени по једном општенародноми државном плану, већ по препорукама и заузимањем утицајних људи. А то је значило да није било праве државене и општенароден плитике већ је Југосалвија била у рукама разних страначких, котеријских и других групација. Сматрали су да је народ разбијен и разједињен. И онис ус истицали да су за народно јединство. Борба за победу праве народне политике била је смисао њихове борбе. У друштвеном и привредном погледу онис у се борили да натрод узме ставр у своје руке. Истицали су да се боре да не дође до тога да се државна оолитика не раздвоји од друштвеног и привред ног народног живота. Сматрали су да је борба решење јер су живели у нејуначком времену, а то су истакли у следећем - да Југославија има много синова који исто овако мисле, безусловно су предани оваквим циљевимаготови су најртву и имају заједничкиу веру у победу 2. Да са таквом снагом нема тешкоћа које се не би савладале, а та вера је смисао наше борбе.¹⁶²

Димитрије Љотић и чланови Збора сматрали су да је опозиционо врење у народу довољно велико за успешно политичко деловање и пропагирање идеја Збора. Тадашњи изборни закон је предвиђао да политичке формације могу да излазе на изборе само са јединственом кандидатском листом за целу земљу. Пошто је то била земаљска листа била је јединствена и заједничка за све кандидате који су били истакнути по изборним срезовима. Постојала је могућност да у једном срезу буде истакнуто више кандидата, што је зависило од носиоца листе и његовог политичког штаба који би се том приликом изјашњавао о томе да ли га прима као кандидата на својој листи. Ради ефикаснијег политичког и пропагандног деловања формиран је Акциони одбор који је био задужен за

161 "Касациони суд одбацио је листу Живка Топаловића", Политика, 22.04.1935, стр.3.

162 "Изборни проглас Југословенског националног покрета Збор", Политика, 18.03.1935, стр.4.

припремање изборне кампање, али је истовремено представљао и први орган који је требало да учествује у даљем обједињавању и учвршћивању идеолошког концепта организације. Главне паролe Акционог одбора биле су везане за проблеме “малог човека” и тичале су се социјалних и економских питања. Биле су упућене радницима и грађанима. Одговорност за лошу економску ситуацију и беду која је захватила најшире народне слојеве сваљивана је на лошу владину политику као и на све политичке странке и преживеле институције либералне демократије. Решење је виђено у једној новој Југославији која би била уређена на сталешком и задружном темељу. Само овакав вид државног организовања би могао да донесе бољитак грађанима. Поред овога Збор је у предизборној кампањи пропагирао и борбу против корупције. Истицано је политичко поштење Димитрија Љотића, његов ауторитет, као и чињеница да је био поштовалац династије Карађорђевић и министар у влади Петра Живковића. Закон о избору народних посланика фаворизовао је владину листу, док су све опозиционе листе имале проблема када је требало да сакупе довољан број потписа за своју кандидатуру.¹⁶³

Поред овога Акциони одбор Збора имао је потешкоћа због бројних недостатака организационог апарата и чињенице да није имао довољно својих истакнутих људи које би кандидовао на изборној земаљској листи. Уз то постојало је и неразумевање бирача за ново сталешко уређење Југославије. Кандидатска листа је предата Касационом суду до 19.04.1935. када је истицао рок за предају листи. Листа је имала посланичке кандидате и заменике у 234 среза у свих 9 бановина са 8190 предлагача, док су у осталим срезovima били посланички кандидати и њихови заменици. Главни бирачки одбор листе коју је предводио Димитрије Љотић састојао се од следећих личности: Јурај Коренић, лекар из Загреба, Аугуст Кустер, управник индустрије из Љубљане, а њихови заменици су били Стеван Иванић, директор Централног хигијенског завода из Београда и Антун Новаковић, управник Земаљског савеза за пољопривредни кредит из Београда. Касациони суд је 21.04.1935. потврдио листу Димитрија Љотића као исправну и на тај начин му омогућио да учествује на петوماјским изборима.¹⁶⁴ Димитрије Љотић и Ратко Парезанин су одржали неколико политичких конференција на простору Црне Горе. Прва конференција Збора у Црној Гори одржана је у Подгорици у дворани хотела „Империјал”. Ту су главни говорници били Димитрије Љотић и Ратко Парезанин. Следеће дестинације биле су Цетиње (хотел Гранд), Даниловград и Никшић.¹⁶⁵

Велика економска депресија и крупне политичке промене које су захватиле свет осетиле су се и у Краљевини Југославији. Постојале су симпатије које су се јављале у владајућим југословенским круговима које су благонаклоно гледале на начин на који се нацисти у Немачкој обрачунавају са радничком класом. Са друге стране постојала је

163 Младен Стефановић, “Збор Димитрија Љотића”, Београд, 1984, стр.42.

164 Младен Стефановић, н.д., стр.43.

165 “Конференција г. Љотића у Црној Гори”, Правда,08.04.1935.,стр.2, аутор - Н. Ш

опасност од реваншизма за који се залагала Немачка, јер су њеним путем желели да крену и југословенски суседи Мађарска и Бугарска који су имали територијалних претензија према Југославији. Било је евидентно да режим нема ефикасан начин на који би решио све горуће проблеме који су захватили југословенску државу која се суочавала са великим бројем недаћа, у првом реду великим бројем социјално угрожених и осиромашених народних слојева. Због тога су власти одлучиле да распишу изборе за 05. мај 1935, при том обећавајући либерализацију режима и окупљање свих “конструктивних снага”. Предизборна кампања је показала да тежње широких народних слојева за даљом демократизацијом друштва у Краљевини Југославији. Имајући при том на уму и све живља политичка кретања, не чуди да су се јављале све више борбенији и масовнији штрајкови као и тарифне акције радничке класе. Југословенско друштво је било многонационално, а управо у овом периоду долази до разних превирања, пре свега у словеначком и македонском народу, уз стално јачање хрватског национализма. Покрети који су захтевали даљу демократизацију друштва захватили су како сељачки покрет, тако и различите омладинско - студентске организације.¹⁶⁶

Од почетка 1935. године била је активна и комунистичка штампа. Лист “Комунист” је током првих месеци (јануар - фебруар) пропагирао идеју о борби за совјетску власт у свим деловима Југославије. Број “Младог комуниста” из марта 1935. оштро је нападао представнике српског дела опозиције, пре свега њихове вође Љубу Давидовића, Јована Јовановића Пиждона, али и представнике хрватског националног покрета (Влатка Мачека), као и социјалисту Живка Топаловића. И “Млади комунист” је захтевао радничко - сељачку совјетску власт. ЦК КПЈ је од почетка 1935. године сматрао да поседује борбени капацитет и снагу да поведе масе у борби против режима Богољуба Јевтића. Натписи који су се тада јављали у комунистичкој штампи пропагирани су борбу против унутрашњег и спољашњег фашизма, као и рата за брзу револуцију. Приметно је било да је појачана пропаганда против режима који је припремао рат, против фашистичког режима и његовог рата. Често су се јављале и пароле о „радничко - сељачкој совјетској Хрватској”. Коминтерна је схватајући реалну опасност коју представљају нацизам и фашизам, деловала и на КПЈ, која је по директиви Коминтерне почела да модернизује своје пароле у духу нове политике и новог времена. Социјалисти више нису били сматрани за основни ослонац режима, већ је рађено на формирању антифашистичког народног фронта. Више се није смела цела опозиција сматрати и називати фашистичком. ЦК КПЈ је од 25.03.1935. почео да спроводи своју нову политику конципирану на антифашистичком народном фронту. Иако је на изборима владина листа остварила победу, партија је сматрала да су избори показали победу нове партијске линије. На прослави 01.05.1935. главне пароле КПЈ су биле: борба против империјалистичког рата и против напада на Совјетски Савез.¹⁶⁷

166 Група аутора, “Историја Савеза комуниста Југославије”, Београд, 1985, стр.131.

167 Вук Винавер, “КПЈ и проблем одбране Југославије и Балкана”, Историјски часопис, 23 (1976), стр.204

Комунисти су крајем 1934. године сматрали да је влада Богољуба Јевтића окренута Француској док је мали део владајућих кругова са симпатијама гледао на нацистичку Немачку. Процена је била да Хитлер полако Југославију одваја од Француске, јер је дошло до разилажења по питању Аустрије.¹⁶⁸

КПЈ је посматрајући унутрашње - политичку и спољно - политичку ситуацију одлучила да започне са политичком активношћу, и да на тај начин разбије обруч илегалности у коме се до тада налазила. Први значајни резултати су се појавили већ након што су расписани избори за нову Народну скупштину. ЦК КПЈ је сматрао да расписивање избора представља извршну прилику да партија својим учешћем и искоришћавањем широких могућности које пружа кампања може да популарише своје и идеје и програм у ширим народним масама. Партија је била свесна да постоје два како су их они називали “буржоаска блока”: владин блок и опозициони блок. Идеја ЦК КПЈ била је да се постави трећа листа (трећи блок) који би чинили представници радничке класе, сељаштва и националних мањина на челу са КПЈ. Међутим, ова идеја се показала нереалном јер су грађанске партије и даље имале утицаја међу народом, а као друга потешкоћа била је чињеница да су комунисти рачунали на подршку и сарадњу социјалдемократа Живка Топаловића и левих крила опозиционих партија, које нису ни имале неког значајнијег утицаја у народу, а уз то нису озбиљно ни разматрали идеју сарадње са КПЈ. Након овог пропалог покушаја по директиви ЦК КПЈ наложено је да се постави самостална листа, али се и ова идеја показала неделотворном јер су се пред партијом појавила два проблема: 1. Премало времена да би се истакла самостална земаљска листа, и под 2. Године изолације учинили су да партија нема довољно снаге да организује већу акцију попут учешћа на изборима.¹⁶⁹

Оно што је КПЈ проценила као позитивно било је стварање изборних одбора, прикупљање потписа за изборну листу, ушешће на конференцијама и зборовима. Оцењено је да је све то омогућило ближи контакт са народом, који је пак омогућио пропагирање и популарисање идеја и ставова у широким народним масама. На тај начин су се стварала и ширира политичка упоришта. Требало би имати у виду да је је ово била и прва озбиљнија политичка акција КПЈ још од проглашења 06.01. диктатуре.¹⁷⁰ Током 1933/1934 био је приметан и бржи процес обнављања и повезивања комунистичких партијских организација и руководства. Управо тих година 1933. и 1934. долази и до јачања комунистичког покрета у реформистичким синдикатима и другим радничким друштвима и организацијама. На тај начин се и отварао пут ширења утицаја КПЈ у радничком покрету, јер су комунисти постепено почели да преузимају руководећу улогу у раду

168 Вук Винавер, н.д., стр.203.

169 Група аутора, "Историја Saveza komunista Jugoslavije, kratak pregled", Београд, 1977, стр.63-64.

170 Група аутора, н.д., стр.64.

синдиката. То се најбоље може видети по порасту броја штрајкова, где је често било и обрачуна са полицијом. При томе су се јављале и политичке пароле против власти.¹⁷¹

Четврта земаљска конференција КПЈ била је веома значајна због одлука које су на њој донете. На конференцији су пре свега анализирана нека питања која су мучила КПЈ попут питања унутрашњег развика земље, као и даље политичке активности партије. Одлучено је да је потребно да се партија ослободи секташтва и да је потребно да пронађе начина и методе да продре у политички живот земље. Наглашена је и тежња за јачом борбом против спољнополитичке оријентације режима, као и тежња за стварањем ширег фронта на бази антифашизма. Решење националног питања виђено је пре свега у оквиру борбе за револуционарни преображај земље, у виду стварања фронта радника и угњетених народа. У ту сврху донета је и одлука о стварању КП Хрватске и КП Словеније, док је за неко друго време остало да се формира и КП Македоније.¹⁷² Чињеница да је четврта земаљска конференција одржана у Југославији показивала је знаке опоравка и консолидовања снага комунистичког покрета.¹⁷³

На пленуму који је одржан јуна 1935. КПЈ је пажљиво размотрила своје поступке на изборима и закључила да је добро што је пред народ избачена парола о антифашистичком народном фронту и што је упркос свих потешкоћа успело да се сакупи хиљаде потписа. Критикујући свој рад партија је закључила да су постојале грешке у Бироу КПЈ, у свим комитетима, једном речју у целој партији. Замерено је на непознавању комуниста да освоје поверење народне масе и немогућности партије да самостално учествује на изборима.¹⁷⁴ Окружница коју је партија издала под редним бројем 24, представљала је у ствари реферат Благоја Паровића да је војно - фашистичка диктатура непријатељ свих демократских снага, а да је пут супротстављања таквом режиму формирање што чвршћег и широг фронта који би се борио за слободу.¹⁷⁵

Узимајући у вид вишенационални карактер, сложеност класне структуре и међународне околности, као и притиске које је држава имала од самог свог настанка не чуди што је политички систем државе био нестабилан. Током времена искристалисала су се два блока, један унитаристичко - централистички, и други који се залагао за

171 Grupa autora, n.d., str.59.

172 Grupa autora, n.d, str.61.

173 Тодор Стојков, "Резултати парламентарних избора у Југославији (1931, 1935, 1938) као израз политичког расположења бирачког тела", Зборник за историју 26, 1982, стр.216.

174 Branko Petranović, Momčilo Zečević, Jugoslavija 1918 – 1988: Tematska zbirka dokumenata, Beograd, 1988, str.359.

175 Branko Petranović, "Istorija Jugoslavije", knj.1, Beograd, 1988, str.216.

федерализацију државе. Важан чинилац за формирање политичких партија била је национална основа, која је у суштини означавала вишенационалност Југославије. Из овакве ситуације изродио се ХСС као најјача опозициона странка. У почетку је она била странка која је окупљала ситно и средње сељаштво, али постепеним уласком грађанских елемената и јачањем националне свести ХСС је почео да запоставља основе социјалног програма. Уместо тога примат је преузела национална компонента. То се најбоље може видети по чињеници да ХСС постао стожер окупљања не само хрватских сељака, већ и других представника хрватског народа. На тај начин ХСС је постао политички субјекат и главна снага у борби против централизма и унитаризма који је заговоран од стране званичног Београда.¹⁷⁶

КПЈ је озбиљно разматрала учешће на изборима. Међутим, свесни да партија нема услова за легалну политичку борбу, да јој не достаје капацитета за јачу изборну кампању партија се повукла из политичке борбе што је касније било критиковано на пленуму ЦК КПЈ јуна 1935. године.¹⁷⁷ Наравно потребно је имати у виду да је партија тада била илегална и да је да би учествовала на мајским изборима морала деловати под неким другим именом.

Опозиционе партије оклевале да ступе у тешње политичке односе са комунистима јер поред очигледне идеолошке разлике у политичком програму и систему, битан моменат је била и потенцијална опасност од утицаја који би комунисти могли имати на лева крила грађанских опозиционих странака. Поред тога опозиција је била подељења у разматрању својих ситних интереса, који су често знали да буду изнад општедржавних.¹⁷⁸

За српске демократске странке било је карактеристично да теже успостављању демократског поретка, заговарајући пре свега грађанску, а не националну државу. Српске странке су сматрале да ће у једном уређеном систему који поштује принцип пуне парламентарне демократије, бити обезбеђен и сваки народни индивидуалитет. Председник ДС Љуба Давидовић је тврдио да су верска и национална осећања та која продиру дубоко у душу, а да демократски принципи далеко заостају за њима. По његовим речима доћи ће и време када ће народу стати и до демократских принципа.¹⁷⁹

176 Dušan Bilandžić, "Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Glavni procesi 1918-1985", Zagreb, 1985, str.23

177 Ferdo Čulinović, "Jugoslavija između dva rata", knj.2, Zagreb, 1961, str.87-88

178 Mira Radojević, "Udružena opozicija i komunisti", Istorija XX veka, 1 – 2, 1990, str.39

179 Mira Radojević, "Politička opozicija u Kraljevini SHS (Jugoslaviji)", Istorija XX veka, 2, 1997, str.29

Краљ Александар је покушао да обузда и да ослаби хрватски национални покрет, а да ојача српску страну. Међутим, дошло је до супротног процеса. Хрвати су током година постајали све јачи, док се српски политички покрет мрвио и цепао.¹⁸⁰

Уочљиве су и велике разлике које су постојале између српских и хрватских политичких партија. Увођењем диктатуре српски политички корпус био је добрим делом разбијен, и читаву једну деценију није могао да стане на ноге. ХСС је са друге стране успео да постане стожер окупљања националних незадовољника на простору Хрватске. Током времена ХСС је израсла у једну од најбоље организованих сељачких партија у Европи. Колико је била чврста и кохерентна показује чињеница да је имала чак и владу у сенци, наиме у врховима ХСС било је стручњака за све области друштвено - политичког деловања. Представљајући себе као жртве за хрватску ствар, ХСС је стицао све већи национални и политички капитал у хрватском националном корпусу.¹⁸¹

Требало би имати у виду и чињеницу да су представници и водећи људи опозиционих политичких партија били временшни људи, зашли већ у озбиљне политичке године. Опозиција је решила да бојкотује изборе. По речима Мирослава Крлеже, ХСС је то намеравао и раније, уз чињеницу да су били спремни да сазову хрватско народно заступство. Драгољуб Јовановић вођа левог крила Земљорадничке странке сматрао је да је то издаја бирача након огорчене борбе у предизборној кампањи, али морао је да прихвати одлуку о апстиненцији као коначну. Две су ствари нагнале представнике демократа и земљорадника да прихвате одлуку вођства ХСС о апстиненцији и неуласку у Народну скупштину. Под један нису желели да кваре односе са СДК, а под два они би у новој скупштини имали само десет посланика. Апстиненција је била нешто ново, нешто што српске политичке странке до тада нису чиниле.¹⁸²

Присталице демократа и земљорадника су биле разочаране овим потезом странака за које су гласале. До новог неслагања са представницима СДК дошло је када је требало објаснити разлоге апстиненције. Српске опозиционе странке, чланице Удружене опозиције сматрале су да апстиненција не би требало да спречи захтеве за демократизацијом друштва.¹⁸³

Као значајно средство власти које је власт користила истиче се тзв. специјални апарат који је имао задатак да обезбеди победу владе на изборима. Жандари који су били распоређени да чувају изборна места убеђивали су пристигле бираче да свој глас дају

180 Mira Radojević, Isto.

181 Mira Radojević, n.d., str.31.

182 Mira Radojević, n.d., str.33

183 Mira Radojević, Isto.

владиној листи.¹⁸⁴ Власт је све учинила да онемогући предизборну кампању Удружене опозиције. Тако је рецимо било забрањено Љуби Давидовићу да говори на предизборном збору у Суботици.¹⁸⁵ Власт је ударала и на године искуства и на старост опозиционог српског дела којим је изашао на изборе на Мачековој листи. Називали су их „ политичким старинама”, “занетим старцима”, и “жирантима”. Ово се посебно односило на Љубу Давидовића и Јована Јовановића Пижона. Сматрани су од стране представника власти као заведени политичари чим су се удружили са Влатком Мачеком.¹⁸⁶

Југословенска национална странка је након смрти краља Александра запала у немилост кнеза Павла, који је добро знао да је ЈНС организација која је настала одозго напорима краља Александра и да нема потребе наставити са давањем подршке ЈНС- у сада када Александра више нема, јер је та странка изгубила свој првобитни смисао смрћу краља Александра. У самом ЈНС јавила су се превирања шта чинити са изборима. Средином јануара 1935. Одлуком Председништва ЈНС донета је одлука да странка не треба да излази на предстојеће изборе када они буду били расписани. Промена је настала већ 07.02.1935. године када су избори већ били расписани, јер је дошло до колебања у редовима странке. И само Председништво странке је било у незавидној ситуацији - да ли поштовати одлуку донету током јануара 1935, или ипак учествовати на изборима?¹⁸⁷

Неизвесност у редовима странке трајала је кроз читав фебруар месец. Странка се поделила по принципу пола - пола. Пола чланства ЈНС било је за учествовање и избацивање сопствене земаљске кандидационе листе, док је пола чланства било за то да се подржи владина листа. Нарочито је тежњу за учествовањем на изборима појачавала чињеница да је сопствену листу намеравао да постави Божа Максимовић према коме чланство ЈНС није гајило баш нарочите симпатије.¹⁸⁸

Средином фебруара, од 10 - 15.02.1935. године одржан је састанак председништва главног одбора ЈНС где се расправљало о пасивности, пре свега имајући на уму чињеницу да руководство владе није желело да омета владу у обављању државног посла.¹⁸⁹ У Словенији је била приметно изузетно живо политичко деловање међу присталицама

184 Ђоко Трипковић, “Изборна кампања владе Богољуба Јевтића 1935. Године”, Историјски гласник 1 – 2, 1983, стр.77-78.

185 Тодор Стојков, “Резултати парламентарних избора у Југославији (1931, 1935, 1938) као израз политичког расположења бирачког тела”, Зборник за историју 26, 1982, стр.217

186 Ђоко Трипковић, “Изборна кампања владе Богољуба Јевтића 1935. године”, Историјски гласник 1 – 2, 1983, стр.74

187 Милица Бодрожић, “Југословенска национална странка под владом Богољуба Јевтића и петомажски избори 1935. године”, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 1991, стр.151.

188 Милица Бодрожић, н.д, стр.152.

189 Милица Бодрожић, н.д, стр.153.

Југословенске националне странке. Алберт Крамер који је требало да се кандидује у Љубљани, изјавио је да се неће кандидовати за петوماјске изборе.¹⁹⁰

У Дубровнику након расписивања избора није запажено никакво нарочито интересовање за предстојеће изборе. Било је приметно да један део пристаца Југословенске националне странке сматра да је мала могућност да странка и даље заузима положај у власти. Они су били уверени да је странка пред распуштањем, јер нико није говорио о изборима.

Богољуб Јевтић је био спреман да се дистанцира од ЈНС- а, јер је био свестан да је политички зенит те странке прошао, а уз то намеравао је да у будућности направи партију која би наставила тамо где ЈНС није успео.¹⁹¹

Представник Радикалне социјалне странке Д. Смиљанић је почетком марта 1935. године намеравао да заједно са Живком Топаловићем формира левичарски блок који би се придружио Мачековој опозиционој изборној листи.¹⁹²

Влада је на све начине покушавала да привуче бираче да гласају за њену листу. Обећавали су бољу саобраћајну повезаност земље, побољшање животних услова за пољопривреднике, боље услове пословања за трговце и занатлије, као и смањење разних пореских стопа. У својим говорима министри су пропагирали идеју народног и државног јединства.¹⁹³ У сврху привалчења бирача донете су одлуке о смањењу тарифа железничког саобраћаја (17.02.), одлука да се изгради више пруга и путева (22.03), низ тарифних олакшица и других мера (01.04.), а управни одбор државних монопола снизио је цене свих монополских артикала (21.04.). Ови срачунати потези владе требало је да подигну углед председника владе Богољуба Јевтића пред саме изборе. Штампана га је нарочито похвалила за ове потезе.¹⁹⁴ Власт је тврдила да опозиција нема програм или да не сме да га објави јер се плаши лоших изборних резултата.¹⁹⁵

Влада је као значајно средство пропагирања својих политичких идеја користила и авионе. На овај начин из ваздуха је бачено преко 1000 летака, брошура и прогласа. Летци су највише избацивани изнад територије Србије. У летцима је често нападан Љуба

190“Др. А.Крамер неће се кандидовати”, Политика, 27.05.1935, стр.1-2.

191 Милица Бодрожић, , Југословенска национална странка под владом Богољуба Јевтића и петوماјски избори 1935. године, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 1991, стр.155.

192 Милица Бодрожић, н.д, стр.162

193 Ђоко Трипковић, Изборна кампања владе Богољуба Јевтића 1935. године, Историјски гласник 1 – 2, 1983, стр.71.

194 Ђоко Трипковић, н.д.,стр.72

195 Ђоко Трипковић, н.д, стр.72

Давидовић који је оптуживан да ради против националних интереса и да се ради тога удружио са Влатком Мачеком.¹⁹⁶

Најоучљивији притисак на припаднике државне службе био је када су почетком априла сви запослени у јавним државним установама били уцењени да морају да гласају за владину листу. Изузетак нису били ни пензионери који су такође били уцењивни да гласају за владину листу.¹⁹⁷

Пошто нису очекивали да ће се представници опозиције ујединити и да ће формирати заједничку листу, влада је намеравала да опозицију онемогући да учествује на изборима, али је намесништво предвођено кнезом Павлом одбило овакву владину иницијативу.¹⁹⁸

Владина кампања је била јавна. Сва средства јавног информисања била су у њеним рукама - штампа, радио, ПТТ, државна администрација, полиција, жандарми, државна благајна. Власт у предизборној кампањи није презала од коришћења клевета, терора, притиска, фалсификата. Опозицији је било забрањено да истиче своју пропаганду преко средстава јавног информисања, као и да одржава зборове.¹⁹⁹

Током марта месеца 1935. године министри су говорили на радију, а током априла су говорили у многим великим местима широм Краљевине Југославије. Штампа која је била под државном контролом је више критиковала опозицију, него сами министри на предизборним митинзима. Богољуб Јевтић је своје предизборне говоре одржао у Љубљани 28.04.1935. и у Београду 03.05.1935. године²⁰⁰

Власт је често знала да користи сва расположива средства за контролу кретања опозиционих лидера. Такође, од момента када је власт сазнала да ће на челу опозиционе листе бити Влатко Мачек започела је масовна кампања да се он оцрни. Мачек је на плакатима био приказан као мачка, а штампа га је изједначавала са Перчецом и Саркотићем, дакле са организаторима убиства краља Александра. Присталице опозиције приказивани су као змије и акрепи који даве Југославију, док је Богољубу Јевтићу дат ореол заштитника државног и народног јединства. Целокупна опозиција је била означена као подривачки, антидржавни елеменат који ради на штету државних и народних интереса. Врхунац владине пропаганде уперене против опозиције био је свакако говор који је у Скопљу одржао министар пољопривреде Драгутин Јанковић који је окупљене

196 Ђоко Трипковић, н.д., стр.75

197 Ђоко Трипковић, н.д., стр.76

198 Ђоко Трипковић, н.д., стр.69.

199 Ђоко Трипковић, н.д., стр.69.

200 Ђоко Трипковић, н.д., стр.70.

грађане позвао да гласају за „За Оплепац или Јанка Пусту“. На тај начин је у ствари целокупна опозиција означена као подржавалац и саучесник усташа у њиховој политици рушења Југославије.²⁰¹

Опозиција се залагала за демократизацију политичког живота. По речима Милана Грола демократије није било без широко развијене свести и широког учешћа народа у јавним пословима. Демократија је тражила непрекидна дела, она није тражила речи.²⁰²

Уредба коју је влада донела 03.02.1935. године представљала је у извесном смислу измену и допуну раније уредбе која је била донета 03.08.1934. године која је предвиђала заштиту земљорадника. Захваљујући уредби од 03.02.1935. године смањене су камате за дугове приватним лицима са 3,45% на 1%, а банкама 6,02% на 4,5%. Министар пољопривреде у влади Богољуба Јевтића Драгутин Јанковић је правдао доношење уредбе која је по његовим речима требало да ублажи последице најгоре економске кризе која је највише погодила земљораднике и која је довела до пада цена пољопривредних производа, а самим тим и до социјалне напетости која се осећала у народу.²⁰³

Кандидатске листе које су предводили Божа Максимовић и Димитрије Љотић су такође предале своје листе Касационом суду. Листа Божидара Максимовића имала је предлагаче из 278 срезова, док је закон о избору народних посланика предвиђао да предлагачи буду из 171 административног среза. Носиоци листе коју је предводио Димитрије Љотић били су: Милић Милићевић, адвокат, Драгољуб Стевановић, пензионер, Велибор Јонић, професор, Светозар Спанаћевић, секретар Завода за унапређење спољне трговине, Данило Грегорић, новинар, Мирко Жужић, чиновник Привилеговане аграрне банке, Јован Милосављевић, инжењер и Данило В, Бултовић професор.

На предизборним зборовима које су на основу Закона о удружењима, зборовима и договорима били омогућени представницима опозиције био је присутан и полицијски комесар који је о свему што се догађало на збору извештавао представнике локалне власти.²⁰⁴

Најжешћи говор упућен против опозиције догодио се за време предизборне кампање у Скопљу. У свом говору тадашњи министар Драгутин Јанковић је оптужио представнике београдске опозиције да су њихове акције дириговане из Загреба, а да у ствари из позадине делује Светозар Прибићевић који се налазио у емиграцији.

201 Ivana Dobrivojević, "Državna represija u doba kralja Aleksandra 1929- 1935", Beograd, 2006, str.86.

202 Милан Грол, "Искушења демократије", Београд, 1991, стр.83-86.

203 Dragana Gnjatović, "O moratorijumu zemljoradničkih dugova – hronologija jednog dugotrajnog provizorijuma", Bankarstvo 7 – 8, 2011, str.30.

204 Ivana Dobrivojević, "Državna represija u doba kralja Aleksandra 1929 – 1935", Beograd, 2006, str.89.

Најзад кад је Југословенској народној странци одбијена изборна земаљска листа од стране Касационог суда, донета је одлука 24.05. да се једногласно гласа за Мачека, дакле за листу Удружене опозиције.²⁰⁵

Друго поглавље

Избори

Кандидатуре: За изборе од 05.05.1935. потврђене су биле од Касационог суда у Београду укупно четири земаљске кандидатске листе, чији су носиоци били:

1. Богољуб Јевтић, председник Министарског савета из Београда
2. Влатко Мачек, адвокат из Загреба
3. Димитрије Љотић, адвокат из Смедерева
4. Божидар Максимовић, министар на расположењу из Београда .

Касациони суд одбацио је из формалних разлога потврду петој изборној листи коју је подео Светислав Хођера. По броју поднетих и потврђених кандидатских листа, избори из 1935. године разликовали су се у односу на претходне изборе из 1931, јер је тада поднета, а затим и потврђена само једна кандидатска листа са носиоцем Петром Живковићем, тадашњим председником Министарског савета.²⁰⁶

Гласање се вршило по гласачким местима која су утврђена и њихов распоред је био објављен у „Службеним новинама“. На сваком месту где се вршило гласање, образовани су били гласачки одбори који су били састављени од једног општинског одборника кога је срески начелник одредио, затим од једног представника сваке кандидатске листе која је имала своје представнике и председника бирачког одбора кога одређује Државни одбор. Први састанак бирачког одбора, обављао се уочи избора у три сата поподне у згради где ће бити гласање. Састанку је требало да присуствују сви чланови бирачког одбора или

²⁰⁵ Милица Бодрожић, Југословенска национална странка под владом Богољуба Јевтића и петомажски избори 1935. године, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 1991, стр.165.

²⁰⁶ Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине југославије извршених 5 маја 1935, стр.11, погл.Х

њихови заменици. Бирачки одбор примао је на реверс од општинског суда стални бирачки списак, књигу за вођење записника, књигу за уписивање гласача, општински печат и остало што треба за гласање.

Гласање је почињало у 7 сати ујутро, када се састајао бирачки одбор и тада су у ствари и сами избори почињали. О држању реда за време гласања старао се председник бирачког одбора. У случају потребе председник је био овлашћен да тражи помоћ од општинске или државне власти, и она је била дужна да се одазове његовом позиву.

За време гласања морала су за бирачким столом бити најмање два члана бирачког одбора. Међу овом двојцом морао је увек бити присутан и председник бирачког одбора или општински одборник који је члан бирачког одбора или његов заменик. Ако је неко од представника кандидатских листа отишао са биралишта, а није оставио заменика, онда су се избори продужити и без њега, а у записник је то било забележено (да је напустио изборе). Нико није смео доћи на биралиште са оружјем или оруђем употребљивим за борбу. Сваки бирач када је улазио у гласачку собу, морао је пре гласања рећи прво своје име, презиме и занимање. Ако је бирач био неписмен, на његов захтев председник или један члан одбора прочитао би му сва имена носилаца листа и среских кандидата за тај срез, односно за то место на свим кандидатским листама.

Бирач је гласао за листу јавно, именујући њеног носиоца и среског месног кандидата, и то је било записано у нарочити списак који је био вођен за сваког среског кандидата посебно. Глувонема лица су могла гласати помоћу тумача, и то гласање помоћу тумача, стављало се у посебан записник. У шест сати, затварала се зграда или двориште где се гласање вршило и више нико није могао да уђе да гласа. Када се завршило гласање, закључавао се главни гласачки списак, и на дну списка словима је било записано колико је бирача гласало, и на то су се потписивали сви чланови бирачког одбора.

Сваки члан бирачког одбора имао је право да изнесе своје мишљење о изборима и примедбе су се уносиле у записник. Потом су се пребројавали гласови који су дати за сваког појединог среског кандидата и забележити су у дну списка словима број гласова, а затим и број гласова укупно за сваку земаљску кандидатску листу. Затим се изборни материјал (записник, гласачки списак, стални бирачки списак), стављао у омот и под општинским печатом слао надлежном среском суду са знаком за Главни бирачки одбор у Београду.

Сутрадан у 7 сати ујутро састајао се опет бирачки одбор, и пошто је било констатовано да је све у реду у вези избора, предавао је општинском суду печат и остали материјал уз повратак реверса. Срески суд одређивао је једног судију кој је носио акта Главном бирачком одбору у Београд. Сутрадан по завршеним изборима у 10 часова пре подне састајао се Главни бирачки одбор ради примања и прегледа изборног материјала, на

основу кога је појединим листама додељивао мандате и оглашавао поједине кандидате за изабране на овим изборима.

Пошто је прегледао изборне резултате Главни бирачки одбор прогласио је и потврдио за посланике све носиоце земаљске листе, чије су листе добиле преко 50 000 гласова у целој земљи за поделу мандата. Изборни закон је установио 35 округа. Главни бирачки одбор, пошто је утврдио која је листа добила у земљи највећи број гласова, тој листи додељивао је одмах 3/5 мандата. Од 368 посланика, 3/5 износи 221 посланика. Остатак мандата од 2/5 који износи 147 посланика, деле се на остале листе које су добиле преко 50 000 гласова. Најјача земаљска листа у подели овог остатка од 2/5 учествује са целим резултатом само у оним окрузима у којима је добила апсолутну већину гласова над осталим листама.

Све четири земаљске листе пријавиле су укупно 1970 кандидата. На листи Јевтића било је 761 кандидата, на листи Мачека 443 кандидата, на листи Максимовића 399 кандидата, и на листи Љотића 367 кандидата. Бирао се 368 посланика по срезovima. Кандидати по срезovima нису равномерно распоређени. Укупно има 352 изборне јединице. Просечно на сваку изборну јединицу долази по 5,5 кандидата. Највећи број кандидата имао је Београд 20, док је Загреб имао 16. По 4 кандидата има 66 изборних јединица, по 5 кандидата има 137, по 6 кандидата 90, по 7 кандидата 33, по 8 кандидата 15, по 9 кандидата у 3 и у 10 кандидата у 6 изборних јединица. Посланички кандидати су из разних места Краљевине Југославије, али их највише било из Београда.²⁰⁷

Избори који су одржани током 1930-их, били су карактеристични јер је пропорционални систем био ослабљен одредбом о начину поделе мандата, због којих је најјача листа била фаворизирана. Уколико је имала чак и један глас предности у односу на конкуренцију, владајућа листа је била награђена са више од половине мандата. Треба имати у виду и чињеницу да старо југословенско изборно законодавство није знало за странке, него само за листе кандидата. Током тридесетих година, због политике јачања централизма и унитаризма, захтевало се да листа кандидата има своје кандидате у свим изборним окрузима у држави. То је пак са друге стране подразумевало да сродне политичке странке морају да нађу механизме повезивања са другим сродним партијама да би могле да се кандидују на земаљској листи кандидата.²⁰⁸

По Октроисаном уставу из 1931. године, одељак IV, члан 26, предвиђено је да законодавну власт врше заједно краљ и народно представништво. Народна представништво су сачињавали Сенат и Народна скупштина.²⁰⁹ У састав Народне скупштине су улазили

207 "Данас се врше избори за Народну скупштину", Политика, 05.05.1935.стр.1.

208 Bojan Balkovec, "Izborna zakonodavstvo prve jugoslavenske države (1918-1941)", Časopis za suvremenu povijest, Vol.48 No.1, lipanj 2016, стр. 213.

209 Устав Краљевине Југославије 1931, стр. 9.

посланици које је народ бирао општим, једнаким и непосредним гласањем. Народна скупштина се бирала на временски период од 4 године. Мандат народног посланика могао је престати и раније у посебним случајевима које је прописивао изборни закон. Одредбе о броју и изборима народних посланика прописане су законом.²¹⁰

Бирачко право имао је сваки држављанин по рођењу или прирођењу, ако је навршио 21 годину старости. Активни официри, подофицири као и војници под заставом нису имали право да буду бирани нити да гласају на изборима. Закон је о женско прав гласа оставио недефинисаним.²¹¹

За народног посланика могао је бити биран само онај који је имао бирачко право, без обзира да ли је уведен у бирачки списак. Од сваког народног посланика се тражило да испуни следеће услове: 1) да је држављанин по рођењу или прирођењу у Краљевини Југославији. Прирођени држављанин је морао бити настањен најмање 10 година, рачунајући од дана прирођења 2) да је навршио 30 година старости 3) да говори и пише народним језиком. Губитак бирачког права повлачио је са собом и губитак мандата народног посланика. Народни посланици нису могли бити у исто време и државни лиферанти или државни предузимачи.²¹²

Ограничење везано за кандидовање важило је и за активне државне чиновнике. Полицијски, финансијски и шумарски чиновници, као и чиновници аграрне реформе нису се могли кандидовати, осим ако су то престали бити годину дана пре расписивања избора. Министри активни и на расположењу могли су се кандидовати.²¹³ У целој земљи је извршено гласање за избор народних посланика за скупштину. У Београду ја на свим гласачким местима почело гласање у 7 часова ујутро, онако како прописује закон о избору народних посланика. На сваком гласачком месту биле су истакнуте четири земаљске кандидатске листе чији су носиоци били : Богољуб Јевтић, Владимир Мачек, Божидар Максимовић, и Димитрије Љотић. Сваку земаљску листу председници бирачких одбора у 108 гласачких места у Београду, представљали су бирачима и питали их за коју од њих ће да гласају.

Људи су у Београду од раних јутарњих часова долазили на биралишта да дају свој глас за народне посланике у скупштини. Избори у Београду протекли су у потпуном реду и миру, у озбиљној и тихој атмосфери. Само на улазу у биралишта присталице су делиле летке са

210 Устав Краљевине Југославије 1931, Одељак VII, Народна скупштина, чл.54, стр. 17.

211 Устав Краљевине Југославије 1931, Одељак VII, Народна скупштина, чл.55, стр. 17.

212 Устав Краљевине Југославије 1931, Одељак VII, Народна скупштина, чл.57, стр. 18.

213 Устав Краљевине Југославије 1931, Одељак VII, Народна скупштина, чл.58, стр. 18.

позивом да се гласа за њихову лису. На то се слабо ко обазирао, јер су бирачи ступали на биралишта унапред знајући за кога ће гласати. У првом гласачком месту петнаестог реона код „Шуменковића“, гласао је министар правде Драгутин Којић. У Дому културе гласао је министар финансија Милан Стојадиновић, а у Другој женској гимназији, министар саобраћаја Димитрије Вујић. Око поднева дошао је у дванаести реон, на друго гласачко место, председник владе и носилац земаљске кандидатске листе г. Јевтић. Након гласања, Јевтић је провео неколико тренутака у разговору са новинарима. Он је рекао да је задовољан позитивним резултатима избора до тада, јер су они повољни за владу. Гласање је настављено и после подне, готово истим темпом као и што је било пре подне. Око четири сата после подне када је до завршетка гласања остало још 2 сата, народ се сакупљао на улицама, распитујући се за изборне резултате и коментаришући оне резултате који су до тада, колико-толико били познати. У шест часова по подне у Београду, као и у целој земљи сва су биралишта била затворена.

Изборни резултати у Београду, Земуну и Панчеву сређивани су одмах после затварања биралишта, али ни у поноћ нису били познати резултати. Из унутрашњости изборни резултати уопште нису били познати, осим оних које је једино објављивала повремено Београдска радио станица. Изборни материјал после гласања, морао је бити сређен. Председници бирачких одбора у целој земљи тај материјал су предали старешинама средњих судова, који су одредили по једног судију да материјал носи у Београд и преда Главном бирачком одбору.²¹⁴

У Београду, али и у целој земљи било је велико интересовање за изборне резултате. Редакцијски телефони, до подне градски, а по подне међуградски непрестално су звонили. Народ је највише показивао интересовање за резултате избора и разлику у броју гласова датих за владу и опозицију. Затим су преко телефона постављана питања какви су резултати избора у појединим покрајинама. Тек на треће место долазило је интересовање за победу или пораз појединих кандидата у срезovima. На основу постигнутих резултата не могло још да се утврди ко је од кандидата изабран за народног посланика, што ће бити дужност Главног бирачког одбора, када буду познати резултати из целе земље. Сређивани су резултати на основу података добијених од средњих власти. Према тим подацима за земаљску листу Јевтића гласало је 1 640 000 гласача, за листу Мачека 900 000 гласача, а за листе Максимовића и Љотића 30 000 гласача. У току је било пристизање изборног материјала из целе земље у Главни бирачки одбор.

У Загребу је гласање протеко мирно. Бирачи су већ рано ујутро на дан избора почели да долазе на биралишта. Међу првима дошао је на биралиште Влатко Мачек у школу у Медулићевој улици. Гласање је текло у савршеном реду, и бирачи пошто су дали свој глас за кандидата земаљске листе, разилазили су се у миру. Пред зградама у којима су вршени избори стајали су по један или двојица полицијских стражара. До полицијске

214 “Први званични извештаји о резултатима избора”, Политика, 06.05.1935, стр.1.

интервенције није дошло ни на једном биралишту. На поједим зградама могле су се видети пароле опозиције којима се позивају бирачи да гласају за листу Мачека.

Мада је у Загребу одређено 77 бирачких места, ипак се на биралиштима морало доста дуго чекати пошто су сви хтели да свој глас дају што пре. У Јевтићевом страначком штабу у ул. Краљице Марије било мје живо, као и у штабу г. Мачека у дворани (хали) “Кола”. Активност опозиције била је велика. Они су аутомобилима које су им ставили на располагање њихове присталице, превозили бираче на биралишта, већином болесне и изнемогле особе: старце и страрице да гласају на биралиштима. Аутомобили су били облепљени плакатима и листама г. Мачека. На присталице опозиције међутим неповољно су утицале вести из унутрашњости које је преносио радио Загреб и радио Београд, а чије су вести јављале победу г. Јевтића, За листе Максимовића и Љотића у Загребу се мало агитовало и није било великог интересовања за те листе.

И страни новинари су присуствовали изборима. Неки су остали у Загребу, а неки су отишли у унутрашњост земље да прате изборе. Поподневно гласање у Загребу је било слабо. Већина гласача гласала је до 1 сат по подне. После тог времена биралишта су сасвим опустела. Већ у 4 сата по подне на биралиштима у центру града није било гласача. На периферији Загреба гласање је трајало непрестано. Само је живо било испред хале “Кола” где је био изборни штаб Мачека, одакле су аутомобили одвозили гласаче на бирачка места. Гласање у Загребу је завршено тачно у 6 сати. Само на периферији Загреба на 2 - 3 биралишта гласање је трајало до 7 сати навече, пошто је после 6 сати још било бирача у зградама. Избори су протекли мирно, достојанствено и без већих проблема.²¹⁵

Сам надбискуп Бауер, као и Алојзије Степинац нису гласали на изборима, али бискуп Акшамовић јесте и он је био један од ретких који је гласао за владину листу.²¹⁶

По тврдњама Влатка Мачека на селу није било апстиненције на изборима, а у граду јесте и то највише до 30 %. За владину листу су гласали само они људи који су били послом везани за владу, дакле разни државни чиновници, трговци, банкарски, понеки велики индустријалац, а сви независни људи су гласали за опозицију.²¹⁷

По писању “Danube review- а” Хрвати су желели да остваре једнакост права и суверености Хрвата, Срба и Словенаца, док су Београд и следбеници пан - србизма фаворизовали српску супрематију са Великом Србијом као коначним циљем.²¹⁸ По

215 “Према обавештењима о резултату избора листа г. Јевтића добила је апсолутну већину”, Политика, 07.05.1935, стр.1.

216 M.Artuković, “Katoličko svećenstvo na parlamentarnim izborima 5. svibnja 193”, Croatica Christiana periodica, Vol.41 No.79, svibanj 2017, str.117.

217M.Artuković, n.d, str.90.

218 “Danube review”, june 1935, p.13.

њиховом писању избори од 05.05.1935. били су ништа друго од почетка до краја препуни насиља, лажи и бруталних фалсификата.²¹⁹

Главни бирачки одбор је извршио поделу посланичких мандата у следећим бановинама: Дравској, Савској, Врбаској, Приморској, Дринској, Зетској бановини и за град Београд, Земун и Панчево. Том приликом утврђено је да је листа Богољуба Јевтића добила 166 мандата, листа Влатка Мачека 55, а листе Боже Максимовића и Димитрија Љотића пошто нису достигле довољан број гласова који је требало да износи 50 000 нису добили ни један посланички мандат.²²⁰

И Немачка која је од 1933. године била под нацистичком контролом пропратила је изборе у Југославији са великим занимањем. Лист “Фелкишер Беобахтер” говорећи о коначним резултатима избора у Југославији тврди да је владина листа постигла не само релативну већ и апсолутну већину.²²¹

Сва грчка штампа је са великим занимањем испратила резултате избора у Југославији. Општа оцена која се провлачила кроз грчку штампу истицала је да је победа владине листе веома значајна за цео простор Балкана јер је оцењено да победа владине политике представља победу курса Балканског споразума, јер се сматрало да је Југославија кључна земља на Балкану као фактор мира и сарадње. Лист „Прона” када пише о изборима каже: „Југословенски избори су веома интересантни и значајни у времену када се говори о практичној примени парламентаризма. Грчка влада са особитом радошћу може поздравити Јевтићеву победу, која обезбеђује осигурање политике Београдског споразума, коју је спроводио Југословенски председник владе”.²²² Лист “Катимерини” је писао: “Избори у Југославији потврдили су и одобрили политику Јевтића, тј. политику народног јединства започету од великог краља Александра, а коју је Јевтић наставио као аманет, који му је на смрти поверен од стране краља „мученика”. Грчки народ прожет осећањима дубоке и искрене симпатије и поштовања за личност Јевтића, у коме гледа главног фактора консолидације мира на Балкану, упућује му топле и срдчане честитке на легитимној и часно извојеваној победи на изборима”.²²³ Лист “Врадини”: “Успех Јевтића на изборима био је у истину велики. Надмоћна већина народа поздравила је дело одличног државника Јевтића на обнови и привредном подизању земље. Ова победа Јевтића нарочито је радосно прихваћена у Грчкој где он ужива глас и углед

219 “Danube review”, june 1935, p14.

220 “Главни бирачки одбор до синоћ је извршио поделу посланичких мандата у Дравској, Савској, Врбаској, Приморској, Дринској и Зетској бановини за град Београд, Земун и Панчево”, 24.05.1935, стр.3.

221 “Страна штампа о резултатима избора у Југославији”, Политика, 09.05.1935, стр.4.

222 Политика, Исто, 09.05.1935., стр.4.

223 Политика, Исто.

најпоузданијег поборника споразума и сарадње на Балкану и једног од искрених пријатеља Грчке. Ова ће победа учинити да Јевтић са новим еланом настави плодносну делатност не само на унапређењу своје отаџбине већ и на консолидације целог Балканског Полуострва”.²²⁴

Љотићева листа је добила по бановинама следећи број гласова: у Дравској 2503, у Савској 2351, у Врбаској 128, у Приморској 1049, у Дринској 1482, у Зетској 1683, у Дунавској 14 349, у Моравској 805, у Вардарској 968 и у изборној јединици коју су сачињавали Београд, Земун и Панчево листа је добила 387 гласова. На основу статистике изборних резултата примећује се да је Љотићева листа добила у појединим срезovima свега пар гласова или чак ни један глас. Изузетак је била Дунавска бановина, јер се иначе у њој налазио и срез из кога је потицао Димитрије Љотић - смедеревски срез. У овом срезу је и кандидат Збора Живота Тодоровић добио више гласова од владиног кандидата. Од укупно 11 043 гласова, Живота Тодоровић трговац из Смедерева добио је 5 250 гласова наспрам владиног кандидата који је добио 5 016 гласова. Љотић је изузетно лоше изборне резултате правдао ометањима које су вршиле државне власти.²²⁵

Члан 55. Октоисаног устава који је донет 03.09.1931. године давао је право гласа свим мушким грађанима по рођењу или при рођењу, док је законодавцу остављено као могућност да одобри женама право да гласају. Међутим, већ је Закон о бирачком списку донет 06.09.1935. прецизирао да бирачко право има сваки мушки чланови. Водеће политичке елите међуратне Југосавије нису озбиљније разматрале женско право гласа код утврђивања уставних решења. Није било никаквог помака када се говори о могућности да жене гласају у Краљевини Југославији.²²⁶

Краљевина Југославија је током тридесетих година доживела судбину да буде окружена суседима који су се препустили неким општим европским токовима који су решење кризе, економске и друштвене видели у увођењу ауторитарног режима. Било је то време када је парламентаризам био скршен, а сви уставни стављени ван закона.²²⁷

Влада Богољуба Јевтића је уредбом из фебруара 1935. намеравала да покаже свој привредни програм као наговештај новог доба и новог схватања у чијем начелу се налазила Уредба о јавним радовима која је износила милијарду динара. Овим програмом обнове влада је намеравала да подигне пољопривреду, да помогне земљорадницима и да изградњом друмског и железничког саобраћаја изгради путну инфраструктуру. Такође,

224 Политика, Исто.

225 Младен Стефановић, “Збор Димитрија Љотића”, Београд, 1984, стр.44.

226 Slobodanka Markov, “Pravo glasa žena”, Beograd, 2001, str.17.

227 Hrvoje Čapo, “In company with offenders from the neighborhood: polity of the Kingdom of the Serbs, Croats, Slovenes 1918 – 1941”, Review of Croatian history, str.138.

радило се и на повезивању приморја са осталим деловима земље. Предвиђено је да се милијарда динара утроши у року од две године. Идејни творац идеје везане за јавне радове био је минстар финансија у влади Богољуба Јевтића, Милан Стојаддиновић. То је било и време када се у Друштву народа расправљало како ублажити последице велике депресије помоћу јавних радова. Пошто је третирана као социјална уредба имала је испред себе неколико циљева које јој је влада поставила. На првом месту то је решавања питања масовне незапослености, као и чињеницу да је требало унапредити привредни развој појединих делова земље.²²⁸

Југословенско изборно законодавство се могло поделити на два периода који се подударају са општом политичком историјом Краљевине Југославије. Први период обухвата законодавство засновано на одредбама Видовданског устава и његових измена 1922. Новим Септембарским уставом и изборним законом из 1933. године предвиђено је да гласање буде јавно и да гласају само мушкарци.²²⁹

Мита Димитријевић је имао занимљиво мишљење о Закону који је одређивао изборе за народне посланике. Наиме, он је сматрао да је тај закон копија узета из италијанског фашистичког закона, а делимично и из румунског изборног закона.²³⁰ Даље, Мита Димитријевић дефинише да би овај режим требало бити уставни, да је он базиран на основу једног устава, али да је то у ствари уставни режим без парламентарности у правом смисли те речи тј. да влада не излази из парламента, нити је одговорна парламенту. То би подразумевало да се кроз овај режим не жели и неће парламентарни режим у правом смислу.²³¹

Гласачка места су била неједнака по својој величини. Најважније мерило њиховог разликовања је био број бирача. Тадашњи изборни закон (1935) за разлику од онога из 1920. и 1923. одредио је број посланика у појединим изборним јединицама на апсолутан начин. Он га није учинио зависним и променљивим од броја становника или бирача, већ га је прецизно и стриктно унапред утврдио. Сваки срез је бирао по једног посланика. Изузетак су били често велики срезови које је закон изузео и доделио им могућност да дају два посланичка места. Ти срезови су се налазили у Дравској, Савској и Приморској бановини. Градске општине нису представљале посебан изборни срез, већ су и оне гласале са својом околином. Изборни закон је дао сем Београда који је са Земуном и Панчевом бирао пет посланика, још и свим седиштима бановина по једно или више посланичких

228 Branko Petranović, "Istorija Jugoslavije", knj.1, Beograd, 1988, str.220.

229 Бојан Балковец, "Изборно законодавство прве југословенске државе (1918 - 1941)", *Časopis za suvremenu povijest*, Vol.48, No.1, lipanj 2016, стр. 197.

230 Мита Димитријевић, Милован Лазаревић, "Изборни закон пред народном скупштином", Суботица, 1933, стр. 4.

231 Мита Димитријевић, Милован Лазаревић, н.д., стр. 19.

места. Загребу је доделио четири, Љубљани и Сарајеву по два, а осталим бановинским центрима по једно посланичко место.²³²

Осим бановинских центара, закон је признавао по једно посланичко место и оним градовима који су имали преко 100 000 становника. Такав је случај био са Суботицом. Од 368 посланичких места, њих 343 бирају се појединачним именованем (избором), а само 25 скупним избором (плуриноминално или колективним листама).²³³

Избори из 1931. и нису били никакви избори јер се бирачко тело није одређивало између више кандидата, већ је само својим гласовима одобравала постављене кандидате. Избори од 1935. разликовали су се осетно и од ранијих избора у периоду од 1920 - 1927 у погледу кандидатура. Раније су постојали изборни окрузи, а сваки округ је био самостална изборна јединица према осталом окрузима. Никаква упоређивања нису била могућа између избора од 1935. и ранијих избора од 1920 - 1927. Иако су на изборима 1935. биле исаткнуте четири земаљске кандидатске листе, није свака од њих имала исти број среских кандидата. У неким срезовима су поједине листе имале више од једног кандидата. Листа Димитрија Љотића је само у два случаја искористила овлашћење које јој је закон омогућио да у једној изборној јединици постави дуплу кандидатуру. Листа Влатка Мачека била је у једном срезу везана за четири среска кандидата, у пет срезова по три, и у 56 срезова по два кандидата. Листа Богољуба Јевтића истакла је у већини срезова двоструке и вишеструке кандидатуре. Ова листа је осим по једног кандидата имала у мало више од трећине свих срезова, односно градова. У овим изборима (1935) било је више среских кандидатура у више срезова, јер је постојала могућност да се једанпут буде заменик, а два пута кандидат и обрнуто. Закон је омогућавао да се једно лице могло кандидовати у два до три среза, али под условом да је увек било везано за исту изборну листу.²³⁴

Избори за Народну скупштину који су одржани 05.05.1935. спроведени су на основу Закона о избору народних посланика за Народну скупштину од 10.09.1931, а који је допуњен и измењен 26.09.1935. Законом о изменама и допунама Закона о избору народних посланика за Народну скупштину и на основу Закона о бираким списковима од 06.09.1931 који је допуњен Законом о измени Закона о бирачком списку од 20.07.1934.²³⁵

Законом о избору народних посланика који је објављен 12 септембра 1931, а измењен и допуњен 27. септембра 1931. (обнародован 15. априла 1933), предвиђено је све

232 Статистика избора народних посланика за Народне скупштину, стр.8, пог.VII

233 Статистика избора народних посланика за Народне скупштину, стр.9, погл.VIII

234 Статистика избора народних посланика за Народне скупштину, стр.12, пог.XI

235 Катарина Рашић – Михајловић, "Систем и начин избора за представничка тела у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији", Анали Правног факултета, 9, Београд, 1990, стр.768.

што се односи на изборе народних посланика. Београд, Земун и Панчево, као једно подручје, бирају пет посланика. Дравска бановина бира 29, Савска 75, 25, Приморска 24, Дринска 39, Зетска 33, Дунавска 52, Моравска 41 и Вардарска 45 посланика. Поред тога броја посланика бирало се још онолико носилаца листа колико има кандидатских листа које су добиле преко 50.000 гласова (чл. 1). — Право бирања посланика има сваки грађанин који је навршио 21 годину старости, а поданик је Краљевине Југославије (чл. 7). — Активни официри као и подофицири и војници под заставом не могу вршити бирачко право (чл. 8). — Немају права да бирају: који су пресудом осуђени дуже од године дана, док се не поврате у права; осуђени на губитак часних права, док се не поврате у права; који су под стециштем и старатељством; који су осуђени на губитак бирачког права због изборних кривица (чл. 9). — Од сваког посланика траже се ови услови: да је држављанин Југославије по рођењу или прирођењу; да је навршио 30 година; да говори, чита и пише службеним језиком (чл. 11). — Активни државни чиновници не могу се кандидовати (чл. 12). — Губе мандат посланици: који изгубе бирачко право, који се за време трајања мандата приме државне или бановинске службе, и који за време трајања мандата раде са државом лиферантске послове (чл. 13). — Гласање за избор народних посланика врши се јавно и усмено по општинама, односно по гласачким местима, а по сталним бирачким списковима (чл. 15). — Земаљска кандидатска листа саставља се тако што се на челу листе означаје дан избора, а затим сезначи носилац земаљске кандидатске листе, па по томе имена и презимена, занимање и место живљења сваког појединог кандидата за све изборне јединице у држави. Испод имена сваког кандидата исписује се и име његова заменика. Затим се одвојено испишу имена двојице претставника те листе за Главни бирачки одбор и њихова два заменика, као и имена по једног претставника и једног заменика за гласачка места. Овако састављену листу предлаже најмање 30 предлагача, који морају бити правни бирачи, за сваки административни срез од половине укупног броја административних срезова у држави, но с тим да су ови административни срезови на територији бар две трећине бановина. Уз земаљску кандидатску листу предлагачи су дужни поднети суду писмену изјаву носиоца листе, сваког кандидата и сваког заменика кандидата да се прима кандидације. Сем тога се у тој изјави сви обавезују да ће, у свом политичком раду, чувати државну целину и радити за народно јединство, и да неће приступати верским, племенским и регионалним партијскополитичким удружењима. Потписи на овим изјавама морају бити потврђени од надлежног суда. Претставници за поједина гласачка места морају бити из општине у којој се врши гласање и уписани у њен стални бирачки списак (чл. 18). — Свака кандидатска листа мора имати најмање по једног кандидата у сваком административном срезу. Срески кандидати могу бити кандидовани највише у три изборне јединице, но морају бити везани за исту кандидатску листу. Једно лице може бити заменик среског кандидата такође само у три изборне јединице. Изабрани на више места изјасниће се у року од три дана кад се састане Народна скупштина који мандат задржавају (чл. 21). — Гласање на биралишту траје непрекидно цео дан, до шест часова после подне, а може се прекинути само у случају нереда с тим да се настави кад се ред поврати. За време гласања води се записник (чл. 50—51). — Кад се гласање сврши бележи се у

записник кад је завршено, колико је свега гласача гласало и све остало што се односи на ток избора. Овај записник потписују сви чланови одбора, а сваки од њих може одвојити мишљење и ставити примедбу (чл. 54). — На основу резултата избора Главни бирачки одбор утврдиће претходно која је кандидатска листа добила највећи број гласова (релативну већину), сабирајући све гласове које су добили сви кандидати везани за дотичну листу у целој земљи. По томе ће потврдити за посланике све носиоце оних земаљских листа које имају преко 50.000 гласова у целој земљи. Земаљској листи која је добила највећи број гласова у целој земљи доделиће се три петине укупног броја народних посланика, од онога броја који долази на све бановине. Тако ће од те три петине дравска бановина добити 17, савска 45, врбаска 15, приморска 14, дринска 24, зетска 20, дунавска 31, моравска 25 и вардарска бановина 27 мандата. Ови мандати деле се пре свега на оне кандидате, везане уз најјачу кандидатску листу, који у срезу или вароши у којој су кандидовани, према осталим кандидатима са те листе, имају највећи број гласова. Остатак од две петине мандата поделиће се: на дравску бановину 12, савску 30, врбаску 10, приморску 10, дринску 15, зетску 13, дунавску 21, моравску 16 и вардарску бановину 18 мандата. У оним изборним окрузима у којима збир гласова са свих осталих земаљских кандидатских листа износи мање него број гласова најаче земаљске кандидатске листе, овај остатак мандата делиће се међу све земаљске кандидатске листе, рачунајући ту и листу која је у тим изборним окрузима добила највећи број гласова. Ти мандати додељиваће се оним кандидатима, који у својим срезovima имају апсолутну већину палих гласова, и то редом према величини добивених гласова. Ако која земаљска кандидатска листа није добила у целој земљи ни 50.000 гласова, она неће учествовати при подели мандата (чл. 61). — Главни бирачки одбор води протокол о своме раду. Изабраним посланицима он издаје пуномоћства и стара се да им на време буду достављена (62-63). листу заједно са списком изабраних и оглашених народних посланика (чл. 64). — све жалбе против избора народних посланика шаљу се непосредно Народној скупштини, или преко Министарства унутрашњих послова, а жалбу може поднети сваки бирач и министар унутрашњих послова (чл. 65).²³⁶

Допунама из 1933. године било је предвиђено да немају право да бирају особе које су извршном пресудом осуђени на робију или заточење, или на строги затвор дужи од годину дана, док се не поврате у права

2) који су извршном пресудом осуђени на губитак часних права, за време док траје та казна

3) који су под стециштем

4) који су под старатељством

236 Чедомир Митриновић, Милош Н. Брашић, "Југословенске Народне скупштине и Сабори", Београд, 1937, стр. 399-400.

5) који су извршном пресудом осуђени на губитак бирачког права због изборних кривица.

Од 368 легалних посланичких места, њих 343 бирају се појединачним именовањем (избором), а само 35 скупним избором (плуриноминало или колективним листама). Тај колектив по правилу представљао су по правилу само два имена, свега у једном случају четири и у једном пет. За колико је од 1923. до 1935. порастао број становника, за приближно толико је већи и број чланова Народне скупштине (313 према 368, односно 370).

Избори од 1935. разликовали су се и од избора који су вршени у ранијем периоду (1920- 1927) пре свега у погледу кандидатуре. Раније су постојали изборни окрузи, сваки округ је био самостална изборна јединица према осталом окрузима.

По изборном закону свака изборна листа је морала имати бар по једног кандидата и заменика у свим срезовима и градовима државе којима је признато једно посланичко место. Та одредба је била донета 1931. Важила је и 1935. године. Међутим, одредба по којој је у свакој изборној јединици мора бити и одређени број предлагача ублажена на тај начин што је било довољно да кандидатску листу предложи по 30 бирача из половине изборних јединица раздељених у шест бановина.

Треће поглавље

Резултати избора

Јевтић је после избора примио велику групу новоизабраних народних посланика који су сматрали да је потребно да посете свога носиоца земаљске листе. Јевтић је том приликом говорио о будућем раду краљевске владе. Истакао је да је влада изашла пред народ са јасним и одређеним програмом, чијем се успешном остварењу могло приступити само уз прегалачку и родољубиву сарадњу народног представништва. Том приликом Богољуб Јевтић је демантовао све лажне гласове о кризи владе, као и о промени режима, који се злонамерно протурала са свих страна, којима је интерес да ометају нормалан развој и сређивање политичких прилика у земљи.²³⁷

237 "Јевтић изјављује да влада није у кризи и да неће бити промене режима", Политика, 17.05.1935, стр.1.

Активност опозиције била је врло велика. Они су аутомобилима који су им ставиле њихове присталице на располагање, превозили слабе и болесне на гласачка места. Дошли су и новинари из иностранства да извештавају о изборима.

Требало је имати у виду и да је Љуба Давидовић био једна од најугледнијих личности која се налазила на опозиционој листи. Знајући да Мачеку није лако да сузбије критику против себе, Љуба Давидовић је пред својим пријатељима на збору у Београду 29.04. уверавао своје истомишљенике како опозиција има споразум и програм рада и како је Влатко Мачек за заједничку државу. Остали чланови Удружене опозиције Мехмед Спахо, Јован Јовановић нису ни покушавали да уверавају своје бираче о политичким плановима и намерама Влатка Мачека, онако како је то чинио Љуба Давидовић, већ су према приликама и потребама наглашавали својим бирачима да је Мачек искрено за споразум и државне реформе у оквиру устава, било оне политичке, економске или социјалне. Иако Мачек није јавно истицао свој политички програм и није вршио агитацију, ипак је преко својих курира и најамљених људи ширио гласине да је против народног јединства и постојећег поретка, као и то да је против државне целине, распирујући племенску мржњу до максимума и приказујући Хрвате као народ који је обесправљен и експлоатисан.

Пароле и изборна кампања опозиције нису биле исте у свим крајевима земље, него су се разликовале од покрајине до покрајине ради постизања што већег успеха. У Савској бановини главна изборна парола опозиције тј. листе Влатка Мачека била је: „Хрвати на окуп“. „Ко не гласа за Мачека тај је издајник хрватског народа“. Ови избори су требало да покажу да се хрватски народ бори за своју слободу и самосталност. „Хрватски народ, треба да да Мачеку пуномоћје да пред Друштвом народа тражи слободу за хрватски народ“. У суштини целокупна изборна акција опозиционе листе на чијем челу се налазио Влатко Мачек била је уперена против државног и народног јединства за слободну и независну Хрватску, па чак и за Хрватског краља Мачека“. Ширили су се гласови да ће Мачек на изборима постићи огромну већину и да ће одмах након избора отцепити Хрватску од државе, и да је договорена комбинација са Италијом да ће таквој независној Хрватској Италија уступити Ријеку и Трст. Гласине су спомињале и да Мачек има помоћ страних сила, да Америка даје новац за отцепљење Хрватске и да ће у иностранству да се одлучи судбина избора. Тврдило се да на границама чекају мобилисане италијанска и мађарска војска које чекају да се избори окончају и да се онда пређу државне границе и да се помогне Мачеку у издвајању Хрватске из оквира Југославије. Светозар Прибићевић се спомињао као Мачеков саучесник, као човек који ће се вратити из емиграције у Загреб и да ће заједно са Мачеком прогласити хрватску републику, а да ће се затим Мачек прогласити за краља. Спомињан је и Анте Павелић који је требало да дође у Загреб да донесе хрватски новац (куна), да је војска разоружана у Хрватској, да су у Загребу и

Љубљани одреди немачке војске, као и да је католичанство угрожено од православља које се намеће из Београда.²³⁸

Политички представници који су били кандисовани на листи Влатка Мачека одржали су састанак у Загребу и на том састанку је одлучено да они неће присуствовати седницама народне скупштине до даљњег. Састанку нису присуствовали представници ЈМО јер нису послали своје кандидате у Загреб. Самим тим они нису ни потписали документ о неприсуствовању седницама Народне скупштине. Било је и неких других народних посланика који нису потписали тај документ, као на пример Душан Бошковић.²³⁹

Дана 02.06.1935. одржан је састанак Удружене опозиције у Загребу. Том приликом састали су се представници свих политичких група које су своје гласове дали Влатку Мачеку. На овом заједничком састанку донета је одлука о даљем држању Удружене опозиције. Договорено је да се не улази у Народну скупштину. Оно што је било карактеристично за овај састанак било је то да су издате две резолуције- једна је резолуција Удружене опозиције, а друга је резолуција Сељачко- демократске коалиције. Иако су и једна и друга резолуција износиле разлоге зашто не желе да уђу у скупштину, ипак су се ове две резолуције разликовале по тону на коме су писане. Резолуција СДК је била по тону знатно оштрија него резолуција Удружене опозиције. И у једној и у другој резолуцији постоје два дела , две ствари о којима је јавност морала да води рачуна. Ту је најпре моменат који третира однос Удружене опозиције према влади Богољуба Јевтића. У том погледу Удружена опозиција пуна је оптужби против владе, нарочито против начина на који је влада према тврђењу опозиције спровела изборе 05. маја. У декларацији се власт оптужује да има контролу над средствима јавног информисања и да поседује могућност да заштити своје интересе. На народу је да процени ко је у праву, а ко не. Дат је пример и Стјепан Радића који првобитно није желео у скупштину (апстиненција), али је касније ипак ушао у Народну скупштину, јер је увидео да се у парламенту тј, Народној скупштини води бурна политичка акција која омогућава да се исказе и задовољство и незадовољство. Спомињу се и незадовољни Срби који нису могли бити задовољни дотадашњом влашћу па су свој глас услед незадовољства дали Влатку Мачеку, јер су желели да се ситуација промени. Резолуцију су потписали: Љубомир Давидовић, Јован Јовановић, Влатко Мачек и Већеслав Вилдер.

“Политика” је навела и писање” Јутарњег листа” који је тврдио да се у Загребу као и у целој држави шире алармантне вести о некакво штрајку.²⁴⁰ О овом штрајку су издати и неки плакати који су позивали не само раднике већ и све пословне људе на штрајк.

238 “Пароле листе Мачека”, Политика, 15.06.1935, стр. 2.

239“ Посланици са листе Мачека неће присуствовати раду Народне скупштине”, Политика, 04.06.1935, стр.1.

240 “Др.Мачек демантује све гласоведа он има везе са алармантним вестима о штрајку у Загребу”, Политика, 02.06.1935, стр.2.

Тврдило се да су ови плакати штампани у великом броју и да су дистрибуирани по целој земљи. Мачек је писање штампе демантовао и тврдио да он са тим нема никакве везе. Неке информације до којих је власт дошла тврдиле су да се иза ових потеза крију екстремни елементи који су покушавали да изазову nerede и да створе што већу забуну. Ову акцију они су проширили ван Загреба, док су власти преузеле све мере да осујете евентуалне nerede.²⁴¹

Опозициони посланици који су били изабрани на листи Мачека, нису присуствовали седници Народне скупштине. Изузетак је био Абдулах Ибрахимпашић, изабран у срезу Бихаћком. Седници су осим изабраних посланика, изузев опозиције присуствовали и страни посланици на двору из Француске, Чехословачке, Румуније, Бугарске и Турске. Том приликом је привремени секретар извршио прозивку народних посланика и они који су били присутни предали су своја посланичка пуномоћја. На овој седници одабран је и верификациони одбор од 21 члана коме су била упућена сва посланичка пуномоћја са изборним актима ради верификације.²⁴²

Тврдило се да је у Приморској бановини највећи број присталица Влатка Мачека који подржавају његову антидржавну политику и непријатељства према народном јединству и државном поретку. Т у су биле и приређене од стране Мачекових присталица најжешће демонстрације против краља, државе, државне целине и народног јединства и истицане су пароле антидржавног карактера које су се могле поделити у неколико теза:

- цепање Југославије, -
- успостављање слободне Хрватске,
- Мачек хрватски краљ,
- протеривање Срба у Београд, -
- војска Павелића,
- хрватски златни и сребрни новац „куна”, који се растурао код лаковерног народа, као доказ да ће убрзо доћи независност самосталне хрватске државе и да је на свим Хрватима да на дан избора одлуче да ле ће изабрати самосталну хрватску државу или ће и даље остати потчињени Београду. Колале су приче и да је Павелић са војском наоружаних емиграната од 200 000 људи на италијанско- југословенској граници и да само чека да ако народ на изборима 05. маја да поверење Мачеку, да ће он умарширати у Југославију и прекинути све комуникације, заузети јавне зграде и жандармеријске постав, поубијати

241 Политика, Исто.

242 “Заседање народног претстаништва, Народна скупштина изабрана 5 маја одржала је јуче свој први састанак”, Политика, 04.06.1935, стр.1.

најистакнутије југословенске националне раднике и прогласити самосталну хрватску државу.²⁴³

У Врбаској и Дринској бановини шириле су се гласине које су требало да имају пре свега утицаја на исламски свет у ове ве бановине. Те пароле биле су везане за аутономију Босне са гувернером Мехмедом Спахом и одбрана ислама од надирања православља из Београда као непријатеља муслиманске вере, те да ће уколико победи валдина листа на челу са Богољубом Јевтићем, свим муслиманским женама бити наређено да скину фереџе и да ће све муслиманске школе бити затворене, те да ће сви муслимани морати прећи у православље.²⁴⁴

Опозиција се оптуживала да и на простору Дунавске бановине ради против државног јединства. Ширене су гласине нарочито међу националним мањинама, у првом реду немцима и Мађарима. Тврдило се да је Мачек за ревизију мировних уговора и да ће након његовог успеха на изборима доћи до уједињења Мађара који су живели у Југославији са Мађарском, а да ће део настањен Буњевцима бити придодат самосталној хрватској држави. Тврдило се да ће опозиција победити на изборима, да ће одмах преузети власт и да ће доћи до разграничења сасрбијеом, и да би Немци и Мађари стога требало да помогну опозицији. У Дунавској бановини главна агитациона парола опозиције била је споразум између Хрвата и Словенаца који би у з помоћ Италијана и Мађара добили своје самосталне државе, и на тај начин би де фацто напустили државну заједницу.²⁴⁵

У осталим крајевима агитациона парола је састојала се од тврдњи да је Мачек за заједничку државу, да је за братски споразум Срба, Хрвата и Словенаца, као и да би он након преузимања власти преузео низ мера за олакшавање тешке економске ситуације, кризе и побољшања народног стања. Опозиција је оптужена да у својој агитационој политици не штеди ни државно ни народно јединство, као ни социјални поредак. Тврдило се да опозиција делује без плана, да је састављена од разнородних елемената, да се њене пароле крећу од анархистичких до ултрамонархистичких све са циљем да своје планове спроведу у дело. Сматрало се да је то све већ унапред смишљено и да се ради по унапред припремљеном сценарију, те да то нема везе са различитим политичким групацијама које су биле под сводом Удружене опозиције. Опозиција је оптуживана да прети убиством противничким кандидатима, да врши како физички тако и психички терор, да прети да ће спалити куће, сточну храну, да ће тровати и убијати домаће животиње.²⁴⁶

243 “У Приморској бановини агитовало се антидржавним паролама”, Политика, 15.06.1935, стр 2.

244 “У Дринској и Врбаској бановини убачене су сепаратистичке и верске пароле”, Политика, 15.06.1935, стр.2.

245 “У Дунавској бановини агитовало се да је Мачек за ревизију уговора о миру”, Политика, 15.06.1935, стр. 2.

246 “Изборни терор опозиције”, Политика, 15.06.1935, стр 2.

Писало се да опозиција на бирачка места излази у већим групама, да тамо дочекују и прете лицима за које мисле да ће гласати за листу коју је предводио Богољуб Јевтић. Њих су називали плаћеницима, издајницима и другим погрдним именима. Неке од владиних присталица су премлаћивали, а неким су и имовину палили.²⁴⁷

Власт је забранила да се иде у већим групама на гласање, али су присталице опозиције остале неме и аову одлуку. Они су од раног јутра у масама ишли по својим местима, носећи племенске заставе и певајући сепаратистичке песме. Улазили су у домове људи за које су претпостављали да ће гласати за владину листу и претили су им смрћу, уништавањем имовине и физичким малтретирањем. Агитовало се тако да је Мачек представљен као једини који је могао да избави људе из овакве ситуације и да за њега треба гласати.²⁴⁸

Државна власт је у оваквој позицији имала две могућности: или да поступи онако како је поступила, па да интервенише оружаном силом само у случајевима крајње нужде или да поступи строго формално по закону и да интервенише свуда свуда где је био повређен законски пропис и употреби оружје кад год се укаже случај предвиђен законским правилима и прописима о вршењу жандармеријске службе. Влада је одабрала овај први пут, пут помирљивости и толеранције, јер је била убеђена и чврсто је веровала у јединство југословенског народа.²⁴⁹

Власт је оптуживала опозицију да злоупотребљава добру вољу владе и настоји да оствари своје политичке циљеве. Сматрали су да добру вољу владе тумаче као слабост коју треба искористити.²⁵⁰

У појединим местима Приморске и Савске бановине примећене су пароле: „ Доле краљ, доле Југославија” и “Смрт онима који гласају за Јевтића”.²⁵¹

Владин одговор јр био жесток. Она је била спремна да делује против свих оних који су покушавали да доведу у питање основне постулате народног и државног јединства. Влада је била спремна да гарантује јавни ред и мир, личну и имовинску сигурност у држави. Јер, по речима саме владе ићи даље преко дотадашњих граница значило би не само дозволити рушилачке намере опозиције, него чак и заједно са њом поткопавати и рушити темеље државе. Поставила се граница преко које се није смело

247 “Присталице опозиције ишле су у групама на гласање”, Политика, 15.06.1935, стр.3.

248 “Држање опозиције на изборима”, Политика, 15.06.1935, стр 3.

249 “Две алтернативе државне власти”, Политика, 15.06.1935, стр. 3.

250 “Политика владе није наишла на разумевање на другој страни”, Политика, 15.06.1935, стр. 3.

251 “Напади на органе власти на дан избора”, Политика, 15.06.1935, стр.3.

прећи, нису били могући никакви компромиси, нити се такво стање више могло толерисати.²⁵²

“Политика “преноси говор министра унутрашњих послова Велимира Поповића који је коментарисао опозицију за време избора: “Краљевска влада неће се устручавати као што ни до сада није чинила, да предузме нејенергичније мере против свих оних који својим поступцима буду покушали да доведу у питање основне постулате народног и државног јединства, јавни ред и мир, личну и имовну безбедност у земљи”.²⁵³

Љотић је спроводио агитацију под именом које законом није одобрено. Проводио је агитацију и пропаганду под називом Југословенски народни покрет Збор, а издавао је и свој лист Отаџбину као орган Југословенског народног покрета Збор. По прописима закона о удружењима, зборовима и договорима ниједно друштво ни организација није могла деловати док год није била пријављена и одобрена од стране надлежних институција. Љотић није власти пријавио свој политички покрет при чему је власт могла сваку акцију овога покрета забранити. Међутим, власт не само да није искористила своје право да забрани рад Збора, већ је и након избора толерисала издавање њиховог листа Отаџбина.²⁵⁴

Једнаку толеранцију показала је влада влада је показала и према носиоцу неodobрене земаљске листе Живку Топаловићу и његовим пријатељима и истомишљеницима који су одржали велики број агитационих зборована и врло опсежно тим приликама излагали свој политички програм тражећи чешће заштиту од власти против комуниста и других радничких организација које су показивале било лично непријатељство према Живку Топаловићу, било његовој партији и политици. У свим тим случајевима изашло се у сусрет захтевима социјалиста јер им је указана законска заштита и слобода збора и договора чак и тамо где та заштита није била тражена.

Краљевска влада није ометала рад и политичку делатност организације „ Југословенска акција” иако ова организација по закону о удружењима , зборовима и договорима није била одобрена ни као политичка странка ни као политичко друштво. Наиме било је познато да су и Југословенска акција и Бојовници за време изборне кампање вршили политичку делатност и политички утицај неометано. Влада је очекивала да ће и са супротне стране наићи на политику помирљивог духа и на исту предусретљивост у заједничким напорима за добро целокупног народа и државе.

252 “Влада се неће устручавати да примени најенергичније мере”, Политика, 15.06.1935, стр.3.

253 “Министар унутрашњих дела поповић изнео је у своме говору да је опозиција за време избора вршила терор”, Политика, 15.06.1935, стр.1-2.

254“ Министар унутрашњих дела поповић изнео је у своме говору да је опозиција за време избора вршила терор”, Политика, 15.06.1935, стр.1.

Свештеници како православне, тако и католичке цркве оптуживани су да раде за интересе опозиције и да су изашли из делогруга свог духовног позива. Оптуживани су да су заслепљени мржњом према свему што је југословенско, да су доказани непријатељи државног поретка и народног јединства, они сечак нису устручавали ни да политичке паролe истичу у црквама. Извесни православни свештеници присталице Светозара Прибићевића са крстом у руци благосиљали су народ агитујући за листу Мачека.²⁵⁵

Влада је одговорила опозицији на њене оптужбе следећим тврдњама: Није тачно да је влада постављала само своје људеза председнике бирачких одбора у намери да преко њих дође до повољних изборних резултата на штету опозиције и да је у многим случајевима преко ових председника бирачких одбора фалсификована народна воља у корист владиних кандидата. Наиме, председнике бирачких одбора је постављао Државни одбор, а не влада и за ову дужност су изабрана лица из свих друштвених редова, без обзира на њихову политичку припадност. Даље власт тврди да су оптужбе опозиције у том смислу у потпуности неосноване јер је на изборима било међу представницима бирачких одбора и велики број оних који су не само гласали отворено за опозицију већ и активно и јавно за њу и агитовали. Наведени су и примери: срез Јастребарски, на гласачком месту у Крупњу, Рудолф Бабић председник бирачког одбора у Великом Трговишту, Чепуна Рудолф, гласачко место у Ђелековцу и многи други примери са биралишта.²⁵⁶

Према подацима Главног бирачког одбора за листу Богољуба Јевтића добила је поверење 1 746 982 бирача, а у листу влатка Мачека гласало је 1 076 345 бирача. Јевтић је добио 60,64%, а Мачек 37,36% гласова. Уписаних бирача било је 3 908 313 а од тога је гласало 73,72%.²⁵⁷

Из овога проистиче да је већину гласова које је добио Мачек проистекла из већине хрватских бирача уз помоћ опозиције коју су предводили представници србијанске опозиције под вођством Давидовића, ЈМО под вођством Мехмеда Спахе, као и припаници самосталних демократа, савеза земљорадника и чланова југословенске народне странке Светислава Хођере.²⁵⁸

И према овоме и према прописима устава и изборног закона, власт је сматрала да Мачек не може добити мандат хрватског народа, пошто је он на изборима изабран за посланика југословенског народа, а не само хрватског народа. Такође власт је заступала став да на основу статистичких података за ХСС и Мачека је гласало 400 000 до 500 000

255 "О акцији извесних свештеника католичке цркве и православне цркве", Политика, 15.06.1935, стр. 3.

256 "И многи председници бирачких одбора недопуштено су радили за опозицију", Политика, 15.06.1935, стр.4.

257 "Изборни резултати", Политика, 15.06.1935, стр. 4.

258 "Како су распоређени гласови са листе Мачека", Политика, 15.06.1935, стр. 4.

припадника хрватског народа. Осим тога имало се у виду и да је на простору Савске бановине било доста срезова где је српско становништво чинило већину и да је у овим срезовима Мачек однео победу са својом листом. То су били: Пакрац, Костајница, Глина, Вргин Мост, Слуњ, док је пак владина листа на чијем челу је био Богољуб Јевтић добила већину у срезовима где је хрватско становништво било у већини, као што су: Сушак, Крк, Сењ, Кастав, Перушић, Раб, Госпић.²⁵⁹

Народни посланик Јанко Барићевић је у свом говору напао меморандум који је упутио загребачки надбискуп Антон Бауер. Барићевић је истакао да није истинит ни милионити део онога што је у меморандуму исказао Антон Бауер, дакле да није е било никаквих безакоња, насиља и осталог. Истакао је да није тачн ани констатација да је хрватски народ био гањан, пребијан и изубијан онако како никада није био у својој историји. Осврнуо се и на политичку делатност Љубе Давидовића за кога је рекао да се удружио са групом која је желела да подрије темеље државе и која ради н ањеном уништењу.²⁶⁰

Након што је завршена дискусија о верификацији мандата, примљен је и извештај верификационог одбора. О мандатима за која нису поднета пуномоћја није ништа било дефинитивно решено. Изабрани народни посланици су положили заклетву. За председника Народне скупштине изабран је Стеван Ћирић, а за подпредсенике: Фрањо Маркић, Воја Лазих и Јосип Рожек.²⁶¹

“По конституисању народне скупштине и после седнице краљевске владе која је одржана данас (20.06) у 18 часова, председник владе и министар иностраних послова Богољуб Јевтић поднео је вечерас у 19:30 краљевском намесништву оставку владе , да би се круни пружила могућност процене парламентарне ситуације ради сходних одлука. Оставк аје уважена с тим да влада отправља(врши) послове до образовања новог кабинета.²⁶²

Министар Стеван Ћирић пошто је био изабран за председника народне скупштине, поднео је оставку на положај министра просвете. Извршена је и реконструкција владе. Указ о овој реконструкцији гласи: „ У име његовог величанств акраља Петра II по милости божјој и вољи народној краља Југославије, Краљевски намесници уважавајући оставку коју је поднео министар просвете Ћирић Стеван и стављајући га на расположење, на предлог председника министарског савета и министра иностраних послова, постављају -

259 “Постоји само југословенски народ са три племенске гране истог стабла”, Политика, 15.06.1935, стр. 4.

260 “Како су распоређени гласови са листе Мачека”, Политика, 15.06.1935, стр.4.

261 “За председника Народне скупштине изабран је Стеван Ћирић”, Политика, 20.06.1935, стр.2.

262 “Оставка владе Богољуба Јевтић”, Политика, 21.06.1935, стр.1.

за министра социјалне политике и народног здравља др. Хасанбеговић Авду, министра без портфеља,- за министра просвете др. Марушића Драгу, министра социјалне политике и народног здравља. Председник министарског савета и министар иностраних послова нека изврши овај указ 19. Јуна 1935, Павле с.р, др. Станковић с.р, др. И.Перовић с.р. Председник министарског савет аи министар иностраних дела Б.Јевтић с.р²⁶³

Оставка владе је навела водеће политичке људе да брзо делују. Након што је Богољуб Јевтић поднео оставку кнез Павле је започео преговоре са водећим политичким личностима,. Кроз његов кабинет прошли су и бивши председник владе Јевтић као и предводник листе Удружене опозиције Влатко Мачек. Наредног дана кнез Павле је примио и друге истакнуте прваке: Николу Узуновића, Љубомира Давидовића и Ацу Станојевића. Вредна помена је и изјава коју је Влатко Мачек изнео приликом интервјуа париском листу Авас:” Позван од кнеза намесника, дошао сам у Београд и ту нашао спонтан и срдчан пријем како од становништва, тако од прјатеља и сарадника , којим сам врло задовољан. У мојим разговорима са кнезом намесником и са генералом Петром Живковићем отворено и искрено уложио сам своје мишљење о томе како да се створи једна нова атмосфера и преко тога једна нова ситуација у којој ће се моћи решавати и дефинитивно решити наша унутрашња питања у првome питању хрватско питање. Разговори са мојим српским пријатељима показују да је наше велико дело узајамног зближавања и уже сарадњена најбољем путу.“²⁶⁴

Мачек је након пријема код кнеза намесника отпутовао у Загреб. У Београду је боравио два дана. Када се вратио у Загреб био је дочекан од стране 5000-6000 Загрепчана. Велики публицитет у новинама дат је доласку Влатка Мачека у Београд. Избор кнеза Павла за новог председника министарског савета пао је на Милана Стојадиновића, човека који је био министар финансија у влади Богољуба Јевтића.²⁶⁵

Мандатар круне Милан Стојадиновић, министар финансија у оставци започео је разговоре и преговоре око састава своје владе. Стојадиновић је добио мандат за састав нове владе после ширег консултовања на двору о политичкој ситуацији. Када су започели разговори о састављању нове владе први политичар кога је примио Милан Стојадиновић био је Мехмед Спахо. После Спаха редом су долазили Марко Кожул, Људевит Ауер, Антон Корошец. Био је и Већеслав Вилдер бивши народни посланик сељачко-демократске коалиције. Такође и Аца Станојрвић је био на консултацијама код Милана Стојадиновића. Учествовање Аце Станојевића у развоју политичке кризе био је знак да се за владу на чијем челу би био Милан Стојадиновић ангажују пријатељи Аце Станојевића

263 "Оставка владе Богољуба Јевтића", Политика, 21.06.1935, стр.1.

264“ Изјава Мачека дописнику Аваса”, Политика, 23,06.1935, стр.1.

265 “Мандат за састав нове владе добио је Милан Стојадиновић”, Политика, 24.06.1935, стр.1.

који су били чланови Главног одбора радикалне странке, чији су представници у влади били Бобић, Јанковић, Станковић и Комненовић који су били народни посланици.²⁶⁶

Нова влада је положила свечану заклетву у згради председништва владе. Сам чин полагања заклетве трајао је око 20- так минута.²⁶⁷

Загребачка политичка јавност је са задовољством примила вест о промени на челу владе у Београду и чињеницу да је нови председник владе Милан Стојадиновић. Сматрало се да је то у ствари први корак ка скором уређењу унутрашње ситуације на којој је Мачек инсистирао када је боравио у Београду на консултацијама са кнезом Павлом. Загребачка Вечер доноси опширан приказ о дочеку Мачека након повратка из Београда, а Обзор доноси на првој страници политичку ситуацију као и вести београдских листова о саставу нове владе у којој се налазе и Мехмед Спахо и Антон Корошец.²⁶⁸

После оставке владе на чијем челу је био Богољуб Јевтић могло се одмах претпоставити да оставка владе није само обична формалност уобичајена после конституисања новоизабране скупштине, већ да ће отварање кризе бити искоришћено да се изврши најшира консултација свих релевантних политичких чинилаца да би се испитала ситуација. Криза је започета 20.06. када је Богољуб Јевтић поднео оставку целог кабинета. Одмах након тога на позив првог намесника кнеза Павла дошли су у аудијенцију председници Сената и Народне скупштине Љубомир томашић и Стеван Ђирић. Позив за аудијенцију упућен је Влатку Мачеку и он је 21.06. увече био у Београду. У аудијанцији која је одржан акод кнеза Павла, Мачек је изложио своје гледиште на главне државне унутрашње проблеме, као и на новонасталу политичку ситуацију. Сматрало се да да је сама оставка Јевтићеве владе не само уобичајена парламентарна пракса већ и логична последица развоја догађај акоји су уследили након избора. Мачек је по повратку у Загреб истакао да је у Београду чврсто бранио своје погледе о решавању државних проблема и да нема намеру да се попусти Београду.²⁶⁹

Милан Стојадиновић дошавши на чело владе истакао је да је криза владе изазвана развојем прилика унутрашње политике срећно окончана након што је дошло до најширег консултовања представника свих политичких група од стране кнеза Павла. Нова влада образована је у духу смиравања и стишавања политичке кризе и у њеном саставу били су не само чланови претходне владе већ и политичари који су раније били у опозицији или су се чак налазили по страни и нису улазили у политичке чарке. На овај начин нов авлада хтела је да добије што ширу базу за успешније политичко деловање. Стојадиновић је

266 "Присталице главног одбора бивше радикалне странке", Политика, 25.06.1935, стр.1.

267" Заклетва нове владе", Политика, 25.06.1935, стр.1.

268 "Како је Загреб примио нову владу", Политика, 25.06.1935, стр.4.

269 "Развој кризе", Политика, 25.06.1935, стр.4.

истакао и да намерава да поштује политику својих претходника, да ће Југославија и даље бити верна својим савезницима у оквиру Мале Антанте и Балканског пакта, као и да у Француској види свог највећег савезника у погледу великих сила. Југославија ће тежити и да сарађује на што бољим међународним споразумима, затим на економском подизању Европе, а нарочито на учвршћивању мира који је и те како потребан свим народима у Европи.²⁷⁰

Након избора ЈМО је напустио изборно партнерство које је имао са другим члановима Удружене опозиције да би потражио сарадњу са представницим арадикала који су било окупљени око Главног одбора и СЛС-а. Представници Удружене опозиције из Србије, тешка срца су прихватили предлог ХСС за бојкот Народне скупштине. Сматрали су да ће тај потез разочарати њихове присталице јер је предизборна кампања била жестока. Ипак став да је треба и даље сарађивати са СДК је учинио своје и Удружена опозиција се одлучила за апстиненцију. Требало би имати у виду да је ово био и нов начин политичке борбе, са којим се опозиција из Србије до тада у политичкој пракси и није користила.²⁷¹

Након избора незадовољни представници опозиције су упутили су жалбе Главном бирачком одбору и првом намеснику кнезу Павлу. Ове жалбе је подржао и загребачки бискуп Антун Бауер. Поред Мачека који је био носилац листе удружене опозиције, протесте Главном одбору су упутили и представници друге две листе које су учествовале на изборима, Божа Максимовић и Димитрије Љотић.²⁷²

Избори су показали да и поред свих владиних покушаја притисака и убеђивања није било могуће обезбедити апсолутну већину, и на тај начин озваничити мандат који је влада требало да добије од народа за даљи наставак спровођења своје политике. Ако се узме у разматрање чињеница да је на изборима апстинирало преко милион гласача, као и да је листа Удружене опозиције добила преко 1 000 000 гласова, онда се са пуним правом може рећи да је влада на изборима прошла знатно лошије него што је очекивала да ће проћи. Народ је добро проценио да не пролази стара политика са новим људима. За разлику од владе, опозиција на изборима није могла да обећа никакав социјално- економски план и решење за државну кризу, изузев обећања о демократизацији политичког живота.²⁷³

Број од преко милион бирача који нису гласали за владину листу показује да они и поред силних претњи и притисака да гласају за владину листу то ипак нису учинили, иако су ризиковали да буфу означени као антидржавни елементи или да изгубе посао. Такође,

270 "Изјава председника владе Стојадиновића", Политика, 25.06.1935, стр.5.

271 Мира Радојевић, "Удружена опозиција 1935 - 1939", Београд, 1994, стр. 41.

272 Todor Stojkov, "Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929- 1935", Beograd, 1969, str.312.

273 Todor Stojkov, "Vlada Milana Stojadinovića 1935 – 1937", Beograd, 1985, str.11.

мора се имати у виду чињеница да је велики број гласова које је влада добила на изборима дошао од бирача који су били застрашени губитком својих радних места. Дакле они нису гласали за владину листу због њеног програма. У број од преко милион апстинената мора се урачунати и велики број присталица Г.О НРС и СЛС који су бојкотовали петوماјске изборе.²⁷⁴

Законом је било предвиђено да посланици који су изабрани на изборима 05.05.1935. предају своја пуномоћја на дан кад је указом скупштина требало да буде сазвана 03.06.1935. То су учинили посланици који су били изабрани на листи председника владе Богољуба Јевтића, док су изабрани посланици са листе коју је предводио Влатко Мачек одлучили да бојкотују рад нове скупштине.²⁷⁵

Избори за Народну скупштину 1935. год су били шести по реду избори у заједничкој југословенској држави. Претходни избори су извршени 1920, 1923, 1925, 1927 и 1931. године. Ови избори су за основу имали два сасвим различита изборна система: један који је био установљен законом од 03.09.1920., а други законом д 10.09.1931. Првобитни закон је измењен 27.06.1922, а последњи, важећи закон делимично је модификован 24.03.1933. Од шест скупштинских избора извршених у уједињеној држави само су три имала истоветну правну подлогу (избори од 1923, 1925 и 1927 год.). Сви други избори су се у суштини или у детаљима разликовали од осталих по правним нормама по којим асу вођени. Код избора 1935. год. закон сев базирао на принципу једне земаљске кандисатске листе и на тај начин је у ствари целу државну територију сматрао као једну збирну, укупну изборну јединицу. Само као делови државе долазе у обзир бановине и изборни окрузи приликом додељивања мандата. Срезови, као и неки нарочито означени градови представљали су основне изборно-територијалне јединице. Они су као такви бирали посланике везане за земаљску кандидатску листу.²⁷⁶

У изборним системима до 1927. год. била је меродавна подела на судске округе, од 1931 год. изборна територија се равнала са политичко-управном територијом. Окружни судови нису више играли никаву улогу у изборима, јер су ту сада учествовали срески судови и један заједнички Касациони суд. Територијална надлежност ових судова била је једнака територијалном подручју општеуправних власти. Изборна територија није остала иста на изборима 1935, као 1931, јер су 1935. сви срезови добило по једног посланика, док 1931. То није био случај. Током избора 1931. Нису постојали изборни окрузи. Саме изборне радње су се обављале по најужим територијалним јединицама, општинама, али где су општине биле велике, оне су биле подељење на гласачка места. Ова гласачка места су

274 Todor Stojkov, "Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929- 1935", Београд, 1969, стр.313.

275 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, погл. XXVI

276

биле чисте изборне територијалне фракције. Оне су постојале и по ранијим изборним системима. Пошто је број бирача стално растао, тако је и растао број бирачких места-1931, било је 6 600 бирачких места. А 1935. 6 974 бирачка места. У периоду од 1920 до 1935 створено је више од 1800 гласачких места.²⁷⁷

По изборном закону свака изборна листа је морала имати бар једног кандидата и заменика у свим срезovima и градовима којима је признато једно посалничко место. Та одредба закона из 1931. год. остала је непромењена и 1935.год. Сваки нови избори показивали су пораст у броју бирача према претходним изборима, јер је 1931. год. било уписано 3 483 349 бирача, а 1935 на изборима је било уписано 3 914 945 бирача.²⁷⁸ Од 1923 до 1935 бирачко тело се умножило за једну четвртину, од 1920 за више од једне трећине.²⁷⁹

Користећи речник апсолутних бројева, на основу дате статистике да се уочити да је у Дравској бановини било мање гласача који су изашли на изборе у односу на 1931. годину.²⁸⁰ Избори из 1935. год. показивали су да је процентуално учешће бирача било 73,6%, скоро исто као и 1923. год. када је на изборе изашло 73,7% бирача.²⁸¹ На изборима 1935. год. већина гласова је распоређена између листа Богољуба Јевтића и Владимира Мачека. Јевтићева листа је добила нешто преко 3/5 свих гласова (60%), а листа Влатка Мачека нешто испод 2/5 (40) гласова. Листа Влатка Мачека имала је апсолутну већину у Савској и Приморској бановини, а листа Јевтића у свим осталим укључујући и београд. Већина Јевтићеве листе није једнака. Она се мењала у бановинама – од 54% (Врбаска), до 84%(Вардарска) и скоро исто толико Дравска бановина. Листа коју је предводио Богољуб Јевтић имала је надпловичну већину у 245 срезова, односно градова, а листа Влатка Мачека у сто срезова (градова). У те срезове, односно градове улазили су и ни срезови, односно градово који су бирали више од једног посалника.²⁸²

277Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, стр.7. погл. VI

278 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, стр.13, погл. XII

279Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, погл. XIII

280Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, погл. XVI

281 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, стр.16. пог. XV

282 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, стр.19, пог. XVIII

Најмање срезова је придобила Јевтићева листа у приморској бановини- свега три са најнижом надполовичном већином. Свуда је иначе имала више срезова, са различитом релативном снагом. Мачекова листа је у Дравској, Зетској и Вардарској бановини имала већину у само једном срезу (у Вардарској бановини са преко 80% гласова, а у Врбаској и више од трећине). Листа Богљуба Јевтића добила је апсолутну већину мандата у свим бановинама, а у Београду свих пет мандата. Листа Мачека учествовала је при подели мандата у свим бановинама (али не и у свим изборним окрузима). Њена најјача снага била је у Савској и Приморској бановини. Тамо је добила више од половине свих својих мандата (37 од укупно 66 мандата). Најјаче се Мачекова листа афирмисала у Дунавској, Дринској бановини по броју гласова, а у Врбаској и Дунавској по броју мандата.²⁸³

Од 66 посланика који су били изабрани на Мачековој листи у целој држави, њих 13 је изабрано са мање од 505 гласова, а 53 оних који су имали апсолутну већину гласова у срезу. Међу њима је највише оних који су имали скоро 100% већину. Од 302 посланика на Јевтићевој листи, њих 136 је изабрано захваљујући или туђим гласовима (гласовима других кандидата са исте листе) или изборној аритметици. Апсолутну већину постигло је њих 166 и то у значајним изборним јединицама. Највише Јевтићевих посланика је изабрано са 50 до 60% гласова, затим са 40 - 50% гласова и најзад са 60-70% гласова.²⁸⁴

Народни посланици који су изабрани 05.05.1935. требало је да предају своја пуномоћја на дан када је указом била сазвана Народна скупштина (03.06.1935). Тог дана су дошли и предали пуномоћства само посланици изабрани на земаљској листи Богољуба Јевтића. Посланици изабрани на листи Мачека одлучили су да апстинирају. Током времена јавило се њих 16 који су ипак предали своја пуномоћства и на тај начин су ушли у Народну скупштину. Одмах по доласку у Народну скупштину започело је груписање народних посланика и образовано је сукцесивно неколико парламентарних клубова. Опредељење народних посланика по фракцијама није било стално, већ је ту било и разних прелажења и напуштања посланичких група. Током времена искристалисало се девет клубова народних посланика. Њих је у суштини било осам јер је тзв. Клуб скупштинске већине није постојао као самосталан клуб већ као потпора клуба Југословенске радикалне заједнице. Најјачи је по снази био Клуб Југословенске радикалне заједнице са 176 чланова, а са гласовима клуба већине то је било укупно 184 гласа. Земљораднички клуб је такође сарађивао са Клубом Југословенске радикалне заједнице, тако да је то стварало компактну скупштинску већину од 194 народна посланика.²⁸⁵

283 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935 стр. 20, погл. XIX

284 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, стр. 22, погл. XXI

285 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину извршених 5. маја 1935, стр. 27, погл. XXVI

Политика преноси и важну чињеницу да је формирана нова политичка организација-Југословенска радикална заједница. У ту заједницу је ушао део радикала око Главног одбора НРС, као и СЛС Антона Корошца и ЈМО Мехмеда Спахе. Нова политичка странка требало је да буде пријављена министарству унутрашњих послова као Југословенска радикална заједница или унија. Значајно је и то да су предводници нове политичке странке још током 1934. преговарали са Богољубом Јевтићем. Предлагано је да се створи и опозициона групација коју би чинили политичке странке чије би вође били Љуба Давидовић, Јован Јовановић и Влатко Мачек. Ово би била нека врста противтеже Југословенској радикалној заједници и на тај начин би дошло до стварања двопартијског система какав је био распрострањен у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама.²⁸⁶

Пет посланика који су изабрани на листи Удружене опозиције, а били су чланови странке Мехмеда Спахе упутили су скупштини своја пуномоћја.

Београдски део Удружене опозиције сматрао је да је уклањање Богољуба Јевтића са положаја председника владе, и долазак Милана Стојадиновића на његово место у ствари бољитак, јер је по њиховом мишљењу наступило извесно одахнуће у политичкој јавности којој је било доста игара око избора. Опозиција је сматрала да су се догађаји издешавали исувише брзо у последње време: пад Узуновића, долазак Јевтића и као први политички акт пуштање Мачека из затвора, затим избори 05. маја, избор носиоца листе Јевтића за вођу “клуба”, криза владе Јевтића, долазак Мачека и консултовање за време кризе.²⁸⁷

Скупштина је 19.06.1935. извршила избор сталног часништва, па је за председника Народне скупштине био изабран Стеван Ђирић, за потпредседнике изабрани су Фрања Маркић, Војислав Лазић и др. Јосип Режек, а за секретаре били су изабрани Мустафа Мулалић, Анте Ковач, Драган Дамић, Милан Баџак и Новица Поповић.²⁸⁸

Приметно је било да је постојало више посланичких клубова који су током времена појавили. У Народној скупштини постојало је девет, односно осам посланичких клубова јер тзв. Клуб скупштинске већине није постојао као самостални клуб већ је у ствари био потпора Клуба Југословенске радикалне заједнице. Њега су пре свега сачињавали сви чланови поменутог клуба и посланици који формално нису били чланови странке, па према томе нису били ни чланови Југословенске радикалне заједнице.²⁸⁹

286 "Стварање Југословенске радикалне заједнице", Политика, 27.06.1935, стр.1.

287 "Гледиште београдског дела опозиције", Политика, 29.06.1935, стр.3.

288 Чедомир Митриновић, Милош Н. Брашић," Југословенске Народне скупштине и Сабори", Београд, 1937, стр.409.

289 Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије извршених 5 маја 1935, Београд, 1938, стр.27, пог. XXVI

Закључак

Краљевина Југославија је свој пут започела као парламентарна монархија, затим је увођењем диктатуре парламентаризам стављен ван закона, да би након смрти краља Александра под регентским режимом парламентаризам поново оживео до слома југословенске државе.²⁹⁰

У системима представничке демократије парламентаризам се заснива на изборима. За избор посланика у парламенту задужени су грађани, јер грађани као учесници изборног процеса имају могућност да непосредно утичу на образовање политичких институција. Једно од начела на којима почива положај парламента јесте начело изборности, јер је изборни систем инструмент остваривања начела изборности. Устав је тај који дефинише изборне принципе и основна правила избора јер омогућује грађанима као носиоцима суверености у политичкој заједници да конституишу представничко тело јер је оно репрезент грађана. Избор парламента зависи преваходно од три фактора:

1. Материјално и процесно изборно право
2. Математичко правило које служи за прерасподелу мандата
3. Техничка правила за спровођење избора.²⁹¹

Тридесетих година широм Европе приметан је тренд слабљења демократије и јачања ауторитарних режима који су у политици чврсте руке видели решење друштвених, политичких и привредних проблема.

Разлика између федерације и конфедерације је та што је у веза која постоји у федерацији много чвршћа, приснија и тешња у односу на везу у конфедерацији јер ту нема више посебних, суверених држава. Сви атрибути власти у федерацији припадају самој власти, а не њеним деловима, јер они пре свега немају међународно- правну одговорност.²⁹²

Једна од карактеристика федеративног уређења је то да власт припада заједници, а не деловима. Заједница има улогу правне личности и она тј. федерација је та која

²⁹⁰ Hrvoje Šapo, "In company with offerenders from the neighborhood: polity of the the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes 1918- 1941", Review of Croatian history Vol.9, No.1, veljača, 2014, p.115.

²⁹¹ Mirjana Pajvančić, "Parlamentarno pravo", Beograd, 2008, str.11.

²⁹² Драган Батављевић, "Федерализам као облик државне организације да или не?", Гласник права VIII, 2017 (2), стр.126.

представља своје чланове у међународним односима. Дакле она поседује сва три атрибута спољне суверености, има улогу у дипломатском представљању, право да објави рат и склапа мир, право закључивања међународних уговора.²⁹³

Једно од важних обележја репрезентативне демократије јесу периодични избори. На крају сваког периода гласачи имају могућност да награде политичаре на власти или да их замене изазивачима.

Новине су постале важно средство политичког информисања посебно у наше време. Оне трагају за свим оним што представља уобичајен, свакодневни живот у заједници и у потпуности га осликава и организује на начин својствен тој заједници, јер новине одржавају дух времена у коме су настале. Пре свега новине нам пружају увид у све активности које се у једној заједници одвијају и наговештаја промена до којих ће доћи у заједници. Право на информисање је једно од основних људских права које је осигурано у свим демократским друштвима. Новине које су коришћене су “Политика”, “Правда и “Време”. Нажалост, није било довољно сачуваних примерака бројева новина “Правда” и “Време”, тако да се у раду највише цитирала “Политика”. Новине су веома значајно средство информисања јер оне пружају увид у једно доба, начин тадашњег живота и размишљања, оне пишу о политици, друштву, култури. Наведене новине су имале највећи тираж и самим тим су биле веома читане у Краљевини Југославији. Треба имати у виду да су чланци највише пажње посвећивали владиној изборној пропаганди и њеном предизборном програму.

Када се говори о новинама, пре свега о “Политици” требало би имати у виду да је “Политика” сведок једног времена, једне епохе. Захваљујући тој чињеници многе генерације су стасавале уз њу, што је било веома значајно јер са на основу читања “Политике” обликовало мишљење. Новине као средство јавног информисања служиле су за обезбеђивање потребних информација у Краљевини Југославији. “Политика” је пратила све важне политичке аспекте везане за саме изборе. Писала је о свим важним догађајима од општег и националног интереса. Њени чланци заслужују дубљу анализу, јер је ово ипак специфичан период након смрти краља Александра, када се радило о даљој будућности земље. “Политика” је преносила све владине предизборне кампање где су претресана питања од јавног значаја. Карактеристика писања “Политике”, била је чињеница да је највећи простор у предизборној кампањи био посвећен влади и њеној политици. Листа Удружене опозиције није добила пуно простора у новинарским чланцима. Ипак је ово био период када је влада под својом контролом имала сва средства јавног информисања која је користила максимално. Требало би имати у виду да је то остатак шестојануарске диктатуре, у опште узевши то је био принцип који се јављао у недемократским и ауторитативним друштвима. Опозиција није добила могућност да пропагира свој политички програм, што доводи до закључка да за данашње стандарде тадашња штампа

293 Драган Батављевић, н.д., исто.

није била ослобођена притиска одозго, који онемогућава сваке праве новине да делују у духу правовременог обавештавања јавности уз могућност да се чује и она друга страна која није на власти.

Током периода владавине краља Александра “Политика” је сматрана за главни медиј који утиче на формирање мишљења у држави. Без обзира на прокламовану неутралност “Политика” је скоро увек подржавала политичку линију краља Александра и званичника југословенске владе. На тај начин су најпрестижније новине у Краљевини Југославији биле потчињене главној политичкој линији краља Александра и владајућих кругова.

Нека општа карактеристика свих говора министара Јевтићеве владе била је чињеница да су они све своје говоре започињали са одавањем почести краљу Александру. То и не треба да чуди јер је краљ Александар био она спона која је спајала све оне различитости које су биле карактеристичне за Краљевину Југославију. Управо на ту карту су играли и влада и министри када су били на турнеји широм Југославије. Оним су обилазили многа места у држави са намером да придобију гласаче да гласају за њихову листу. То је доба светске економске кризе, те стога и не чуди да су у предизборној кампањи доминирали углавном социјални и економски програми који су требало да помогну земљи у превазилажењу кризе. Власт је себе представљала као чуваре народног и државног интегритета, јер је била спремна да се супротстави опозицији за коју је у предизборној кампањи тврдила да нема политички програм. Опозиција је нападана као антидржавни елемент, који жели да разруши Југославију, а поједини чланови опозиције попут Влатка Мачека доживели су судбину да буду изједначени са убицама краља Александра - усташама. Одржавало се сећање на краља Александра, од његове смрти је стваран култ краља мученика. То се најбоље може уочити у говору који одржао министар Ђирић када је истакао да у време великих недаћа, најзрелији народи се удружују у једну јединствену снагу и да ту нико не сме остати по страни. Управо таква ситуација је била у држави 1934/1935. Ови избори су били значајни због неколико ствари. Једна од њих је учешће опозиције која је бојкотовала претходне изборе из 1931. Друга битна ствар је било коришћење новог информационог средства - радија. Радио је стварао осећај интимности јер су људи окупљени могли да слушају предизборну кампању. Наравно у овоме је предњачила власт која је имала сва расположива средства на својој страни.

На изборима нису учествовале жене (није ни било женских кандидата), као ни припадници оружаних снага. На основу највише истражених чланака власт је у својој предизборној кампањи спомињала сељаке као најзначајнији елемент друштва од кога зависи бољитак читаве државе. То и не треба да чуди јер је југословенско друштво било агркултурно, са ситним сељачким поседима који су преовладавали.

Резултати избора били су велико разочарање за владу. И поред чињенице да је имала сва расположива средства на својој страни број освојених гласова није могао

задовољити њене амбиције. Управо због тога дошло је и до промене на челу владе након избора. Богољуб Јевтић је морао да препусти место Милану Стојадиновићу. Многи су замерали Богољубу Јевтићу чињеницу да није хтео да призна да постоји хрватско питање, које је доводило до дубоких унутрашњеполитичких подела у земљи. Резултати избора то и показују. ХСС је доминантно освојио простор Савске и Приморске бановине и на тај начин учврстио оно што су у суштини сви већ знали - да на хрватском националном простору политика владе из Београда не пролази.

Примарном тј. класичном улогом новина сматра се информисање тј. пренос, обавештавање и коментарисање за јавност важних и актуелних догађаја нпр. о политичком животу неке земље, о њеној економији... Информисање јавности је срж новинарске струке.²⁹⁴

Сами избори и изборни садржаји представљају кључни чинилац у изградњи демократског поретка модерне државе. Демократски поредак и принцип демократске репрезентације незамисливи су без избора и без надметања политичких и друштвених снага у борби за политичку власт. Слободни компететивни избори битна су одредница сваког демократског друштва. Да би избори имали црту демократичности потребно је да испуњавају два битна услова:

1. Могућност бирања између више понуђених кандидата и
2. Слобода бирања.

Само ако су правно осигурани ти избори носе карактеристике компететних избора. Функције избора превасходно зависе од следећих фактора: 1. Да ли је друштво хомогено у социјалном, политичком, етничком, језичком, религијском и другом смислу или је 2. Прожето сукобима и поделама између својих делова.²⁹⁵

Било је то време када је нови чинилац у међународним односима постала Немачка која је била та која је повлачила потезе. Совјетски Савез је почео да мења своје дотадашње понашање које је имао према Европи, јер је био свестан да му прети опасност са две стране (Немачка и Јапан). Због тога је Совјетски Савез уредио своје односе са САД, склопио уговор са Француском и ушао у Лигу народа. Пољска је била прва земља која је одговорила на ову спољнополитичку промену јер се споразумела са Хитлером за кога је веровала да је будући арбитар уређења европских послова. Уз то Пољска је изгубила поверење у традиционалне западне савезнике, у првом реду Француску јер је проценила да она не може да заштити тековине Првог светског рата. Италија је слабо реаговала на

294 Svjetlana Mokriš, "Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici", Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Vol.54 No,4, svibanj 2012, str.125.

295 Štefica Deren - Antoljak, "Izbori i izborni sustavi", Društvena istraživanja – časopis za opšta društvena pitanja. Vol.1 No.2 (2), studeni 1992, str.216-220.

спољнополитичке промене. Она је очекивала да ће моћи да делује на Хитлера преко заједничког интереса – Аустрије.²⁹⁶

Након смрти краља Александра долази и до промене у југословенско - француским односима. Нови министар спољних послова Пјер Лавал споразумео се са Мусолинијем. Италија је намеравала да раздвоји чланице Мале антанте на тај начин што би увукла Југославију и Чехословачку у своју рачуницу везану за независност Аустрије. На овај начин би била заобиђена трећа чланица Мале антанте - Румунија и то би изазвало велико подозрење међу чланицама овог пакта.²⁹⁷

Са пуним правом се може поставити питање да ли је Богољуб Јевтић имао “мандат“, у опште узевши морални консензус да себе сматра настављачем политике краља Александра имајући у виду чињеницу да је краљ Александар био неоспорни арбитар унутрашњеполитичког живота, док је у спољној политици краљ Александар био фактор са којим се озбиљно морало рачунати у бројним европским спољнополитичким комбинацијама. Краљ Александар је био државник у пуном и правом смислу те речи. Богољуб Јевтић је пак, са друге стране преузео положај председника министарског савета у преломним годинама, када се мапа Европе из темеља мењала, када су победници из Првог светског рата били у фази повлачења. На тај начин отварао се додатни простор који су намеравале да искористе ревизионистички настројене силе које су почеле да кроје нову слику Европе и света, а у таквој новој констелацији снага Краљевина Југославија је морала да пратигибања нових европских процеса јер је у очима ревизионистичких сила она била означена као један од симбола версајске Европе. У жеку нових друштвенополитичких и социјалних превирања Југославија је тражила излаз из сопствених супротности. Кључно питања која се може поставити било је: “Да ли је Богољуб Јевтић могао да понесе на својим плећима политичко - идеолошко наслеђе краља Александра тј. његов аманет?” Јер у тим тешким тренутцима за државу требало је показати да се поседује довољно капацитета да би се могла понети политичко - идеолошка компонента краља Александра и да би се са разлогом неко сматрао настављачем политичког тестаментакраља Александра.

Ови избори били у веома значајни јер су они били први избори након смрти краља Александра. Оиграли су се у новим историјским околностима, када је опозицији по први пут након доношења Устава из 1931. омогућено да учествује на изборима. На челу владине листе био је Богољуб Јевтић, док је листу Удружене опозиције предводио Влатко Мачек. На овим изборима по први пут се јављају и елементи екстремне деснице – Димитрије Љотић и његов Збор. Рад приказује писање штампаних медија и даје општи пресек друштвено – политичког живота у Краљевини Југославији.

296 Јован М. Јовановић, Дипломатска историја нове Европе 1918 - 1938, Београд, 1938, стр.385.

297 Јован М. Јовановић, н.д., стр.398.

“Устав осигурава оквир за демократију, али политичке странке и избори су њено срце и душа”- Џозеф ЛаПаломбара

Литература и извори:

Извори:

“Политика”

“Време”

“Правда”

Литература:

Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije*, knj.1, Nolit, Beograd, 1988

Чедомир Митриновић, Милош Н. Брашић, *Југословенске Народне скупштине и Сабори*, Издање Народне скупштине Краљевине Југославије, Београд, 1937

Јован М. Јовановић, *Дипломатска историја нове Европе 1918 – 1938* књ.1, Београд, 1938

Мари – Жанин Чалић, *Социјална историја Србије 1815 – 1941*, Клио, Београд, 2004

Мари – Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20 веку*, Клио, Београд, 2013

Bernd J. Fišer, *Balkanski diktatori, Diktatori i autoritarni vladari jugoistočne Evrope*, Prosveta, Beograd, 2009

Љубодраг Димић, *Историја српске државности, Србија у Југославији*, САНУ, Огранак Нови Сад, 2001

Група аутора, *Југословенска држава 1918 – 1998 зборник радова са научног скупа*, ИСИ, Београд, 1999

Dragoslav Janković, Mirko Mirković, *Državnopravna istorija Jugoslavije*, Naučna knjiga, Beograd, 1984

Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, Historijski institut JAZU, knj.2, Zagreb, 1961

- Љубодраг Димић, *Културна политика Краљевине Југославије*, Књ.1, Стубови културе, Београд, 1996
- Sergije Dimitrijević, *Privredni razvitak Jugoslavije od 1918 – 1941*, Visoka škola političkih nauka, Beograd, 1961
- Sabrina P. Ramet, *The three Yugoslavias: State – building and Legitimation 1918 – 2005*, Indiana University Press, 2006
- Wayne Vuchinich, Jozo Tomashevich, *Contemporary Yugoslavia Twenty years of Socialist Experiment*, University of California Press, 1969
- Alex N. Dragnich, *The First Yugoslavia, Search for a Viable Political System*, Hoover Institution Press, 1983
- Мита Димитријевић, Милован Лазаревић, *Изборни закон пред Народном скупштином*, Суботица, 1933
- Младен Стефановић, *Збор Димитрија Љотића 1934 – 1945*, Народна књига, Београд, 1984
- Slobodanka Markov, *Pravo glasa žena*, Cesid, Beograd, 2001
- Mirjana Pajvančić, *Parlamentarno pravo*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2008
- Todor Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića 1935 – 1937*, ISI, Beograd, 1985
- Todor Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929 – 1935*, Prosveta, Beograd, 1969
- Мира Радојевић, *Удружена опозиција 1935 – 1939*, ИСИ, Београд, 1994
- Милан Грол, *Искушења демократије*, Научна књига, Београд, 1991
- Ivana Dobrivojević, *Državna represija u doba kralja Aleksandra 1929 – 1935*, ISI, Beograd, 2006
- Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918 – 1988: Tematska zbirka dokumenata*, Rad, Beograd, 1988
- Група аутора, *Историја Савеза комуниста Југославије*, Издавачки центар Комунист, Народна књига, Рад, Београд, 1985
- Dušan Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije - Glavni procesi 1918 – 1985*, Školska knjiga, Zagreb, 1985

Група аутора, *Istorija Saveza komunista Jugoslavije, kratki pregled*, Izdavačko preduzeće Rad, Београд, 1977

Бранислав Глигоријевић, *Краљ Александар у европској политици*, Завод за уџбенике, Београд, 2010

Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji 1931 – 1938*, knj.2, Globus, Zagreb, 1986

Чланци:

Драган Батављевић, *Федерализам као облик државне организације – да или не?*, Гласник права VIII 2017 (2) стр. 125 - 141

Štefica Deren – Antoljak, *Izbori i izborni sustavi*, Društvena istraživanja – časopis za opća društvena pitanja, Vol.1 No.2 (2), studeni 1992, str. 215 – 230.

Svjetlana Mokriš, *Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske Vol.54 No.4 svibanj 2012. str. 115 - 130

Mato Artuković, *Katoličko svećenstvo na parlamentarnim izborima 5. svibnja 1935. u percepciji nositelja vlasti*, Croatica Christiana periodica, Vol .41 No.79, svibanj 2017, str. 83 - 124

Bojan Balkovec, *Izorno zakonodavstvo prve jugoslavenske države*, Časopis za suvremenu povijest, Vol.48 No.1, lipanj 2016, str.197 – 216 .

Hrvoje Čapo, *In company with offenders from the neighborhood: Polity of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes 1918 – 1941*, Review of Croatian history, Vol.9, No.1, veljača 2014, str. 115 – 140

Катарина Рашић – Михајловић, *Систем и начин избора за представничка тела у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији*, Анали Правног факултета, 9, 1990, стр. 762 - 770

Милица Бодрожић, *Југословенска национална странка под владом Богољуба Јевтића и петомажски избори 1935. године*, Зборник матице Матице српске за историју, Нови Сад, 1991, стр. 141 - 169

Dragana Gnjatović, *O moratorijumu zemljoradničkih dugova – hronologija jednog dugotrajnog provizorijuma*, Bankarstvo 7- 8, 2011, str.10 – 34

Вук Винавер, *КПЈ и проблем одбране Југославије и Балкана*, Историјски часопис 23 (1976), стр.181- 242

Mira Radojević, *Udružena opozicija i komunisti*, Istorija XX veka, 1 – 2, 1990, str.39 – 59

Тодор Стојков, *Резултати парламентарних избора у Југославији (1931, 1935, 1938) као израз политичког расположења бирачког тела*, Зборник за историју 26, 1982

Mira Radojević, *Politička opozicija u Kraljevini (SHS) Jugoslaviji*, Istorija XX veka, 2 1997, str.19 - 35

Ђоко Трипковић, *Изборна кампања владе Богољуба Јевтића 1935. године*, Историјски гласник 1 – 2, 1983, стр.63 - 79

Додатна литература:

Устав Краљевине Југославије 1931

Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије извршених 5 маја 1935 године, издање Народне скупштине Краљевине Југославије, Београд, 1938

“Danube review” june 1935

